

Τμήμα Οικονομικής και Περιφερειακής Ανάπτυξης
Department of Economic and Regional Development

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
«Εφαρμοσμένα Οικονομικά και Διοίκηση»

**«Συσχέτιση σπισισμού, σεξισμού, ρατσισμού, και άλλων διακρίσεων.
Είναι το ένα δείκτης για το άλλο; (με χρήση ερωτηματολογίου)»**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Ανδρέας Καράτσης

Ιούνιος, 2019

Τριμελής Εξεταστική Επιτροπή

Αναστασία Ψειρίδου, Επίκουρη Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου (Επιβλέπουσα)

Αντιγόνη Λυμπεράκη, Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου

Ιωάννα Κεραμίδου, Επίκουρη Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου

Copyright © Ανδρέας Καράτσης, 2019

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμών του συγγραφέα.

Ο δηλών Ανδρέας Καράτσης βεβαιώνω ότι το έργο που εκπονήθηκε και παρουσιάζεται στην υποβαλλόμενη διπλωματική εργασία με τίτλο «Συσχέτιση σπισισμού, σεξισμού, ρατσισμού, και άλλων διακρίσεων. Είναι το ένα δείκτης για το άλλο; (με χρήση ερωτηματολογίου)» είναι αποκλειστικά ατομικό δικό μου. Όποιες πληροφορίες και υλικό που περιέχονται έχουν αντληθεί από άλλες πηγές, έχουν καταλλήλως αναφερθεί στην παρούσα διπλωματική εργασία. Επιπλέον τελώ εν γνώσει ότι σε περίπτωση διαπίστωσης ότι δεν συντρέχουν όσα βεβαιώνονται από μέρους μου, μου αφαιρείται ανά πάσα στιγμή αμέσως ο τίτλος.

27 Ιουνίου 2019

Ανδρέας Καράτσης

Ευχαριστίες

Η παρούσα εργασία αποτελεί διπλωματική εργασία στο πλαίσιο του μεταπτυχιακού προγράμματος «Εφηρμοσμένα Οικονομικά και Διοίκηση». Πριν την παρουσίαση των αποτελεσμάτων της ανά χείρας διπλωματικής εργασίας, αισθάνομαι την υποχρέωση να ευχαριστήσω ορισμένους από τους ανθρώπους που γνώρισα, συνεργάστηκα μαζί τους και έπαιξαν πολύ σημαντικό ρόλο στην πραγματοποίησή της.

Πρώτη από όλους, θα ήθελα να ευχαριστήσω την επιβλέπουσα Επίκουρη Καθηγήτρια της διπλωματικής εργασίας, Αναστασία Ψειρίδου για την πολύτιμη καθοδήγησή της και την εμπιστοσύνη και εκτίμηση που μου έδειξε.

Επίσης, τις ευχαριστίες μου εκφράζω στον ακαδημαϊκό Θωμά Γεωργιάδη και στη μεταπτυχιακή συμφοιτήριά μου Βενέτα-Ιωάννα Σεληνωτάκη για το ειλικρινές ενδιαφέρον τους, τη στήριξη, την ανταλλαγή απόψεων και τη βοήθειά τους σε όλα τα στάδια της εργασίας.

Τέλος, ιδιαίτερα θερμές ευχαριστίες θα ήθελα να απευθύνω στην οικογένειά μου, τους γονείς και τα αδέρφια μου, για την συνεχή συμπαράστασή τους, τις πολύτιμες συμβουλές τους και για όλα όσα μου έχουν προσφέρει όλα αυτά τα χρόνια της ζωής μου αλλά και των σπουδών μου.

Περίληψη

Στην παρούσα διατριβή εξετάστηκε η τυχόν συσχέτιση του ρατσισμού, του σεξισμού, του σπισισμού, του αρτιμελισμού και του ηλικιασμού, καθώς επίσης και οι παράγοντες που επηρεάζουν τις εν λόγω μορφές διάκρισης. Για τους σκοπούς της έρευνας έγινε η χρήση ηλεκτρονικού ερωτηματολογίου. Σε ένα δείγμα 915 παρατηρήσεων διαπιστώθηκε πως υπάρχει θετική συσχέτιση μεταξύ των πέντε ειδών διάκρισης, ιδίως μεταξύ ρατσισμού και σεξισμού, καθώς επίσης παρατηρήθηκε πως το φύλο υπήρξε σημαντικός παράγοντας επιρροής. Η θεωρία της κοινωνικής κυριαρχίας έθεσε τη βάση για την ερμηνεία της συσχέτισης των διακρίσεων, όπου μια γενικευμένη προκατάληψη είναι ο συνδετικός κρίκος μεταξύ τους.

Λέξεις κλειδιά: Συσχέτιση Διακρίσεων, Διακρίσεις, Προκαταλήψεις, Ρατσισμός, Σεξισμός, Σπισισμός, Ηλικιασμός, Ηλικιακή Διάκριση, Αρτιμελισμός, Διάκριση υπέρ ατόμων χωρίς αναπηρία, Διάκριση κατά των ατόμων με αναπηρία, Προσανατολισμός Κοινωνικής Κυριαρχίας (SDO), Θεωρία Κοινωνικής Κυριαρχίας (SDT)

Abstract

The present thesis examined the possible correlation of racism, sexism, speciesism, ableism, and ageism, as well as the factors that influence these forms of discrimination. For the purpose of the research, an electronic questionnaire was used. A sample of 915 observations found that there was a positive correlation between the five types of discrimination, in particular racism and sexism, and that gender was a significant factor. The Social Dominance Theory (SDT) laid the basis for the interpretation of the correlation of discriminations, where a generalized bias is the link between them.

Key words: Correlation of Discriminations, Discrimination, Bias, Prejudices, Racism, Sexism, Speciesism, Ageism, Age Discrimination, Ableism, Discrimination Against Disabled Individuals/People, Discrimination in favor of People without Disabilities, Social Dominance Orientation (SDO), Social Dominance Theory (SDT)

Περιεχόμενα

Ευχαριστίες.....	4
Περίληψη.....	5
Πίνακες.....	8
Ιστογράμματα	8
Εισαγωγή.....	9
Κεφάλαιο 1: Διακρίσεις – Θεωρητικό Πλαίσιο	11
1.1 Ρατσισμός/ Διάκριση βάσει φυλής (racism)	11
1.2 Σεξισμός/ Διάκριση βάσει φύλου (sexism).....	13
1.3 Σπισισμός/ Διάκριση μεταξύ των διαφορετικών ειδών ζώων (speciesism).....	16
1.4 Αρτιμελισμός/ Διάκριση βάσει των ικανοτήτων/ Διάκριση υπέρ των ατόμων χωρίς αναπηρία (ableism)	18
1.5 Ηλικιασμός/ Διάκριση βάσει ηλικίας (ageism)	20
Κεφάλαιο 2: Κοινή βάση των διακρίσεων – Βιβλιογραφική Επισκόπηση	23
2.1 Προηγούμενες μελέτες και έρευνες.....	23
2.2 Θεωρία Κοινωνικής Κυριαρχίας/ Social Dominance Theory (SDT)	25
Κεφάλαιο 3: Μέθοδος Έρευνας Πεδίου	26
3.1 Στόχος της έρευνας.....	27
3.2 Ανάπτυξη ερωτηματολογίου	27
3.3 Δειγματοληψία - Συλλογή δεδομένων	29
3.4 Περιορισμοί έρευνας	30
Κεφάλαιο 4: Στατιστική Ανάλυση Αποτελεσμάτων Ερωτηματολογίου	31
4.1 Παραγοντική Ανάλυση (Factor Analysis)	31
4.2 Κλίμακες Διακρίσεων.....	32
4.2.1 Κλίμακα Ρατσισμού.....	34
4.2.2 Κλίμακα Σεξισμού.....	35
4.2.3 Κλίμακα Σπισισμού	35
4.2.4 Κλίμακα Αρτιμελισμού.....	36
4.2.5 Κλίμακα Ηλικιασμού	36
4.3 Μέτρηση – Εκτίμηση των Διακρίσεων.....	37
4.3.1 Γενική Ανάλυση των Διακρίσεων	38
4.3.2 Ηλικία	38
4.3.3 Φύλο.....	39

4.3.4 Τόπος κατοικίας.....	40
4.3.5 Ακαδημαϊκή Μόρφωση.....	41
4.3.6 Εργασιακή Απασχόληση	42
4.3.7 Συμμετοχή στις Εκλογές (Πολιτικές Πεποιθήσεις)	43
4.3.8 Δραστηριότητες Ψυχαγωγίας	44
4.3.9 Διατροφικές Επιλογές	45
4.3.10 Ικανότητα - Άτομα με ή χωρίς αναπηρία	46
4.4 Ποιοτική ανάλυση αποτελεσμάτων/ Συσχέτιση ή μη των διακρίσεων.....	46
Κεφάλαιο 5: Συμπεράσματα.....	49
Πηγές και βιβλιογραφικές αναφορές	51
Παραρτήματα.....	59
«Ερωτηματολόγιο: Στάσεις και απόψεις στην Ελλάδα για διάφορα κοινωνικά ζητήματα»	59

Πίνακες

Πίνακας 1: Στατιστική Ανάλυση των Διακρίσεων	38
Πίνακας 2: Διακρίσεις Βάσει Φύλου	39
Πίνακας 3: Διακρίσεις Βάσει Τόπου Κατοικίας	40
Πίνακας 4: Διακρίσεις Βάσει Εργασιακής Απασχόλησης	42
Πίνακας 5: Διακρίσεις Βάσει Δραστηριοτήτων Ψυχαγωγίας.....	44
Πίνακας 6: Διακρίσεις Βάσει Διατροφικών Επιλογών	45
Πίνακας 7: Διακρίσεις Βάσει Ικανότητας	46
Πίνακας 8: Συντελεστές Συσχέτισης των Διακρίσεων.....	47
Πίνακας 9: Συντελεστές Συσχέτισης των Διακρίσεων Βάσει Φύλου	47

Ιστογράμματα

Ιστόγραμμα 1: Διακρίσεις Βάσει Ηλικιακής Ομάδας	39
Ιστόγραμμα 2: Διακρίσεις Βάσει Επιπέδου Ακαδημαϊκής Μόρφωσης	41
Ιστόγραμμα 3: Διακρίσεις Βάσει Συμμετοχής στις Εκλογές.....	43

Εισαγωγή

Οι προκαταλήψεις, όπως κάθε κοινωνικό φαινόμενο, συμβαδίζουν με την πορεία και την εξέλιξη των κοινωνιών που εμφανίζονται. Αυτό σημαίνει πως οι προκαταλήψεις εξελίσσονται στη διάρκεια του χρόνου. Αλλάζουν μορφή, ένταση, υποκείμενο άσκησης, αντικείμενο εφαρμογής. Κάποιες εξαλείφονται με την κοινωνική πρόοδο που επιτυγχάνουμε και κάποιες άλλες αναδύονται με την αναδιαμόρφωση της κοινωνικής δομής.

Αποτέλεσμα των προκαταλήψεων είναι η εμφάνιση διακρίσεων μεταξύ ομάδων που παρουσιάζουν διαφορετικά χαρακτηριστικά, όπως η φυλή, η ηλικία, το φύλο, η θρησκεία, η αναπηρία κλπ. Πολλές φορές θεωρείται αναπόφευκτη η άσκηση διακρίσεων μεταξύ ανθρώπων που διαφοροποιούνται από ένα σύνολο, με οποιονδήποτε τρόπο, καθώς αναγνωρίζεται η ιδιαιτερότητα κάθε ατόμου και η αδυναμία για ίση μεταχείριση. Πότε όμως αυτό ξεπερνά τα όρια του ηθικά επιτρεπτού;

Πολλοί επιστήμονες και ερευνητές έχουν μελετήσει τα διάφορα είδη διακρίσεων προσπαθώντας να τα αναλύσουν, να τα κατανοήσουν, και τελικά να τα αντιμετωπίσουν. Συμπέρασμα αρκετών εξ αυτών είναι πως οι διακρίσεις, ως κοινωνικά φαινόμενα προκαταλήψεων και στερεοτύπων, ενδέχεται να έχουν μια κοινή βάση. Στόχος της παρούσας εργασίας είναι η εξέταση της ύπαρξης ενός κοινού παρονομαστή, δηλαδή την πιθανή συσχέτιση μεταξύ διακρίσεων βάσει είδους, φυλής, φύλου, ηλικίας, και ικανότητας.

Τις τελευταίες δεκαετίες και συγκεκριμένα στην Ελλάδα τα τελευταία χρόνια, έχει εμφανίσει ιδιαίτερο ενδιαφέρον μια “νέα” μορφή διάκρισης, ο σπισισμός. Ο όρος σπισισμός καθιερώθηκε στο best seller βιβλίο «Animal Liberation» του Peter Singer, 1975 (στα ελληνικά: «Η Απελευθέρωση των Ζώων») (Singer, 2011). Ο ορισμός και η μελέτη της εν λόγω διάκρισης μπορεί να είναι αρκετά πρόσφατη, όμως μπορούμε να αναλογιστούμε την ύπαρξή της από την εποχή που ο άνθρωπος εξημέρωσε κάποια ζώα για δική του χρήση.

Η διεθνής βιβλιογραφία για την ανάλυση και τη μελέτη των διακρίσεων είναι πολυάριθμη, όμως οι έρευνες για τυχόν συσχέτιση μεταξύ τους είναι περιορισμένες και κυρίως αυτές που εξετάζουν και τον σπισισμό ανάμεσα στις κυριότερες μορφές διακρίσεων όπως ο ρατσισμός και ο σεξισμός. Στη χώρα μας ενώ έχουν γραφεί άρθρα και εργασίες που αφορούν στον σπισισμό, καμία έρευνα δεν έχει διεξαχθεί για την εξαγωγή συμπερασμάτων συσχέτισής του με άλλα είδη διακρίσεων, αφήνοντας εύφορο έδαφος για πρωτογενή και κατ’ επέκταση δευτερογενή έρευνα.

Έτσι λοιπόν βλέπουμε πως παρ’ όλες τις προσπάθειες για τη θέσπιση των δικαιωμάτων των ζώων, ακόμα ο σπισισμός είναι ένα έντονο φαινόμενο στη σημερινή κοινωνία. Το

παράδοξο αυτής της διάκρισης, ίσως όπως και με άλλες διακρίσεις, είναι ότι δεν αντιλαμβανόμαστε όταν την ασκούμε. Έχουμε δημιουργήσει νομιμοποιούς μύθους που αίρουν τους ηθικούς φραγμούς στις πεποιθήσεις μας και συνεπώς στις πράξεις μας.

Για παράδειγμα, αντιμετωπίζουμε συγκεκριμένα είδη ζώων, που επιλέξαμε να έχουμε ως κατοικίδια (σκύλος, γάτα, κ.λπ.), ως ισότιμα μέλη της οικογένειάς μας, αναγνωρίζοντάς τους ατομική προσωπικότητα, χαρακτήρα, συναισθήματα και δίνοντάς τους ονόματα, δώρα, φροντίδα ενώ άλλα είδη αποφασίσαμε πως θα αποτελούν μέρος της διατροφής μας αγνοώντας την ύπαρξη προσωπικότητας και συναισθημάτων σ' αυτά (Moore, 2013).

Ένα αντιφατικό στοιχείο στην εφαρμογή των διακρίσεων είναι πως το υποκείμενο της διάκρισης δεν αντιλαμβάνεται ότι λειτουργεί με προκατάληψη αλλά αντιθέτως οι πράξεις ή τα λεγόμενά του είναι γι' αυτόν/αυτήν εκλογικευμένα ως κοινή λογική. Πλέον η δράση κατά της άσκησης των διακρίσεων τόσο σε ατομικό όσο και σε συλλογικό επίπεδο, με την ύπαρξη ομάδων ακτιβιστών και εκπροσώπων αυτών των μειονοτήτων, είναι αξιολογική και ασκεί επιρροή σε κοινωνικό και πολιτικό επίπεδο.

Από την άλλη πλευρά, ο σπισισμός, ως μορφή έκφρασης προκατάληψης, δεν μπορεί να έχει εκπροσώπους των ειδών που δέχονται τη διάκριση στην ανθρώπινη κοινωνία, γι' αυτό οι άνθρωποι έχουν αναλάβει να μιλούν εκ μέρους των ζώων. Το τελευταίο είναι ένας βασικός λόγος που η αντιμετώπιση του σπισισμού παραμένει σε αρχικό στάδιο ακόμα. Δεν θα ήταν εφικτό να δώσουμε φωνή στα ζώα ώστε να εκφέρουν τις προτιμήσεις τους όπως έγινε με τους σκλάβους, τις γυναίκες, κ.λπ., όμως θα μπορούσαμε να αφουγκραστούμε τις ανάγκες και τις προτιμήσεις τους με τον τρόπο που αυτά εκφράζονται.

Κεφάλαιο 1: Διακρίσεις – Θεωρητικό Πλαίσιο

Η απαγόρευση των διακρίσεων είναι μία από τις θεμελιώδεις και σημαντικότερες αρχές του διεθνούς δικαίου για τα ανθρώπινα δικαιώματα (Γενική Γραμματεία του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2019). Από την υιοθέτηση της Οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου το 1948 στο Παρίσι, έως τις ιδρυτικές Συνθήκες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, στον Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης και στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, η απαγόρευση των διακρίσεων αποτελεί βασική αρχή. Παρά τη σαφήνεια του διεθνούς δικαίου για τα ανθρώπινα δικαιώματα σχετικά με την απαγόρευση των διακρίσεων, εκατομμύρια άνθρωποι εξακολουθούν να υφίστανται διακρίσεις.

Η διάκριση ενός ατόμου, ή μιας ομάδας ατόμων από ένα γενικότερο σύνολο είναι η ενσάρκωση της προκατάληψης ενός άλλου ατόμου, ή ομάδας ατόμων, ή μιας ολόκληρης κοινωνίας απέναντί τους βασιζόμενη σε ένα ή περισσότερα ειδοποιά στοιχεία που τους διαφοροποιούν ή θεωρείται πως τους διαφοροποιούν. Οι προκαταλήψεις λοιπόν, ως ιδεολογία, οδηγούν ακουσίως ή εκουσίως στην εμφάνιση διακρίσεων, οι οποίες πραγματώνονται με ποικίλους τρόπους και μορφές, όπως η περιθωριοποίηση, η καταπίεση, η ταπείνωση, η εκμετάλλευση, η άσκηση σωματικής, λεκτικής, ή/και ψυχολογικής βίας, και η άνιση μεταχείριση των μειονοτικών αυτών ομάδων “στόχων”. Σ’ αυτό το κεφάλαιο γίνεται αναφορά στα πέντε είδη διακρίσεων που ερευνούμε στην παρούσα εργασία, τον ρατσισμό (racism), τον σεξισμό (sexism), τον σπισισμό (speciesism), την διάκριση σε άτομα με αναπηρίες (ableism), και την ηλικιακή διάκριση (ageism).

1.1 Ρατσισμός/ Διάκριση βάσει φυλής (racism)

Ο ρατσισμός ως έννοια πλέον, χρησιμοποιείται για τον προσδιορισμό κάθε μορφής διάκρισης απέναντι στις διάφορες μειονοτικές ομάδες, π.χ. ρατσισμός κατά των μεταναστών, των γυναικών, των παχύσαρκων ατόμων, των ατόμων με ειδικές ανάγκες, των ηλικιωμένων κ.ο.κ. Ωστόσο στην παρούσα εργασία, η χρήση του όρου «ρατσισμός» θα γίνει αποκλειστικά για τον χαρακτηρισμό της φυλετικής διάκρισης. Άλλωστε ετυμολογικά αυτός ο όρος προέρχεται από τη λέξη ράτσα ή race, σε αγγλική μετάφραση, που σημαίνει φυλή. Αξίζει να σημειωθεί ότι για τον όρο φυλή δεν υπάρχει στη βιβλιογραφία επαρκής και σαφής ορισμός.

Οι διακρίσεις και οι προκαταλήψεις σε βάρος ατόμων λόγω της εθνικότητάς τους ή του χρώματος του δέρματός τους αποτελούν τις βασικές πρακτικές στις οποίες αναφέρεται ο όρος ρατσισμός (Καβουνίδη, Γναρδέλλης, Αλεξιάς, & Παρατηρητήριο Απασχόλησης Ερευνητική - Πληροφορική Α.Ε., 2003). Το 1965 ψηφίστηκε η Διεθνής Σύμβαση για την Εξάλειψη όλων των Μορφών Φυλετικής Διάκρισης. Η Σύμβαση κατά του ρατσισμού

ορίζει τη «φυλετική διάκριση» ως «κάθε διάκριση, αποκλεισμό, περιορισμό, ή προτίμηση με βάση τη φυλή, το χρώμα, την καταγωγή ή την εθνική ή εθνοτική προέλευση, που έχει σκοπό ή αποτέλεσμα να εξαλείψει ή να θίξει την αναγνώριση, την απόλαυση ή την άσκηση, σε ισότιμη βάση, των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών στον πολιτικό, οικονομικό, κοινωνικό, πολιτιστικό, ή οποιονδήποτε άλλο τομέα της δημόσιας ζωής» (Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών, 1965).

Τα συμβαλλόμενα κράτη υποχρεώνονται να χαράξουν μια πολιτική που θα οδηγεί στην εξάλειψη κάθε μορφής ρατσιστικής διάκρισης. Το 1978 η Γενική Διάσκεψη της Unesco έκανε γνωστό ομόφωνα: «Όλοι οι άνθρωποι ανήκουν σε ένα μόνο είδος και προέρχονται από έναν κοινό πρόγονο, γεννιούνται ίσοι στην αξιοπρέπεια και τα δικαιώματα και από κοινού αποτελούν την ανθρωπότητα» (Lawson, 1996). Τον Ιούνιο του 1995 ανθρωπολόγοι, γενετιστές, και βιολόγοι, κατά τη διάρκεια της Διάσκεψης της Unesco «κατά του ρατσισμού, της βίας, και των διακρίσεων», κατέθεσαν την άποψή τους, σύμφωνα με την οποία η έννοια «φυλή», που παρελήφθη από το παρελθόν, έχει γίνει «εντελώς παρωχημένη» (Unesco, 1995). Δεν υπάρχει «κανένας επιστημονικός λόγος» να εμμένουμε στην έννοια της «φυλής», επειδή δεν υπάρχει επιστημονικός, αξιόσεβαστος τρόπος να χαρακτηρίζουμε την ανθρώπινη πολλαπλότητα με τους άκαμπτους όρους «φυλετικές κατηγορίες» ή και την παραδοσιακή αντίληψη για τη «φυλή» (Räthzel, 2000).

Ανά τα χρόνια ο ρατσισμός εμφανίζεται ως βασικό ζήτημα σε κοινωνικό, πολιτικό, πολιτισμικό, οικονομικό επίπεδο και αυτό τον καθιστά διαχρονικά επίκαιρο θέμα συζήτησης και προβληματισμού. Παρ' όλα αυτά η μορφή που εμφανίζεται και οι ομάδες-στόχοι δεν παραμένουν πανομοιότυπες χρονικά και χωροταξικά καθόσον άλλαξαν παράλληλα με την εξέλιξη της παλιάς, τεχνολογικά μη ανεπτυγμένης, οπισθοδρομικής, στενόμυαλης, προκατειλημμένης κοινωνίας σε μοντέρνα, σύγχρονη, προοδευτική και πιο ανεκτική στη διαφοροποίηση κοινωνία. Ο παραδοσιακός, ευθύς, άμεσος, εμφανής ρατσισμός εξελίχθηκε επίσης σε μοντέρνο, υποβόσκοντα, έμμεσο, συγκεκριμένο ρατσισμό (McConahay, 1986).

Αξιολογούμε ή προδικάζουμε το άτομο βάσει κάποιων εγγενών χαρακτηριστικών του, εξ όψεως και όχι βάσει της προσωπικότητάς και της συμπεριφοράς του. Αυτή η μεροληπτική και προκατειλημμένη διαδικασία διάκρισης και περιθωριοποίησης είναι ο ρατσισμός. Δομικό στοιχείο του ρατσισμού, όπως και της κάθε διάκρισης, είναι οι σχέσεις ανισότητας που σχηματίζονται από το άτομο ή την ομάδα άσκησης πίεσης/διάκρισης προς το άτομο ή την ομάδα στόχο.

Αυτός ο ιδεολογικός χαρακτήρας του ρατσισμού φανερώνει πως οι σχέσεις ανισότητας εμφανίζονται ως φυσική και λογική απόρροια των καταστάσεων/γεγονότων, δηλαδή δεν ευθύνεται αυτός που εμφανίζει ρατσιστική συμπεριφορά αλλά ο άλλος που διαφέρει/αποκλίνει από το σύνολο που ο πρώτος ορίζει ως πρότυπο. Κατ' αυτόν τον τρόπο, παρατηρείται πολλές φορές η εκδήλωση συμπεριφορών διακρίσεων, από ανθρώπους που

οι ίδιοι δεν τις αναγνωρίζουν ως τέτοιες ή δεν γνωρίζουν την υποσυνείδητη υπόθαλψή τους (Amodio & Mendoza, 2011)· (Antonak & Livneh, 2000).

Αφενός, οι εκδηλώσεις αυτές δεν αποτελούν ένα και μοναδικό, μεμονωμένο περιστατικό διάκρισης, αλλά πυροδοτούνται από μία αθέατη, συχνά κληροδοτούμενη, ίσως και άκριτα υιοθετημένη νοοτροπία/ιδεολογία. Αυτός είναι και ο λόγος που ο ρατσισμός πλέον δεν εμφανίζεται ωμά και απροκάλυπτα, καθώς η σημερινή κοινωνία δεν επιτρέπει πλέον τέτοιες αντιδράσεις (Amodio & Mendoza, 2011). Πάραυτα, τέτοιου είδους συμπεριφορές δεν έχουν εξαλειφθεί πλήρως, αλλά υποκρύπτονται πίσω από πλαγίως εννοούμενες, κομψές στάσεις και πεποιθήσεις που θα ήταν δύσκολο να γίνουν αντιληπτές εκ πρώτης όψεως.

Αφετέρου, η ίδια η ιεραρχική δομή της κοινωνίας υποβοηθά, μέσω των εξουσιαστικών σχέσεων και των κοινωνικο-οικονομικών ανισοτήτων στη διαφοροποίηση των μελών της και την ένταξή τους σε ομάδες. Επίσης, αυτές οι ομάδες είναι ιεραρχικά κατανομημένες, με κάποιες να είναι πιο ισχυρές εξουσιαστικά ή οικονομικά ή πολιτισμικά ή ταξικά από άλλες. Έτσι δημιουργείται η τάση των μελών των “ανώτερων” ομάδων για προσδιορισμό και ταύτιση των υπολοίπων μελών της κοινωνίας σε κάποια κατηγορία/ομάδα ώστε όλοι να έχουν έναν ρόλο στο εξουσιαστικό σύστημα που κυριαρχεί και ορίζει τις μεταξύ τους σχέσεις για την εύρυθμη και ελεγχόμενη λειτουργία της κοινωνίας.

Συναρτήσει όλων των ανωτέρω, αρκετό ενδιαφέρον παρουσιάζει επίσης η γνωστική-συμπεριφορική θεωρία του ρατσισμού του J. Angelo Corlett στο άρθρο του «Analyzing Racism» (Corlett, 1998). Ο ίδιος υποστηρίζει πως ο ρατσισμός αποτελείται από δύο διακριτούς παράγοντες που λαμβάνουν χώρα σε δύο φάσεις/επίπεδα, την εθνική προκατάληψη και την εθνική διάκριση. Η εθνική προκατάληψη ή όπως πολλοί αναφέρουν ως ρατσιστική πεποίθηση, είναι η αρνητική αντίληψη ή συμπεριφορά απέναντι σε κάποιον ο οποίος ανήκει ή θεωρείται πως ανήκει σε μια συγκεκριμένη εθνική κατηγορία/ομάδα.

Από την άλλη, η εθνική διάκριση περιλαμβάνει την δράση/ενέργεια, την παράλειψη, ή την απόπειρα αυτής υπέρ ή κατά κάποιου υποκινούμενη από την εθνική προκατάληψη προς αυτόν/αυτή. Ουσιαστικά, η εθνική διάκριση είναι η πραγμάτωση ή η προσπάθεια για να υλοποιηθεί μια δράση ή μια αδράνεια με τέτοιο τρόπο ώστε ο στόχος άσκησης της διάκρισης να βλαφθεί ή να πάθει κακό (Feinberg, 1987). Τέλος, ο ρατσισμός μπορεί να ωθείται, καθολικά ή μεμονωμένα, από το μίσος, την αντιληπτή κατωτερότητα, την “φιλανθρωπία”, την αντιληπτή ανωτερότητα, τον φόβο, και την εξουσία.

1.2 Σεξισμός/ Διάκριση βάσει φύλου (sexism)

Ο Alsbrook αντιλαμβάνεται το σεξισμό σε θεσμικό ή κοινωνικό επίπεδο και τονίζει την ιδέα της προνομιούχας θέσης των ανδρών. Σύμφωνα με τον ίδιο, ο σεξισμός είναι «το

λειτουργικό σύστημα τάξης και καστών που δίνει δομή στη σχέση μεταξύ ανδρών και γυναικών μέσα στην κοινωνία και χαρακτηρίζεται βασικά από το γεγονός πως οι γυναίκες είναι κατώτερες/υποδεέστερες των αντρών». Σημαντική είναι, επίσης, η οπτική του πως ο σεξισμός μέσα σε ένα ανδρόγυνο επηρεάζεται από την κοινωνική κατασκευή των ρόλων των φύλων. Η καθημερινή συμπεριφορά του άνδρα και της γυναίκας είναι η μικροσκοπική απεικόνιση του σεξισμού που υφίσταται στην κοινωνία μακροσκοπικά (Alsbrook, 1976).

Η πατριαρχία θεωρείται από πολλούς φεμινιστές ακαδημαϊκούς ως το καταφύγιο-προστασία του σύγχρονου σεξισμού. Η λέξη «πατριαρχία» σημαίνει κυριολεκτικά την κυριαρχία του πατέρα ή του «πατριάρχη» και αρχικά χρησιμοποιήθηκε για να περιγράψει ένα συγκεκριμένο είδος "οικογένειας που κυριαρχείται από άνδρες". Το μεγάλο νοικοκυριό του πατριάρχη περιλάμβανε γυναίκες, παιδιά, σκλάβους και οικιακούς υπαλλήλους που τελούσαν υπό την κυριαρχία αυτού του ηγετικού άνδρα. Σήμερα, χρησιμοποιείται γενικότερα και αναφέρεται στην αρσενική κυριαρχία, στην εξουσία που έχει το ανδρικό φύλο έναντι του γυναικείου και χαρακτηρίζει ένα σύστημα σύμφωνα με το οποίο οι γυναίκες παραμένουν υποδεέστερες με διάφορους τρόπους (Altay, 2019).

Η Θεωρία του Αμφίπλευρου Σεξισμού (Ambivalent Sexism Theory, AS) υποστηρίζει ότι ο σεξισμός συνεχίζει και υπάρχει ισχυρός και σχετικά σταθερός μέσα στην κοινωνία (Glick et al., 2000), επειδή αποτελείται από δύο διαστάσεις που δρουν σαν το «καρότο και το μαστίγιο» ώστε να διατηρούν τη γυναικεία υποταγή και την ανισότητα των φύλων (Glick & Fiske, 1996). Το μαστίγιο, που χρησιμοποιείται για τιμωρία στις γυναίκες που παρεκκλίνουν από τους παραδοσιακούς ρόλους των φύλων, είναι ο Κακοπροαίρετος/Εχθρικός Σεξισμός (Hostile Sexism, HS), ο οποίος αναφέρεται στην κλασική κατανόηση του σεξισμού ως προκατάληψη που εκδηλώνεται με αντιπάθεια προς τις γυναίκες. Από την άλλη πλευρά, το καρότο είναι ο Καλοπροαίρετος Σεξισμός (Benevolent Sexism, BS) ο οποίος παρουσιάζεται με τη μορφή φαινομενικά θετικών συμπεριφορών και στάσεων απέναντι στις γυναίκες. Μέσω αυτής της μορφής του σεξισμού οι γυναίκες απεικονίζονται τρυφερές αλλά αδύναμες, έτσι ώστε να παρασυρθούν προς την επιβεβαίωση της παραδοσιακής θηλυκότητας (Cowie, Greaves, & Sibley, 2019).

Και οι δύο ανωτέρω εκφάνσεις του σεξισμού, αναφέρεται πως περιλαμβάνουν πατερναλιστικά στοιχεία (την ιδέα ότι οι άνδρες πρέπει να κυβερνούν, με την έννοια της κυριαρχίας ή της προστασίας), διαφοροποιούν τα φύλα (την αντίληψη πως οι άνδρες και οι γυναίκες εξ ορισμού διαφέρουν, με ανταγωνιστικό ή συμπληρωματικό τρόπο), και εμπεριέχουν ετεροφυλόφιλη οικειότητα ή εχθρότητα ανάλογα. Συνδυαστικά, οι δύο όψεις του σεξισμού φαίνεται να μετριάζουν τη συνολική τάση για διάκριση μεταξύ των δύο φύλων, καθώς μέσω του καλοπροαίρετου σεξισμού οι γυναίκες αντικατοπτρίζονται ως οι ιδανικές και ρομαντικές σύντροφοι, ικανές να “συμπληρώσουν έναν άνδρα”, ενώ αντίθετα ο κακοπροαίρετος σεξισμός εκφράζεται μέσα από τον φόβο πως οι γυναίκες

χρησιμοποιούν τη σεξουαλικότητά τους για να ελέγχουν τους άνδρες (Cowie et al., 2019).

Ο καλοπροαίρετος σεξισμός, παρόλο που μπορεί να φαίνεται θετικός και πως λειτουργεί ευνοϊκά για τις γυναίκες, στην ουσία υποσκάπτει τη θέση τους στην κοινωνία καθώς τους αποδίδει περιοριστικούς ρόλους και αναδεικνύει τις γυναίκες που συμμορφώνονται σ' αυτούς (Glick & Fiske, 2001). Οι τελευταίες επωφελούνται μέσω αυτής της διάκρισης από τον ρόλο που αναλαμβάνει ο άνδρας να τις προστατεύει και να τους παρέχει αγαθά (Glick et al., 2004), να είναι καλός, ευγενικός και ιπποτικός μαζί τους (Viki, Abrams, & Hutchison, 2003). Κατ' αυτό τον τρόπο οι καλοπροαίρετα σεξιστές άνδρες συχνά κρίνονται από τις γυναίκες ως επιθυμητοί και κατάλληλοι σύντροφοι (Bohner, Ahlborn, & Steiner, 2010)· (Montañés, de Lemus, Moya, Bohner, & Megías, 2013).

Επιπλέον, το ανδρικό προνόμιο μεταξύ των δύο φύλων, βάσει αυτής της οπτικής του σεξισμού, ενισχύεται με την κατονομασία ορισμένων συμπεριφορών ως καθαρά γυναικείων, παραδείγματος χάρη το μαγείρεμα, οι οικιακές εργασίες, το διάβασμα των παιδιών (Eastwick et al., 2006). Κατ' αυτόν τον τρόπο υπονομεύονται η γυναικεία ελευθερία και αυτοδυναμία, όσο αυτές μένουν σ' αυτούς τους ρόλους, που τους δίνονται, με περιορισμένη ισχύ/εξουσία στην κοινωνία και στις διαπροσωπικές-ρομαντικές σχέσεις (Dardenne, Dumont, & Bollier, 2007; Hammond & Overall, 2015).

Από κάθε άποψη ο σεξισμός αποτελεί ένα είδος διάκρισης που προσβάλλει εξίσου τον άνδρα και τη γυναίκα, εφόσον μπορεί να λειτουργήσει ευεργετικά ή κατασταλτικά για αμφότερα τα φύλα. Ο τρόπος με τον οποίο αντιλαμβάνεται το κάθε άτομο τον σεξισμό επαφίεται στις προσωπικές του αντιλήψεις και πεποιθήσεις που διαμορφώνονται από τα βιώματα και τις εμπειρίες σεξιστικής συμπεριφοράς, κάθε μορφής, που έχει δεχθεί ή έχει παρατηρήσει να ασκείται σε άλλους (Branscombe, 1998).

Για παράδειγμα, οι σχέσεις ανισότητας που δημιουργεί ο σεξισμός μπορούν να βρουν ως αντικείμενο άδικης μεταχείρισης μια γυναίκα που θεωρείται υποδεέστερη ενός άνδρα βάσει του κακοπροαίρετου σεξισμού ή αντίθετα ένας άνδρας μπορεί να μην λαμβάνει ίση μεταχείριση συγκριτικά με μια γυναίκα καθώς αυτή απολαμβάνει την ευνοϊκότερη θέση που της αποδίδεται από τον καλοπροαίρετο σεξισμό. Επισημαίνεται πως όσο θετική και αν φαίνεται αυτή η προνομιακή αντιμετώπιση των γυναικών συνδέεται με άλλα αρνητικά στοιχεία του σεξισμού, όπως η περιοριστική κοινωνική θέση της (Cowie et al., 2019).

Το τελευταίο παράδειγμα μας οδηγεί στην έννοια της «αντίστροφης διάκρισης», η οποία αφορά στην αντίληψη ότι τα άτομα από τις παραδοσιακά μειονοτικές ομάδες απολαμβάνουν πλέον προνομιακή μεταχείριση σε διάφορους κοινωνικούς τομείς (όπως η εργασία, η εκπαίδευση), και επομένως οι προσπάθειες των μελών των υπολοίπων ομάδων παρεμποδίζονται (Cameron, 2001). Συγκεκριμένα για την διάκριση των φύλων, η αντίστροφη διάκριση του σεξισμού έχει καταλογιστεί ως αντίδραση ενάντια στον φεμινισμό (Faludi, 1991).

Παρ' όλα ταύτα, θα μπορούσαμε να συμφωνήσουμε με την άποψη πως ο σεξισμός δεν υφίσταται πλέον στο βαθμό που ίσχυε παλαιότερα και ότι πλέον δεν αποτελεί πρόβλημα για τη σύγχρονη γυναίκα σε μια προοδευτική κοινωνία. Όμως, αυτή η άρνηση της αναγνώρισης της διάκρισης των γυναικών υποδεικνύει την πεποίθηση πως οι σχέσεις μεταξύ ανδρών-γυναικών είναι νομικά δομημένες.

Ωστόσο, χαρακτηριστικό γνώρισμα της «μοντέρνας» έκφρασης του σεξισμού, που ενδεχομένως συνυπάρχει με την αντίστροφη διάκριση, είναι ακριβώς αυτή η τοποθέτηση, ότι δηλαδή ανήκει στο παρελθόν και δεν αποτελεί σημείο των καιρών, βλ. (McConahay, 1986)· (Swim, Aikin, Hall, & Hunter, 1995)· (Tougas, Brown, Beaton, & Joly, 1995). Μπορεί, πλέον, τα άτομα να απέχουν όλο και περισσότερο από την υιοθέτηση των στερεοτύπων και των παραδοσιακών ρόλων των φύλων (Spence & Hahn, 1997), αλλά η υποταγή των γυναικών μπορεί να υποστηριχθεί σιωπηρά μέσω του ισχυρισμού ότι δεν έχουν λόγο για δυσαρέσκεια.

1.3 Σπισισμός/ Διάκριση μεταξύ των διαφορετικών ειδών ζώων (speciesism)

Οι σχέσεις των ανθρώπων με τα μη ανθρώπινα όντα είναι ιδιαίτερα περίπλοκες. Μερικά ζώα αντιμετωπίζονται ως κατοικίδια, απολαμβάνουν αγάπη και αφοσίωση και τους προσφέρεται τροφή και ποιοτική υγειονομική φροντίδα καλύτερη ίσως, και από εκείνη μερικών ανθρώπων στις αναπτυσσόμενες χώρες. Κάποια άλλα ζώα, αντιθέτως, εκτρέφονται και σφαγιάζονται ώστε να πάρουμε το κρέας τους ως τροφή που θα μοιραστούμε με τα κατοικίδιά μας. Ακόμα μερικά ζώα θεωρούνται υποκείμενα πειραμάτων, πηγή διασκέδασης, ή βιομηχανικού εξοπλισμού. (Francione, 2004)

Ο αντισπισισμός στηρίζεται στον ισχυρισμό ότι οι άνθρωποι δεν θα έπρεπε, κανονικά, να αποδίδουν διαφορετικές αξίες σε κάθε άτομο (ανθρώπινο ή μη) αποκλειστικά βάσει του είδους που ανήκει, όπως αντίστοιχα δεν θα έπρεπε να συμπεριφέρονται διαφορετικά σε ανθρώπους αποκλειστικά βάσει της φυλής που ανήκουν (ρατσισμός) ή βάσει του φύλου τους (σεξισμός).

Ο όρος σπισισμός (speciesism), χρησιμοποιείται συχνά σε αναλογία με τα άλλα -ισμός, π.χ. ρατσισμός, σεξισμός, και πρεσβεύει ότι τα όντα (πρέπει να) κατατάσσονται σε ανώτερα και κατώτερα με κριτήριο μόνο το βιολογικό τους είδος και καταδεικνύει συνήθως μία αδικαιολόγητη προτίμηση για το ανθρώπινο είδος (Brown, 2015). Ο σπισισμός εκδηλώνεται μέσω της πεποίθησης πως οι άνθρωποι είναι εκ φύσεως πολυτιμότεροι συγκριτικά με άλλα είδη. Επίσης, εκφράζεται μέσω της ευρέως διαδεδομένης πεποίθησης πως ο διαφορετικός τρόπος αντιμετώπισης των ειδών που κατέχουν ισάξιες ψυχικές και συναισθηματικές ικανότητες, όπως για παράδειγμα οι χοίροι και τα σκυλιά, είναι ηθικά δικαιολογημένος.

Ο σπισισμός, όπως και άλλα είδη διακρίσεων, π.χ. ο ρατσισμός και ο σεξισμός, ενώ εμφανίζεται ανά τον κόσμο, εκφράζεται διαφορετικά μέσα από κάθε κουλτούρα και χρονική περίοδο. Αν αναλογιστούμε τα σκυλιά και τις γάτες, θα δούμε πως στις δυτικές κοινωνίες, όπως συμβαίνει και στην δική μας, θεωρούνται “μέλη της οικογένειας” και τα έχουμε υψηλότερα στην υπόληψή μας απ’ ό,τι τους χοίρους, οι οποίοι αποτελούν απλώς την τροφή μας. Στην Κίνα όμως, τα σκυλιά και οι γάτες, ομοίως με τους χοίρους, θεωρούνται τροφή.

Ακόμα, ένα τέτοιο παράδειγμα σπισιστικής αντιμετώπισης των ζώων μπορούμε να διαπιστώσουμε εάν αναλογιστούμε τις αγελάδες. Στις δυτικές κοινωνίες το κρέας από νεαρό βοοειδές αποτελεί βασικό πιάτο σε ένα καθιερωμένο μενού, όμως στις Ινδουιστικές κοινωνίες θεωρείται απαγορευμένη τροφή καθώς η αγελάδα τιμάται ως ιερό ζώο. Αντίστοιχα μπορούμε να εντοπίσουμε αλλαγή στην αντιμετώπιση ενός ζώου με το πέρασμα του χρόνου. Το κρέας των αλόγων κάποτε καταναλωνόταν ως συνήθης τροφή στις δυτικές χώρες για αιώνες, αλλά πλέον αυτό δεν συμβαίνει καθώς τα άλογα έχουν ανέβει σε επίπεδο ηθικής στον τρόπο που τα αντιμετωπίζουμε.

Τρεις από τις πιο κοινές ενστάσεις στη χρησιμότητα της ιδέας του σπισισμού, οι οποίες αναπτύχθηκαν τόσο από φιλοσόφους όσο και από το ευρύ κοινό, είναι ότι αυτή η διάκριση δεν στηρίζεται, μονάχα, στη μεροληψία βάσει του είδους, αλλά οι ουσιαστικοί λόγοι που οι άνθρωποι υποτιμούν τα ζώα είναι επειδή: α) τα ζώα είναι λιγότερα ικανά σε γνωστικό επίπεδο, β) στα ζώα, αντίθετα με τους ανθρώπους, δεν μπορεί να αποδοθεί το στοιχείο της ηθικής ή της νομιμότητας στις πράξεις και τις αντιδράσεις τους, και τέλος γ) τα ζώα είναι λιγότερα αισθανόμενα όντα από τους ανθρώπους, δηλαδή λιγότερο ικανά στο να αισθάνονται και να βιώνουν καταστάσεις όπως το να υποφέρει κάποιος.

Αν οποιοδήποτε από τα παραπάνω ήταν σωστό και ίσχυε καθολικά ως αιτία που προκαλεί τον σπισισμό, τότε αυτός θα ήταν περιττός σαν έννοια, εφόσον η συγκεκριμένη διάκριση δεν θα αποτελούσε προϊόν προκατάληψης αλλά εμπειριστωμένων γεγονότων. Όμως εμβαθύνοντας κατά περίπτωση, η αιτιολόγηση της ύπαρξης της διάκρισης βάσει του είδους (σπισισμός), μέσω των προαναφερθέντων παραγόντων, αποφαίνεται ελλιπής εάν ληφθούν υπόψη ορισμένα γεγονότα ως παραδείγματα άσκησης σπισισμού παρ’ όλα αυτά.

Τα ανωτέρω επιχειρήματα αποτυγχάνουν όταν οι άνθρωποι αποδίδουν διαφορετική ηθική αξία σε διαφορετικά ζώα με τις ίδιες γνωστικές ικανότητες. Για παράδειγμα, οι χοίροι έχουν υψηλότερη γνωστική ικανότητα από τα σκυλιά, περνώντας ακόμα και μια απλουστευμένη εκδοχή της δοκιμασίας του καθρέπτη, υποδηλώνοντας πως έχουν σε κάποιο βαθμό αυτογνωσία (Broom, Sena, & Moynihan, 2009). Μολαταύτα, δεν γίνεται το γνωστικό επίπεδο κάθε ζώου να καθορίζει τη συμπεριφορά του ανθρώπου απέναντί του καθώς στην παραδοχή πως κάτι τέτοιο ισχύει, οι χοίροι θα έπρεπε να έχουν τουλάχιστον ίση αντιμετώπιση με τα σκυλιά.

Βέβαια, κάποιιο αποδίδουν λιγότερη ηθική αξία στους χοίρους απ' ό,τι στα σκυλιά στηριζόμενοι στην αντίληψη πως τα πρώτα είναι λιγότερο έξυπνα όσο είναι στην πραγματικότητα. Ένας τέτοιος λανθασμένος ισχυρισμός, όμως, δεν μπορεί να εξηγήσει εξ ολοκλήρου άλλες τέτοιες περιπτώσεις ανθρώπων που εκτιμούν λιγότερο κάποια όντα συγκεκριμένου είδους από άλλα παρ' όλο που γνωρίζουν πως είναι εξίσου ή περισσότερο ευφυείς, όπως για παράδειγμα οι χιμπατζήδες και οι άνθρωποι με σοβαρή διανοητική στέρηση.

Έτσι λοιπόν βλέπουμε πως οι άνθρωποι, χωρίς κάποιο αίτιο να δικαιολογεί πλήρως τη συμπεριφορά τους, κάνουν διακρίσεις μεταξύ των διάφορων ειδών. Στην έρευνά τους οι Caviola, Everett, & Faber (2018) εξετάζουν τον σπισισμό ως ένα είδος διάκρισης βασιζόμενο σε ψυχολογικούς παράγοντες καθώς επίσης και ως μια μεροληπτική συμπεριφορά ανάλογη με άλλες διακρίσεις. Τα αποτελέσματα της έρευνάς τους έδειξαν πως ο σπισισμός φέρει όλα εκείνα τα ψυχομετρικά χαρακτηριστικά, ανάλογα αυτών των άλλων διακρίσεων όπως του ρατσισμού και του σεξισμού, τα οποία τον προσδιορίζουν ως μία ακόμα μορφή διάκρισης (Caviola, Everett, & Faber, 2018).

1.4 Αρτιμελισμός/ Διάκριση βάσει των ικανοτήτων/ Διάκριση υπέρ των ατόμων χωρίς αναπηρία (ableism)

Ο αρτιμελισμός είναι η πρωταρχική πράξη της προκατάληψης ή/και της διάκρισης κατά των ατόμων με αναπηρίες, η οποία συνοδεύεται από την υποτίμηση της αναπηρίας (Hehir, 2002), και την υπερεκτίμηση »της κατάστασης των αρτιμελών η οποία μπορεί να ιδωθεί ως «προνόμιο», το οποίο είναι ένα σύνολο εγγενών, μη δεδουλευμένων πλεονεκτημάτων που κατέχουν τα άτομα χωρίς αναπηρίες και δημιουργούν κοινωνική διαστρωμάτωση γύρω από την σωματική και πνευματική ικανότητα (Kattari, 2017). Ο ορισμός που δίνεται από τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας για την έννοια της αναπηρίας είναι «οι αρνητικές πτυχές της αλληλεπίδρασης μεταξύ ενός ατόμου (με κάποια κατάσταση υγείας) και των παραγόντων που σχετίζονται μ' αυτό (προσωπικοί και περιβαλλοντικοί παράγοντες)» (World Health Organization, 2001).

Στην έρευνά τους, οι Friedman και Owen (XXXX), για την κατανόηση της διάκρισης υπέρ ατόμων χωρίς αναπηρίες/ειδικές ανάγκες (ableism), εξέτασαν πως αντιλαμβάνονται και εκτιμούν την έννοια της αναπηρίας τα αδέρφια αυτών των ατόμων. Οι συμμετέχοντες, κατά το πλείστον, όρισαν την αναπηρία ως μια αποτρεπτική και επιβραδυντική δράση, μια άτυπη λειτουργία, ως έλλειψη ανεξαρτησίας, και ως ένα κοινωνικά κατασκευασμένο εμπόδιο. Συγκεκριμένα κάποιοι ερωτηθέντες όρισαν την αναπηρία ως «τη συνέπεια της αδυναμίας της κοινωνίας να παρέχει τις κατάλληλες υποδομές στα μέλη της που είναι διαφορετικά» και ως «τις διαφορές σε σώμα και μυαλό, οι οποίες μέσα από κατασκευασμένα κοινωνικά κριτήρια κρίνονται ότι αποτελούν μία διαταραχή ή αναπηρία, που κοινωνικά δεν είναι αρεστή» (Friedman & Owen, 2017).

Ενώ η αναπηρία θεωρείται ένα εμπειρικό-ιατρικό χαρακτηριστικό (Gill, 1997)· (Linton, 1998)· (Putnam, 2005), οι μελέτες σε αυτόν τον τομέα την εξετάζουν από κοινωνικο-ψυχολογική πλευρά, δηλαδή ερευνούν το πώς η αναπηρία ως σύνολο εννοιών επηρεάζει ή ακόμα κατασκευάζει, κοινωνικές σχέσεις τόσο μέσα από την προσωπική εμπειρία και την διεπαφή του ατόμου με την αναπηρία όσο και πέραν αυτής (Kafer, 2013)· (Rogers & Swadener, 2001)· (Snyder & Mitchell, 2006)· (Thomas, 2004). Ένα παράδειγμα αυτής της κατεύθυνσης των μελετών είναι η ανάπτυξη της ιδέας του αρτιμελισμού, ή της αναγκαστικής προτίμησης για άτομα χωρίς αναπηρίες/ειδικές ανάγκες/βλάβες (Campbell, 2009).

Ένας ακόμα, πιο σφαιρικός ορισμός που καταφέρνει να εντάξει στην έννοια της αναπηρίας την κοινωνική της διάσταση είναι ο εξής: «Αναπηρία είναι μια δυσκολία στην λειτουργία του σώματος, του ανθρώπου, ή των κοινωνικών δομών, σε έναν ή περισσότερους τομείς της ζωής, όπως αυτή βιώνεται από ένα άτομο με μια κατάσταση υγείας κατά την αλληλεπίδρασή του με τους αντίστοιχους παράγοντες» (Leonardi, Bickenbach, Ustun, Kostanjsek, & Chatterji, 2006).

Γίνεται, λοιπόν, σαφής η ανάγκη για αναπροσδιορισμό του όρου αναπηρία ώστε να διευρυνθεί η μονοδιάστατη και στενά καθορισμένη, μέχρι τώρα, ερμηνεία της ως σωματική ή ψυχική βλάβη/δυσλειτουργία. Ο όρος «κατάσταση υγείας» είναι σκόπιμα τοποθετημένος αόριστα και αδιευκρίνιστα καθώς η ιατρική γνωμάτευση της σωματικής ή ψυχικής κατάστασης ενός ατόμου δεν απαιτείται για τον ορισμό της αναπηρίας. Αυτό υποσημειώνει την απομάκρυνση από το ιατρικό μοντέλο της αναπηρίας και την διερεύνησή της υπό το πρίσμα ενός νέου κοινωνικού μοντέλου των εννοιών της αναπηρίας, της βλάβης, και της προσδοκίας για ικανότητα (σε αντίθεση με τον όρο ανικανότητα/αναπηρία) (Shakespeare, 2010).

Ο αρτιμελισμός, όπως όλα τα “-ισμός”, ρατσισμός, σεξισμός, ηλικιασμός κ.ο.κ. περιγράφει τη διάκριση απέναντι σε μία κοινωνική ομάδα, συγκεκριμένα τα άτομα με αναπηρία, αλλά επίσης απεικονίζει και τον τρόπο με τον οποίο συγκεκριμένα ιδανικά και χαρακτηριστικά γνωρίσματα εκτιμούνται ή όχι (Wolbring, 2008). Λόγου χάρη, το περπάτημα έχει περισσότερη κοινωνική αξία από το να κινείται κάποιος σε αναπηρικό αμαξίδιο (Hehir, 2007).

Στη σύγχρονη και ταυτόχρονα προοδευτική κοινωνία στις μέρες μας, οι προκαταλήψεις, τα στερεότυπα, οι μεροληπτικές συμπεριφορές, και οι διακρίσεις είναι αδιόρατες, με την έννοια ότι υπάρχουν αλλά είναι πολύ δύσκολο να γίνουν αντιληπτές με μια πρώτη ματιά. Ιδίως για τον αρτιμελισμό, αποφαίνεται επιτακτική η ανάγκη να διερευνηθούν οι σιωπηρές, υπονοούμενες συμπεριφορές αυτής της διάκρισης, εφόσον συγκεκριμένα στερεότυπα και κοινωνικές νόρμες αποσιωπούν τέτοιες έκδηλες συμπεριφορές. Για παράδειγμα, αποτελεί ταμπού η απροκάλυπτη έκφραση προκατειλημμένων συναισθημάτων απέναντι σε άτομα με αναπηρία, καθώς αυτά σκιαγραφούνται ως

αξιολύπητα, που εγείρουν τον οίκτο του άλλου (Harris & Fiske, 2007)· (Garthwaite, 2011)· (Ostrove & Crawford, 2006).

Ως αποτέλεσμα αυτού, η πιο πρόσφατη βιβλιογραφία εστιάζει στις έμμεσες συμπεριφορές αρτιμελισμού, με έρευνες που δείχνουν πως οι συμμετέχοντες εξίσου με ή χωρίς αναπηρία προτιμούν εμφανώς, άλλα αρτιμελή άτομα (χωρίς ιατρικές βλάβες) και σημειώνουν υψηλά επίπεδα έμμεσης προκατάληψης σε άτομα με αναπηρία (βλ. (Friedman & Owen, 2017)·(Aaberg, 2012)·(Archambault, Van Rhee, Marion, & Crandall, 2008)·(Pruett & Chan, 2006). Το γεγονός αυτό δεν είναι τόσο παράδοξο εάν αναλογιστούμε τον τρόπο με τον οποίο μπορεί να ορίσει κάποιος την έννοια της αναπηρίας, π.χ. ως έλλειψη ανεξαρτησίας, όπως αναφέρθηκε παραπάνω.

Αρκετά ενδιαφέρουσα είναι η προσέγγιση της Kafer πως ο αρτιμελισμός δεν απευθύνεται μόνον σε άτομα με αναπηρίες, αλλά και σε άτομα που σωματικά διαφέρουν ή παρουσιάζουν κάποια βλάβη χωρίς αυτό να διαγιγνώσκεται ως αναπηρία. Παραδείγματος χάρη, τα παιδιά που κατά την ανάπτυξή τους δεν φτάνουν τις “κανονικές-φυσιολογικές” σωματικές (π.χ. ύψος) απαιτήσεις για την ηλικία τους, κρίνονται βάσει της απόκλισής τους ή μη από κανονιστικές νόρμες (να διευκρινιστεί σε αυτό το σημείο πως η προσέγγιση του θέματος είναι καθαρά κοινωνικο-ψυχολογική και όχι ιατρική). Στην ουσία η αναπηρία ή βλάβη μπορεί να περιγραφεί, πέραν των ιατρικών όρων και οπτικής, ως ένα κοινωνικό κατασκευάσμα που ορίζεται από συγκεκριμένες σχέσεις (Kafer, 2013).

Ο αρτιμελισμός μπορεί να εκφραστεί μέσω ποικίλων συμπεριφορών, εκούσιων και ακούσιων, και μέσω διάφορων διαρθρωτικών και πολιτισμικών πλαισίων. Η έλλειψη υποδομών για την φυσική πρόσβαση και διευκόλυνση ατόμων που κινούνται με αναπηρικό αμαξίδιο/καρέκλα, ή που έχουν κάποια κινητική βλάβη, σ’ έναν δημόσιο χώρο ή στα Μέσα Μαζικής Μεταφοράς (M.M.M.)· η δυσκολία πρόσβασης στις παροχές κοινωνικής ασφάλισης και τις υπηρεσίες υποστήριξης για άτομα με ειδικές ανάγκες (A.M.E.A.), είναι αρτιμελισμός από την πλευρά της κοινωνίας - της πολιτείας - του κράτους πρόνοιας. Ακόμα και ο εορτασμός, η εμπύχωση και η συμπαράσταση στα άτομα με ειδικές ανάγκες/βλάβες επειδή απλά είναι αρκετά “γενναία” ώστε να λειτουργούν σαν ισότιμα μέλη της κοινωνίας, είναι αρτιμελισμός.

1.5 Ηλικιασμός/ Διάκριση βάσει ηλικίας (ageism)

Στις σύγχρονες κοινωνίες οι ηλικιωμένοι αντιμετωπίζονται κυρίως ως “εμπόδιο”, ιδιαίτερα αυτοί που χρήζουν κάποιας επιπλέον υποστήριξης. Η γήρανση αντιμετωπίζεται κυρίως αρνητικά, ως η σταδιακή απώλεια σωματικής και ψυχικής ικανότητας, παρά θετικά, ως απόκτηση εμπειρίας. Οι ηλικιωμένοι χαρακτηρίζονται ως μη παραγωγικοί, ευπαθείς και ανίκανοι, κάτι που είναι μάλλον προβληματικό σε κοινωνίες που

γηράσκουν και πρόκειται να αντιμετωπίσουν δημογραφικό πρόβλημα και ένα αυξανόμενο μη εργατικό δυναμικό, δηλαδή τους συνταξιοδοτούμενους, που το κράτος είναι υπεύθυνο να τους συντηρεί σε κοινωνικο-οικονομικό επίπεδο.

Ποιοι είναι οι ηλικιωμένοι; Ποιους χαρακτηρίζουμε ως ηλικιωμένους; Υπάρχει κάποιο όριο ηλικίας μετά από το οποίο κάποιος χαρακτηρίζεται ως ηλικιωμένος; Αρχικά πρέπει να λαμβάνουμε υπόψη ότι ο χαρακτηρισμός «ηλικιωμένος» δεν αφορά αποκλειστικά στην ηλικία κάποιου και την βιολογική εξέλιξη του να γηράσκεις. Το να είσαι ηλικιωμένος και να σου φέρονται ως “ηλικιωμένο άτομο” είναι επίσης μια κοινωνική κατασκευή που σχετίζεται με την κοινωνική πραγματικότητα και αντίληψη και διαφέρει ανά τα χρόνια και από κοινωνία σε κοινωνία τόσο εντός της Ευρώπης όσο και παγκοσμίως. Το κάθε άτομο έχει διαφορετική εκτίμηση όσον αφορά στην έννοια και τον προσδιορισμό του «ηλικιωμένου» ανάλογα με την ηλικία που το ίδιο βρίσκεται. (World Health Organization, 2015)

Η ηλικία και η έννοια του να μεγαλώνεις, συνήθως προσδιορίζονται από τους εξής τέσσερις (4) παράγοντες: α) τη χρονολογική ηλικία, βάσει της ημερομηνίας γέννησης, β) τη βιολογική ηλικία, σύμφωνα με τις φυσικές αλλαγές, γ) τη ψυχολογική ηλικία, που αναφέρεται στην πνευματική και προσωπική εξέλιξη του καθενός καθ’ όλη τη διάρκεια της ζωής του, και δ) την κοινωνική ηλικία, η οποία καθορίζει την αλλαγή στους ρόλους και στις σχέσεις του ατόμου καθώς γερνάει. (Growth, 1997)

Αυτοί οι παράγοντες μπορούν να αναπτύσσονται σε διαφορετικές ταχύτητες και να επηρεάζουν τα βιώματα και τις κοινωνικές αντιδράσεις του καθενός ξεχωριστά και διαφορετικά, έχοντας επιρροές από την κοινωνία, το ιστορικό και πολιτισμικό περιβάλλον. Αυτό δεν επιδρά μόνον στον τρόπο με τον οποίο η κοινωνία αντιμετωπίζει τους ηλικιωμένους ανθρώπους αλλά και πως οι ίδιοι δέχονται και αντιμετωπίζουν τον εαυτό τους. Ο καθένας μας βιώνει την ηλικιακή του ωρίμανση με διαφορετικό και μοναδικό τρόπο. Το να ομαδοποιούμε τους ηλικιωμένους ως μια κοινωνική ομάδα, βάσει της χρονολογικής τους ηλικίας, οδηγεί σε γενικευμένες οπτικές.

Ο ηλικιασμός ή ηλικιακή διάκριση είναι ένα στερεότυπο προκατάληψης που οδηγεί στη διάκριση εναντίον ατόμων ή ομάδων ατόμων βάσει της ηλικίας τους. Παρόλο που ο ηλικιασμός μπορεί να στοχεύσει και νεαρά άτομα, οι περισσότερες μελέτες εστιάζουν στην άνιση αντιμετώπιση των ηλικιωμένων. Οι ενδείξεις για τον ηλικιασμό, σε ατομικό, ομαδικό/συνολικό ή κοινωνικό επίπεδο, υπονομεύουν σοβαρά το δικαίωμα των ηλικιωμένων στην ανθρώπινη αξιοπρέπεια και την δυναμική τους ενεργό συμμετοχή στην κοινωνία.

Ο ηλικιασμός, που ευρέως προσδιορίζεται ως μια κοινωνική κατασκευή εναντίον μιας συγκεκριμένης ηλικιακής ομάδας, μπορεί να επηρεάσει ανθρώπους σε κάθε στάδιο της ζωής τους. Παρ’ όλα αυτά, ο χαρακτηρισμός κάποιου σε «ηλικιωμένο» φέρει έναν αρνητικό υπαινιγμό καθώς επίσης αντιμετωπίζεται χωρίς να έχει αξία στην κοινωνία. Σε

αντίθεση με άλλες μορφές διάκρισης, όπως ο ρατσισμός ή ο σεξισμός, ο ηλικιασμός συνήθως τείνει να «κανονικοποιείται» - να θεωρείται κανονικός, φυσιολογικός - με τα ηλικιακά στερεότυπα να γίνονται δεκτά και αναμφισβήτητα. Δεν είναι ασυνήθιστο το γεγονός πως η ηλικία, αυτή καθ' αυτή, λειτουργεί ως πρόσχημα για τη διαφορετική στάση και αντιμετώπιση, στη ρύθμιση ηλικιακών ορίων, ή στον αποκλεισμό ατόμων από συμπεριφορές και υπηρεσίες. Αυτές οι διακρίσεις κατά των ηλικιωμένων υπονομεύουν το δικαίωμά τους να ζουν μία αξιοπρεπή και ανεξάρτητη, κοινωνική και πολιτισμική ζωή (European & Agency, 2018).

Όμοια με τον σεξισμό, ο ηλικιασμός θεωρείται και ερευνάται ως πολυπρόσωπη προκατάληψη, παίρνοντας διττή μορφή, μία καλοπροαίρετη (π.χ. τέλειος/α παππούς/γιαγιά) και μία κακοπροαίρετη (π.χ. σοβαρά ανήμπορος ηλικιωμένος). Ωστόσο, η πραγματικά θετική στάση απέναντι σε κάποιον ηλικιωμένο δεν θα πρέπει να θεωρείται ηλικιασμός. Για παράδειγμα, η παραχώρηση της θέσης στο λεωφορείο σε έναν ηλικιωμένο δεν αποτελεί απαραίτητα, συμπεριφορά υποκινούμενη από προκατάληψη απέναντι σ' αυτό το άτομο. Όμως, η επιμονή αυτής της παραχώρησης θέσης, ενώ έχει γίνει σαφές ότι δεν είναι αναγκαία και επιθυμητή, υποδεικνύει την αδιαφορία ως προς την γνώμη/επιλογή του άλλου και την υπονόμηση της ικανότητάς του να παίρνει μόνος του αποφάσεις (Cary, Chasteen, Remedios, & Pruchno, 2017).

Το προαναφερθέν παράδειγμα μας δείχνει πως οι πράξεις των ατόμων υποκινούνται πολλές φορές από τις προσδοκίες, τα στερεότυπα και τα “πρέπει” της κοινωνικά ορθής συμπεριφοράς. Τέτοιες κατευθυνόμενες αλληλεπιδράσεις, είναι ικανές να οδηγήσουν σε αυτοεκπληρούμενη προφητεία για τους ηλικιωμένους, οι οποίοι οικειοποιούμενοι την πεποίθηση για την χαμηλή αποδοτικότητά τους και την ανάγκη τους για την προσφερόμενη βοήθεια, λαμβάνουν τον ρόλο που τους αντιστοιχεί βάσει ενός στερεότυπου που ενισχύουν και επιβεβαιώνουν (Chasteen, Pichora-Fuller, Smith, Dupuis, & Singh, 2015).

Κεφάλαιο 2: Κοινή βάση των διακρίσεων – Βιβλιογραφική Επισκόπηση

Στο κεφάλαιο αυτό γίνεται διερεύνηση της βιβλιογραφίας που αφορά στις μελέτες που έχουν διεξαχθεί έως σήμερα και είχαν ως σημείο αναφοράς τον έλεγχο συσχέτισης των διακρίσεων και την εξέταση της ύπαρξης μιας γενικευμένης προκατάληψης ως κοινό παράγοντα της σύνδεσής τους.

2.1 Προηγούμενες μελέτες και έρευνες

Αρκετές έρευνες έχουν λάβει χώρα με σκοπό τη διαπίστωση της συσχέτισης μεταξύ διαφόρων μορφών διακρίσεων και της γενικευμένης προκατάληψης ως κοινό χαρακτηριστικό των εξεταζόμενων διακρίσεων. Το γενικότερο πόρισμα που διαφαίνεται από τις εν λόγω έρευνες, που αναφέρονται ακολούθως, είναι η ένδειξη κοινού υποβάθρου της ιδεολογίας των προκαταλήψεων.

Η έρευνα της Andrea M. Karkowski για παραλληλισμό του σπισισμού και του σεξισμού, σε 432 φοιτητές έδειξε πως υπάρχει θετική συσχέτιση μεταξύ των δύο αυτών διακρίσεων (Karkowski, 2008). Το ίδιο προσπαθεί να αποδείξει στην μελέτη του και ο Glasser με τη χρήση παραδειγμάτων (Glasser, 2011). Οι Stangor, Sullivan, & Ford βρήκαν γενικευμένη προκατάληψη, με τη μορφή αρνητικών συναισθηματικών αντιδράσεων, απέναντι στους Αμερικάνους, τους Λευκούς, τους Ασιάτες, τους Εβραίους, τους έγχρωμους (μαύρους), τους ισπανόφωνους, τους Ρώσους, τους Άραβες, και τους ομοφυλόφιλους (Stangor, Sullivan, & Ford, 1991). Οι Heyder & Schmidt, μέσω μιας γερμανικής έρευνας, αποκάλυψαν έναν παράγοντα που αποτελούνταν από αντισημιτισμό, αρνητικά συναισθήματα για τους μετανάστες και ενδογενή προσωποληψία (Heyder & Schmidt, 2016).

Ο Ekehammar και οι συνάδελφοι του περιόρισαν τις διακρίσεις του ρατσισμού, του σεξισμού και της προκατάληψης σε άτομα με νοητική υστέρηση και ομοφυλόφιλους σε έναν μόνο παράγοντα γενικευμένης προκατάληψης στη Σουηδία (Ekehammar, Akrami, Gylje, & Zakrisson, 2004). Επίσης υποστήριξαν πως τα αποτελέσματα της έρευνάς τους επιβεβαιώνουν την ιδέα του Allport πως η προκατάληψη είναι χαρακτηριστικό της προσωπικότητας του ατόμου. Λόγου χάρη, εάν ένα άτομο είναι ενάντια των ιουδαϊστών, τότε είναι πολύ πιθανό να είναι και ενάντια των καθολικών, των Αφροαμερικάνων, και ενδεχομένως ενάντια οποιασδήποτε άλλης ομάδας (Allport, 1954).

Παρομοίως, οι Bäckström & Björklund έδειξαν πως ο κλασικός και ο μοντέρνος ρατσισμός, σεξισμός και προκαταλήψεις σε άτομα με αναπτυξιακές διαταραχές αντιπροσωπεύονται από έναν γενικευμένο παράγοντα προκατάληψης. Οι ίδιοι απέδειξαν, επίσης, πως οι άνδρες σημειώνουν υψηλότερα επίπεδα σε γενικευμένης προκαταλήψης, δηλαδή τείνουν να δυσαρεσκούνται από άλλα μέλη, εκτός της δικής τους ομάδας/συνόλου, ανεξάρτητα σε ποια ομάδα-στόχο ανήκουν (Bäckström & Björklund, 2007).

Οι Zick και Schmidt υποστηρίζουν ότι όλα τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα (όπως για παράδειγμα το φύλο, ο σεξουαλικός προσανατολισμός, οι θρησκευτικές πεποιθήσεις, ή η εμφάνιση της εξωτερικής ομάδας) που διαφοροποιούν μια ή περισσότερες “εξωτερικές” ομάδες από την κοινώς παραδεκτή ως κανονική, κυρίαρχη ομάδα μπορούν να λειτουργήσουν σαν ένδειξη της απόκλισής τους, επιβεβαιώνοντας έτσι την κανονικότητα της κυρίαρχης ομάδας.

Επομένως, όλες οι προκαταλήψεις εναντίον οποιασδήποτε ομάδας στόχου, που χαρακτηρίζεται με αρνητική χροιά ως διαφορετική, μπορούν να απαρτίζουν τις επιμέρους συνιστώσες ενός συνδρόμου εχθρότητας απέναντί τους, οι οποίες σχετίζονται μεταξύ τους και μοιράζονται έναν κοινό πυρήνα. Ο ενιαίος αυτός πυρήνας μπορεί να γίνει αντιληπτός από τη γενικευμένη ιδεολογία της ανισότητας (Zick & Schmidt, 2008).

Πολύ πρόσφατα και ειδικά τα τελευταία χρόνια, ιδιαίτερη βάση έχει δοθεί στην εξέταση της σχέσης της γενικευμένης προκατάληψης μέσω του προσανατολισμού κοινωνικής κυριαρχίας (SDO), που αναλύεται στην επόμενη ενότητα, πέραν των ανθρωπίνων σχέσεων, ήτοι μεταξύ της σχέσης ανθρώπου – ζώου. Παρόλο που η κοινή γνώμη ενδεχομένως να καθίσταται αμφίβολη και ίσως αρνητική για τη συσχέτιση του SDO και του σπισισμού, οι έρευνες έδειξαν την θετική και σημαντική αλληλεπίδρασή τους (Dhont, Hodson, & Leite, 2016)· (Dhont, Hodson, Costello, & MacInnis, 2014)· (Hyers, 2015).

Ουσιαστικά, η κοινή ιδεολογία μιας γενικευμένης προκατάληψης, που πρεσβεύει η θεωρία κοινωνικής κυριαρχίας, για υπεροχή, για καθορισμένες και ιεραρχικά δομημένες σχέσεις ανισότητας, για την επικράτηση της ισχυρότερης ομάδας έναντι των υπολοίπων, μεταφέρεται από την αυστηρά οριοθετημένη σχέση μεταξύ ανθρώπων στη σχέση μεταξύ ανθρώπου – ζώου, με τα ίδια αποτελέσματα.

Επιπροσθέτως, πεδίο έρευνας και ανάλυσης πολλών μελετών έχει υπάρξει η ανάπτυξη διαφόρων κλιμάκων ώστε να γίνει εφικτή η εκτίμηση και η ποσοτικοποίηση κοινωνικών εννοιών όπως οι διακρίσεις, ιδίως τα παλαιότερα χρόνια όπου η βιβλιογραφία επί συγκεκριμένων θεμάτων δεν είχε εμπλουτιστεί ακόμα, και τα ερευνητικά ερωτήματα προσεγγίζονταν για πρώτη φορά.

Η σύγκριση της κλίμακας του μοντέρνου και του παραδοσιακού ρατσισμού (McConahay, 1986), για παράδειγμα, απεδείχθη ιδιαίτερα σημαντική καθώς οι κλασσικές-παραδοσιακές μορφές διακρίσεων, όπως ο ρατσισμός και ο σεξισμός, έχουν δώσει τα ηνία σε νέες μορφές, τον μοντέρνο ρατσισμό και σεξισμό αντίστοιχα. Οι παλαιότερες κλίμακες μέτρησης των προκαταλήψεων δεν ήταν πλέον κατάλληλες, λόγω της εξέλιξης αυτής, από την παραδοσιακή στην μοντέρνα μορφή διάκρισης με αποτέλεσμα να χρήζουν αναπροσαρμογής. Αυτό διορθώθηκε με την ανάπτυξη των μοντέρνων κλιμάκων ρατσισμού και σεξισμού (McConahay, 1986)· (Swim et al., 1995).

2.2 Θεωρία Κοινωνικής Κυριαρχίας/ Social Dominance Theory (SDT)

Σύμφωνα με τη Θεωρία Κοινωνικής Κυριαρχίας, η προκατάληψη στηρίζεται στον προσανατολισμό κοινωνικής κυριαρχίας/ social dominance orientation (SDO), ο οποίος ορίζεται ως “ένας ευρύς προσανατολισμός που εκφράζει την γενική υποστήριξη των ανισοτήτων μεταξύ ομάδων” (Sidanius & Pratto, 1999).

Τα άτομα που αποδέχονται την ιδεολογία της ανισότητας που αντανακλά ο SDO, τείνουν να υποτιμούν άλλες ομάδες-στόχους προκατάληψης και διάκρισης, οι οποίες ποικίλουν ανάλογα με τις επικρατούσες αντιλήψεις ανά χρονικές περιόδους και ανά κοινωνία. Εμπειρικές μελέτες έχουν δείξει πως ο SDO αποτελεί έναν από τους αρτιότερους δείκτες προκατάληψης απέναντι σε ένα ευρύ φάσμα ομάδων-στόχων (Altemeyer, 1998).

Ιδιαίτερα ισχυρές (κοινωνικά) ομάδες, όπως για παράδειγμα οι άνδρες, οι λευκοί, ή οι “εδραιωμένοι”, αυτοί δηλαδή που καταλαμβάνουν καίριες θέσεις σε μια ομάδα, σύμφωνα με τη θεωρία κοινωνικής κυριαρχίας, θα στηρίζουν μία ιδεολογία ανισότητας και προκατάληψης ώστε να διατηρήσουν και να ενισχύσουν τις ιεραρχίες εντός ή μεταξύ των ομάδων και συνεπώς τις ευνοϊκές τους θέσεις.

Αυτές οι ομάδες τάσσονται υπέρ μιας αυστηρά ιεραρχημένης κοινωνίας, όπου οι ισχυρές ομάδες κυριαρχούν/ εξουσιάζουν τις πιο αδύναμες/ ανίσχυρες (Sidanius & Pratto, 1999). Τα άτομα με υψηλά επίπεδα SDO τείνουν να αφογκράζονται τέτοιου είδους ιδεολογίες, και προτιμούν εκείνες τις πολιτικές στρατηγικές και προγράμματα που διατηρούν και ενισχύουν τις ξεκάθαρα οριζόμενες ιεραρχίες (Bäckström & Björklund, 2007).

Κεφάλαιο 3: Μέθοδος Έρευνας Πεδίου

Με τον όρο «μέθοδος» εννοούμε το σύνολο των διαδικασιών και των μεθόδων που μπορούν να εφαρμοστούν από έναν ειδικό, ώστε να πραγματοποιηθεί μια ερευνητική διαδικασία. Αυτή είναι συνήθως γραμμική, περιλαμβάνοντας τον ερευνητικό σχεδιασμό, την δειγματοληψία, τη συγκέντρωση δεδομένων, και την συγγραφή της αναφοράς (Blaxter, Hughes, & Tight, 2001). Οι ερευνητικές μέθοδοι διακρίνονται σε ποιοτικές και ποσοτικές.

Οι ποσοτικές μέθοδοι επικεντρώνονται σε αριθμητικά δεδομένα και σε στατιστικές συγκρίσεις, στην μέτρηση των θεωρητικών εννοιών μέσω εργαλείων, όπως είναι το τυποποιημένο ερωτηματολόγιο, προκειμένου να εξάγουν αιτιακές σχέσεις. Οι ποιοτικές μέθοδοι και τεχνικές αποτελούν αναγκαία εργαλεία στην ανάλυση ποσοτικών στοιχείων και στην διατύπωση νέων υποθέσεων, όπως είναι οι συνεντεύξεις και οι μελέτες περίπτωσης (Κυριαζή, 2002).

Η διεξαγωγή της έρευνας μέσω του διαδικτύου (internet) πλεονεκτεί εν συγκρίσει με την παραδοσιακή, δια ζώσης έρευνα όσον αφορά στο μέγεθος της δειγματοληψίας, καθώς παρέχει τη δυνατότητα για συγκρότηση μεγάλων δειγμάτων, στην πρόσβαση σε μέρος του πληθυσμού που διαφορετικά δεν θα μπορούσαμε να προσεγγίσουμε ή θα ήταν εξαιρετικά δύσκολο, ίσως λόγω της ιδιομορφίας του, της εσωστρέφειάς του, ή της μεγάλης χωροταξικής απόστασης.

Παράλληλα, το διαδίκτυο μεσολαβεί στην επικοινωνία μεταξύ ερευνητή και συμμετέχοντα, γεγονός που δημιουργεί ένα τοίχος προστασίας για τον ερωτώμενο καθώς η διαδικασία γίνεται πιο απρόσωπη και αυτός νιώθει πιο ασφαλής να εκφραστεί ελεύθερα με περισσότερη διαύγεια - ουδετερότητα (ως προς την επιρροή που ενδεχομένως ασκεί η παρουσία του ερευνητή).

Επιπλέον, οι συμμετέχοντες σε ηλεκτρονικές έρευνες εμφανίζουν μεγαλύτερη ποικιλομορφία ως δείγμα (Shapiro, Chandler, & Mueller, 2013), το οποίο μάλιστα αποδεικνύεται περισσότερο αντιπροσωπευτικό (Buhrmester, Kwang, & Gosling, 2011), συγκριτικά με ένα παραδοσιακό-τυπικό δείγμα (Berinsky, Huber, & Lenz, 2012). (Rand, 2012), κυρίως επειδή η προσέγγιση με ηλεκτρονικά μέσα επιτρέπει τη συμμετοχή μέρους του πληθυσμού με μεγαλύτερη διακύμανση απ' ό,τι ενός περιορισμένου δείγματος ενός συγκεκριμένου συγκροτήματος, π.χ. πανεπιστήμιο.

Λαμβάνοντας υπόψη τα ανωτέρω και συναρτήσει των αναγκών της παρούσας εργασίας, επιλέχθηκε η ποσοτική έρευνα ως η καταλληλότερη μέθοδος για την διερεύνηση και την σύγκριση των σχέσεων μεταξύ των διακρίσεων. Για τον έλεγχο της συσχέτισης των πέντε φαινομένων κοινωνικής προκατάληψης, αποφασίστηκε να πραγματοποιηθεί μια πρωτογενής, ποσοτική έρευνα με τη χρήση ηλεκτρονικού ερωτηματολογίου.

3.1 Στόχος της έρευνας

Στόχο της έρευνας αποτελεί η διερεύνηση της συσχέτισης (ή μη) πέντε ειδών διακρίσεων, του ρατσισμού, του σεξισμού, του σπισισμού, του αρτιμελισμού, και του ηλικιασμού. Τα ερευνητικά ερωτήματα που κληθήκαμε να απαντήσουμε είναι τα εξής: Υπάρχει κοινή βάση στις προκαταλήψεις; Υπάρχει σχέση μεταξύ των υπό διερεύνηση διακρίσεων, εάν ναι, τότε τι είδους; Παράλληλα με το βασικό ερευνητικό ερώτημα, θα εξετάσουμε τις μεταβολές στην τάση των διακρίσεων σύμφωνα με ορισμένους παράγοντες-χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων στην έρευνα.

Σαφώς, το συγκεκριμένο θέμα δεν μελετάται για πρώτη φορά στην παγκόσμια βιβλιογραφία. Όμως, μέχρι στιγμής, δεν έχει διεξαχθεί παρόμοια έρευνα της συσχέτισης και των πέντε αυτών μορφών διάκρισης, ειδικά σε πανελλαδικό επίπεδο. Ενώ, τα θέματα των διακρίσεων κάθε μορφής απασχολούν διαρκώς την κοινή γνώμη σε πολιτικό, κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο και ενώ γίνονται διάφορες μελέτες επισκόπησης αυτών των ζητημάτων, η έλλειψη πρωτογενών ερευνών που μπορούν κάλλιστα να χρησιμοποιηθούν ως συμπληρωματικά τεκμήρια των εμπειρικών μελετών, είναι εμφανής.

3.2 Ανάπτυξη ερωτηματολογίου

Η κατάρτιση του ερωτηματολογίου αποτελεί την πλέον κρίσιμη και λεπτή εργασία, καθοριστικής σημασίας για την επιτυχία μιας στατιστικής έρευνας. Τα κυριότερα πλεονεκτήματα που αξιολογήθηκαν για τη χρήση ηλεκτρονικού ερωτηματολογίου στην έρευνα είναι το μηδαμινό κόστος συγκριτικά με το δια ζώσης ερωτηματολόγιο, συμπεριλαμβανομένου και του χρόνου διανομής, η ταυτόχρονη συμπλήρωση από μεγάλο αριθμό ατόμων ανεξαρτήτου γεωγραφικής τοποθεσίας, η ταχύτατη, ακριβής και αυτοματοποιημένη διαδικασία συλλογής των δεδομένων, η εξασφάλιση της ανωνυμίας των συμμετεχόντων και τέλος ή πλέον ευρεία εξοικείωση του κοινού με τα ηλεκτρονικά μέσα.

Το τελικό ερωτηματολόγιο, με θέμα «Στάσεις και απόψεις στην Ελλάδα για διάφορα κοινωνικά ζητήματα», που χρησιμοποιήθηκε για την έρευνα διαιρείται σε έξι (6) τμήματα. Το πρώτο τμήμα απαρτίζεται από τις 21 πρώτες ερωτήσεις που σκιαγραφούν το πορτρέτο του ερωτώμενου. Πέραν των ερωτήσεων για τα δημογραφικά του χαρακτηριστικά (ηλικία, φύλο, οικογενειακή κατάσταση, κ.λπ.), είναι ενταγμένες και ερωτήσεις που απευθύνονται σε συγκεκριμένες συνήθειες ή καταστάσεις της καθημερινότητάς τους που θα τους συνδέσουν με τις υπό διερεύνηση στάσεις και απόψεις τους σε θέματα προκαταλήψεων.

Πιο αναλυτικά οι πληροφορίες για την εθνικότητα και τις κομματικές προτιμήσεις, οι οποίες αντιπροσωπεύουν τις πολιτικές πεποιθήσεις, των συμμετεχόντων έχουν στόχο της

υποβοήθηση κατανόησης των παραγόντων που επηρεάζουν μια ρατσιστική συμπεριφορά. Οι ερωτήσεις για τις προτιμήσεις σε δραστηριότητες, διατροφή, και χρήση προϊόντων ζωικής προέλευσης συνδέονται με τον σπισισμό. Δεν αρκούν οι διατροφικές επιλογές για να προσδιορίζουμε μια σπισιστική ιδεολογία. Ακολούθως, οι επόμενες ερωτήσεις αποσκοπούσαν στην διαπίστωση στενής σχέσης με άτομα των ομάδων-στόχων των ηλικιωμένων και των Α.Μ.Ε.Α., ώστε να εξεταστεί η επίδρασή της στις διακρίσεις του ηλικιασμού και του αρτιμελισμού αντίστοιχα.

Στη συνέχεια, τα υπόλοιπα 5 τμήματα του ερωτηματολογίου σχεδιάστηκαν με τη μορφή κλίμακας για τη μέτρηση της κάθε διάκρισης χωριστά. Η κλίμακα του ρατσισμού περιλαμβάνει 10 ερωτήσεις, του σεξισμού 9, του σπισισμού 13, του αρτιμελισμού 7 και του ηλικιασμού 12. Ως απάντηση σε καθεμία από τις παραπάνω ερωτήσεις δόθηκε μια κλίμακα Likert από το 1 «Διαφωνώ απόλυτα» έως το 7 «Συμφωνώ απόλυτα», ώστε ο/η κάθε συμμετέχων/ουσα να αξιολογήσει κατά πόσο συμφωνεί ή διαφωνεί κατά την προσωπική του άποψη (Rinker, 2014).

Αυτή η κλίμακα είναι πολύ συνηθισμένη σε έρευνες γνώμης, καθώς δίνει την δυνατότητα έκφρασης μιας ξεκάθαρης σχετικά γνώμης σε λίγο χρόνο, επιτρέποντας παράλληλα την στατιστική ανάλυση. Μια μικρότερη κλίμακα θα ήταν πιο περιοριστική στην ζητούμενη απάντηση, δυσκολεύοντας παράλληλα την στατιστική επεξεργασία. Μια μεγαλύτερη κλίμακα θα απέδιδε καλύτερα στατιστικά αποτελέσματα αλλά θα μεγάλωνε σημαντικά τον χρόνο συμπλήρωσης του ερωτηματολογίου.

Σχετικά με την ανάπτυξη της κλίμακας μέτρησης του ρατσισμού, ο McConahay κατασκεύασε μια κλίμακα μοντέρνου ρατσισμού προκειμένου να αποσπάσει και μια ακόμα, πιο δυσδιάκριτη μορφή προκατάληψης, πέραν του παραδοσιακού ρατσισμού, η οποία εμφανίζεται μέσω της άρνησης του ότι μια ομάδα-στόχος έχει συγκεκριμένα προβλήματα ή ανάγκες, μέσω της αντίστασης σε όλες τις δράσεις με σκοπό την εξομάλυνση τέτοιων προβλημάτων ή αναγκών, και μέσω του συναισθήματος πως έχει δοθεί μεγάλη έκταση και σημασία στην ομάδα-στόχο, τα προβλήματα και τις ανάγκες της (McConahay, 1986). Παρόμοιες κλίμακες έχουν αναπτυχθεί για τη μέτρηση του μοντέρνου και του κλασσικού-παραδοσιακού σεξισμού (Swim et al., 1995).

Μία μελέτη για την κατασκευή μιας κλίμακας σπισισμού διεξήχθη το 2018, όπου η τελική κλίμακα σπισισμού κατέληξε να περιέχει 6 ερωτήσεις, στο ερωτηματολόγιο της παρούσας έρευνας αξιοποιήθηκαν ερωτήσεις από το αρχικό σύνολο των 27 ερωτήσεων που εξετάστηκαν (Caviola et al., 2018). Με τον ίδιο τρόπο χρησιμοποιήθηκαν ερωτήσεις από τις αντίστοιχες έρευνες που έγιναν για την ανάδειξη των κλιμάκων του αρτιμελισμού (Kattari, 2017)· (Kattari, 2019) και του ηλικιασμού (Fraboni, Saltstone, & Hughes, 1990).

Εφόσον επρόκειτο να γίνει έλεγχος της εγκυρότητας του συνόλου των ερωτήσεων που θα συγκροτούσαν τις κλίμακες των διακρίσεων, κάποιες από τις αρχικές-πρωτότυπες

ερωτήσεις τροποποιήθηκαν κατάλληλα ώστε να εφαρμόζουν καλύτερα στα ελληνικά, σημερινά δεδομένα. Παράλληλα, προστέθηκαν ερωτήσεις, που κατά κρίση του συγγραφέα, θεωρήθηκαν αναγκαίες για την αποκόμιση επαρκών πληροφοριών-δεδομένων για την εκτίμηση του επιπέδου των προκαταλήψεων. Στο σύνολό τους οι ερωτήσεις αντικατοπτρίζουν όλες τις εκφάνσεις των προκαταλήψεων, παραδοσιακών και μοντέρνων, κατοπιοπροαίρετων και καλοπροαίρετων.

3.3 Δειγματοληψία - Συλλογή δεδομένων

Όπως προαναφέρθηκε στο παρόν κεφάλαιο, η συλλογή των δεδομένων εκτελέστηκε με τη χρήση ηλεκτρονικού ερωτηματολογίου, για την διανομή του οποίου χρησιμοποιήθηκαν μέσα κοινωνικής δικτύωσης και επικοινωνίας (κυρίως Facebook). Η ηλεκτρονική πλατφόρμα μέσω της οποίας έγινε η κατασκευή και η διανομή του ερωτηματολογίου και η συλλογή των δεδομένων από τις απαντήσεις των συμμετεχόντων είναι το Google Forms.

Το ηλεκτρονικό ερωτηματολόγιο παρέμεινε ανοιχτό για συμπλήρωση από την 05-01-2019 έως και την 12-03-2019 όπου σημειώθηκε η τελευταία συμμετοχή στην έρευνα. Ωστόσο, αξίζει να σημειωθεί πως σχεδόν το 80% του δείγματος, συγκεκριμένα 750 παρατηρήσεις, συγκεντρώθηκαν εντός της πρώτης κιόλας εβδομάδας, 05-01-19 έως 12-01-19, από τη στιγμή που πρωταρχικά δημοσιεύθηκε το ερωτηματολόγιο.

Η κοινοποίηση του συνδέσμου για τη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης έγινε με στόχο την τυχαία αλλά ευρεία αποδοχή συμμετοχής στην έρευνα. Η δημοσιοποίηση, πέραν του προσωπικού λογαριασμού του συγγραφέα, έγινε και από ομάδες των μέσων κοινωνικής δικτύωσης, κατόπιν επικοινωνίας και δήλωση ενδιαφέροντος για την προώθηση του ερωτηματολογίου, κάποιες από τις οποίες είχαν εξαιρετικά μεγάλο αριθμό μελών, ενώ κάποιες άλλες παρά το περιορισμένο εύρος απήχησής τους μας έδωσαν πρόσβαση σε πιο δυσεύρετες και δυσπρόσιτες κοινωνικές ομάδες, όπως τα άτομα με ειδικές ανάγκες (Α.Μ.Ε.Α.).

Σημαντικό παράγοντα για το ποσοστό συμμετοχής στην έρευνα αποτέλεσε η δειγματοληψία της χιονοστιβάδας. Η προώθηση του ερωτηματολογίου συνοδευόταν και από ένα μήνυμα-αίτημα για περαιτέρω προώθηση. Οι συμμετέχοντες αφότου συμπλήρωναν το ερωτηματολόγιο, είτε το κοινοποιούσαν, είτε το προωθούσαν (στοχευμένα) σε άλλα άτομα που εκτιμούσαν πως θα απαντήσουν εξίσου. Αυτός είναι ένας λόγος που πιθανώς εξηγεί τη σύντομη συσσώρευση μεγάλου όγκου απαντήσεων.

Με την ολοκλήρωση της περιόδου διαθεσιμότητας του ερωτηματολογίου, η πλατφόρμα Google Forms μας παρείχε τη δυνατότητα εξαγωγής των δεδομένων σε μορφή πίνακα στα υπολογιστικά φύλλα (excel). Η πλειονότητα των ερωτήσεων ήταν υποχρεωτικής συμπλήρωσης, κάτι που μας εξασφάλισε να μην έχουμε κενά στα δεδομένα. Η μοναδική

ερώτηση που έμεινε προαιρετική, λόγω της φύσης της, ήταν αυτή για τις κομματικές επιλογές των ερωτηθέντων. Εφόσον, υπήρχε η επιλογή «Δεν απαντώ» θεωρήθηκε πως τα κενά αντιπροσωπεύονται απ' αυτή την απάντηση και συμπληρώθηκαν αντίστοιχα. Αυτό έγινε ώστε να μην υπάρχουν απορριφθείσες απαντήσεις καθώς το κυρίως σκέλος του ερωτηματολογίου είχε απαντηθεί.

3.4 Περιορισμοί έρευνας

Λόγω του περιορισμένου χρόνου διεξαγωγής και έκτασης της παρούσας διπλωματικής εργασίας, η αναλυτική εξέταση της κάθε μίας εκ των πέντε διακρίσεων ξεχωριστά ως προς τα χαρακτηριστικά του δείγματος και τους παράγοντες που τις επηρεάζουν, δεν ήταν εφικτή. Παράλληλα, ενώ εξασφαλίζονται οι προϋποθέσεις και έχουν δημιουργηθεί οι υποδομές για μια περαιτέρω και πιο εκτενή διερεύνηση στην ανάπτυξη έγκυρων κλιμάκων εκτίμησης των προκαταλήψεων που θα άπτονται της σύγχρονης, ελληνικής πραγματικότητας, περιοριστήκαμε στην εξαγωγή ασφαλών συμπερασμάτων ως προς τη συσχέτιση των διακρίσεων. Κάτι τέτοιο θα απαιτούσε εκ νέου διαμόρφωση του ερωτηματολογίου σύμφωνα με τα πρώτα αποτελέσματα της έρευνας και την επανάληψή της, έως ότου να αποδεικνύεται η στατιστική καταλληλότητα της κάθε κλίμακας.

Επίσης, επειδή στηριχτήκαμε στην απλή τυχαία δειγματοληψία και στο φαινόμενο της χιονοστιβάδας για τη συλλογή των δεδομένων, το δείγμα από τις μειονοτικές ομάδες που αφορούν οι διακρίσεις του θέματος της εργασίας δεν ήταν αρκετό ώστε να θεωρηθεί αντιπροσωπευτικό. Η σύγκριση των επιπέδων προκατάληψης των ανθρώπων που ανήκουν σε ομάδες στόχους (π.χ. ΑΜΕΑ, μη ελληνικές εθνοτικές καταγωγές, ηλικιωμένοι¹) έναντι του υπόλοιπου δείγματος θα μας έδινε σημαντικές και ενδιαφέρουσες πληροφορίες για την διαφορετική οπτική γωνία από την οποία βλέπουν και βιώνουν τις προκαταλήψεις οι ασκούντες και οι δέκτες των διακρίσεων.

¹ Στο σημείο αυτό είναι σκόπιμο να αναφερθεί ότι στη συμμετοχή του ερωτηματολογίου της έρευνάς μας, συνολικού δείγματος 915 παρατηρήσεων, υπήρξαν μόνο 39 άτομα με ειδικές ανάγκες (ΑΜΕΑ), και οι «ηλικιωμένοι», δηλαδή άτομα άνω των 55 ετών, ήταν μόνο 44.

Κεφάλαιο 4: Στατιστική Ανάλυση Αποτελεσμάτων Ερωτηματολογίου

Στο παρόν κεφάλαιο γίνεται ποιοτική και ποσοτική ανάλυση των ευρημάτων της έρευνας μέσω του ηλεκτρονικού ερωτηματολογίου. Πέραν της στατιστικής ανάλυσης των αποτελεσμάτων, γίνεται και ο έλεγχος για την ανάπτυξη κατάλληλων κλιμάκων που θα μας επιτρέψουν να ποσοτικοποιήσουμε τις διακρίσεις. Η μέτρηση των διακρίσεων απαιτείται για την εξαγωγή συμπερασμάτων τόσο για τις προκατειλημμένες συμπεριφορές βάσει διαφόρων παραγόντων, όσο και για την μεταξύ τους σχέση.

4.1 Παραγοντική Ανάλυση (Factor Analysis)

Διεξήχθη παραγοντική ανάλυση επί δείγματος XXX ατόμων, κατόπιν των απαραίτητων ελέγχων καταλληλότητας του δείγματος, για το σύνολο των ερωτήσεων εκτίμησης των πέντε ειδών διακρίσεων, με σκοπό την διερεύνηση της αξιοπιστίας και της συνοχής των ερωτήσεων αυτών τόσο ως προς το σύνολό τους όσο και ως προς την κάθε μία μορφή διάκρισης. Υποθέσαμε πως οι παράγοντες που θα δημιουργηθούν από αυτή την ανάλυση θα αναδείξουν ουσιαστικά, ομαδοποιημένες τις ερωτήσεις εκείνες που θα ερμηνεύουν καλύτερα το μεγαλύτερο ποσοστό της πληροφορίας του δείγματος αλλά και της διάκρισης που θα αντιπροσωπεύουν.

Για διευκόλυνση στην επεξεργασία των δεδομένων κατά την διερευνητική ανάλυση παραγόντων που διεξήχθη, έγινε κωδικοποίηση των ερωτήσεων που χρησιμοποιήθηκαν ως μεταβλητές συμβολισμένες με το αρχικό γράμμα της διάκρισης που αντιπροσωπεύουν στα αγγλικά και με τον αριθμό της σειράς που εμφανίζονται στο ερωτηματολόγιο του παραρτήματος, όπως φαίνεται παρακάτω:

Για τον ρατσισμό (Racism): R1, R2, R3, R4, R5*, R6*, R7, R8*, R9, R10.

Για τον σεξισμό (Sexism): Se1, Se2*, Se3, Se4, Se5, Se6, Se7, Se8, Se9.

Για τον σπισισμό (Speciesism): Sp1*, Sp2*, Sp3*, Sp4, Sp5, Sp6, Sp7, Sp8, Sp9*, Sp10*, Sp11, Sp12, Sp13.

Για τον αρτιμελισμό (Ableism): Ab1, Ab2, Ab3, Ab4, Ab5, Ab6, Ab7*.

Για τον ηλικιασμό (ageism): Ag1, Ag2, Ag3, Ag4, Ag5, Ag6, Ag7*, Ag8*, Ag9, Ag10, Ag11, Ag12.

Οι ερωτήσεις είναι δομημένες με τέτοιο τρόπο ώστε όσο μεγαλύτερος είναι ο βαθμός συμφωνίας του ερωτώμενου με την άποψη/ στάση που αντιπροσωπεύει η ερώτηση τόσο μεγαλύτερη τάση έχει αυτό το άτομο σε συμπεριφορές διάκρισης. Ωστόσο κάποιες ερωτήσεις λειτουργούν αντίστροφα, δηλαδή όσο λιγότερο συμφωνεί ο ερωτώμενος με

την ερώτηση τόσο μεγαλύτερη η πιθανότητα να αφογκράζεται πεποιθήσεις που προάγουν τις διακρίσεις. Αυτές οι ερωτήσεις σημειώνονται με αστερίσκο (*).

4.2 Κλίμακες Διακρίσεων

Οι ερωτήσεις είναι ομαδοποιημένες έτσι ώστε κάθε ομάδα ερωτήσεων να αντιστοιχίζεται και σε ένα είδος διάκρισης. Η διερευνητική ανάλυση παραγόντων (exploratory factor analysis) (Osborne & Costello, 2005) στις 51 αυτές ερωτήσεις θα μας βοηθήσει να εξετάσουμε τη συνοχή, την αξιοπιστία, και τη συσχέτιση των δεδομένων. Γι' αυτή την στατιστική ανάλυση χρησιμοποιήθηκε το πρόγραμμα Stata 15.1 (StataCorp, 2015).

Αρχικά ελέγξαμε την συνοχή μεταξύ των ερωτήσεων με τον έλεγχο Bartlett test of sphericity (M. S. Bartlett, 1954), που έχει ως μηδενική υπόθεση (H_0) ότι οι μεταβλητές μας (δηλαδή οι ερωτήσεις) δεν συσχετίζονται. Το p-value αυτού του ελέγχου εμφανίζεται να είναι μηδέν 0, που σημαίνει πως η αρχική υπόθεση δεν επαληθεύεται και συνεπώς υπάρχει σημαντική διασύνδεση μεταξύ των μεταβλητών-ερωτήσεων.

Το άλλο στατιστικό κριτήριο είναι το τεστ του Bartlett, το οποίο αποφαινεται για τη παρουσία συσχετίσεων μεταξύ των μεταβλητών, δηλαδή εξετάζει αν οι υποκλίμακες είναι ανεξάρτητες μεταξύ τους. Ορίζουσα σχεδόν μηδενική δηλώνει ότι μία ή περισσότερες μεταβλητές μπορούν να εκφραστούν ως γραμμικές συναρτήσεις των άλλων και συνεπώς η υπόθεση ότι οι εξαρτημένες μεταβλητές είναι ασυσχέτιστες μεταξύ τους απορρίπτεται.

Έτσι, στατιστική σημαντικότητα ($p < 0,05$) κατά τον έλεγχο αυτόν δηλώνει ότι η μήτρα συσχετίσεων δεν είναι ταυτοτική, δηλαδή ότι οι εξαρτημένες μεταβλητές συσχετίζονται μεταξύ τους και συνεπώς η τεχνική της πολυμεταβλητής ανάλυσης της διακύμανσης μπορεί να είναι εφαρμόσιμη για τα δεδομένα (Maurice Stevenson Bartlett, 1950).

Επιπλέον ο δείκτης KMO (Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy) είναι ένας δείκτης σύγκρισης του σχετικού μεγέθους των συντελεστών συσχέτισης, σε σχέση με τους μερικούς συντελεστές συσχέτισης. Οι τιμές του δείκτη αυτού κυμαίνονται από 0 έως 1. Τιμές κοντά στη μονάδα δηλώνουν ότι τα δεδομένα είναι κατάλληλα για παραγοντική ανάλυση (Kaiser, 1974). Για το σύνολο των μεταβλητών της έρευνάς μας ο δείκτης KMO είναι αρκετά υψηλός, παίρνοντας τιμή 0,926. Εφόσον υπερβαίνει την τιμή 0,8, το δείγμα μας φαίνεται να είναι αρκετά αξιόπιστο και κατάλληλο για να περαιτέρω ανάλυση.

Εφαρμόσαμε αρχικά Διερευνητική Ανάλυση Παραγόντων (Exploratory Factor Analysis) στο σύνολο των ερωτήσεων-μεταβλητών για να αποκτηθεί μια πρώτη εικόνα στο πως ομαδοποιούνται οι ερωτήσεις και τι συμπεράσματα θα μας δείξει αυτό για τη συσχέτιση μεταξύ των διάφορων μορφών διάκρισης.

Ένα πρακτικό κριτήριο που χρησιμοποιείται για το πλήθος των εξαγόμενων κυρίων συνιστωσών είναι η ιδιοτιμή τους (eigenvalue) να είναι πάνω από τη μονάδα, διότι αυτό υπονοεί ότι η συνιστώσα εξηγεί πολύ σημαντικό μέρος της συνολικής διακύμανσης των δεδομένων (Τσαγκράκης, 2009). Στο σύνολο των πενήντα ενός (51) παραγόντων που εμφανίζονται, όσο και το σύνολο των ερωτήσεων, κρατάω τους πρώτους πέντε (5) καθώς αυτοί εμφανίζουν ιδιοτιμή (Eigenvalue) μεγαλύτερη του 1.

Έγινε έλεγχος για το ποιες ερωτήσεις και με ποιον τρόπο ερμηνεύουν κάθε παράγοντα. Έτσι λοιπόν οι 5 παράγοντες (factors) απαρτίζονται από τις κάτωθι ερωτήσεις ως εξής (αναγράφονται με φθίνουσα σειρά σύμφωνα με το ποσοστό ερμηνείας στον εκάστοτε παράγοντα):

Παράγοντας 1 (Factor 1): R3, R2, R9, R6*, R1, R5*, R8*, Se5, R10, R7, Se8, R4.

Παράγοντας 2 (Factor 2): Sp13, Sp11, Sp12, Sp1*, Sp10*, Sp7, Sp6, Sp9*.

Παράγοντας 3 (Factor 3): Ag10, Ag6, Ag3, Ag4, Ag5, Ag11, Ag9, Ag12.

Παράγοντας 4 (Factor 4): Se1, Se4, Se3, Se2*, Se9.

Παράγοντας 5 (Factor 5): Ab5, Ab6, Ab4.

Οι 5 παράγοντες που έχουν δημιουργηθεί, στην πραγματικότητα αντιπροσωπεύουν κάθε μία από τις διακρίσεις που εξετάζουμε. Ο μοναδικός παράγοντας που δεν είναι τελείως ξεκάθαρος ως προς τη μορφή της διάκρισης που αντιπροσωπεύει, είναι ο παράγοντας 1 καθώς περιέχει μεταξύ των ερωτήσεων για τον ρατσισμό και ερωτήσεις σεξισμού. Οι δύο αυτές ερωτήσεις Se5, Se8 έχουν σημείο διερεύνησης του σεξισμού, τη φύση της γυναίκας, και τα εκ γενετής χαρακτηριστικά της. Συνολικά οι ερωτήσεις του παράγοντα 1 παρόλο που δεν εκτιμούν αμιγώς το ρατσισμό, έχουν ως κοινό παρονομαστή χαρακτηριστικά του κάθε ατόμου όπως η φυλή και το φύλο που δεν είναι επίκτητα και τους διαφοροποιούν.

Από την άλλη, η ομάδα ερωτήσεων του παράγοντα 4 που αντιπροσωπεύει τον σεξισμό, εστιάζει στη στάση των ατόμων απέναντι στη θέση που κατέχει στις μέρες μας η γυναίκα μέσα στη κοινωνία. Συνεπώς, οι δύο ερωτήσεις του σεξισμού που εμφανίστηκαν στον πρώτο παράγοντα, αφαιρέθηκαν από την ανάλυση αφενός γιατί έδειξαν να αποκλίνουν από τις υπόλοιπες ομόρριζες ερωτήσεις σεξισμού, αφετέρου γιατί χαλάνε την περιεκτικότητα πληροφοριών του πρώτου παράγοντα ως κλίμακα εκτίμησης του ρατσισμού.

Το σύνολο των ερωτήσεων παρουσιάζουν υψηλή τιμή στο συντελεστή αξιοπιστίας Cronbach's alpha 0,9297 (δεχόμαστε τουλάχιστον τιμή 0,8) (Cronbach, 1951). Αυτός ο συντελεστής μας δείχνει το βαθμό στον οποίον οι ερωτήσεις που μετρούν το ίδιο ψυχομετρικό χαρακτηριστικό παρουσιάζουν υψηλή συνοχή ή συσχέτιση, τόσο μεταξύ

τους όσο και με το χαρακτηριστικό αυτό. Στο σύνολο του ερωτηματολογίου αυτό μας υποδεικνύει συνοχή μεταξύ των διαφορετικών αντικειμένων που εξετάζει. Κατ' επέκταση διαπιστώνουμε πως η αρχική υπόθεση της κοινής βάσης στη συμπεριφορά των ατόμων απέναντι σε διαφορετικές καταστάσεις διακρίσεων είναι βάσιμη.

Υπολογίσαμε τον συντελεστή αξιοπιστίας (Cronbach's alpha) για κάθε έναν από τους ανωτέρω παράγοντες. Χρειαζόμαστε τιμές μεγαλύτερες του 0,8 ώστε να θεωρήσουμε τον κάθε παράγοντα σημαντικά αξιόπιστο.

Παράγοντας 1 (Factor 1) – Ρατσισμός:	0,9070
Παράγοντας 2 (Factor 2) - Σπισισμός:	0,9100
Παράγοντας 3 (Factor 3) – Ηλικιασμός:	0,7647
Παράγοντας 4 (Factor 4) - Σεξισμός:	0,7898
Παράγοντας 5 (Factor 5) – Αρτιμελισμός:	0,5709

Όπως φαίνεται μόνο οι δύο πρώτοι παράγοντες έχουν ικανοποιητικές τιμές στο συντελεστή αξιοπιστίας. Εξετάσαμε πιο αναλυτικά τη φύση των ερωτήσεων που έχουν ομαδοποιηθεί ώστε να καταλάβουμε την συνοχή τους.

Αυτή τη διαδικασία ανάλυσης την επαναλάβουμε για κάθε διάκριση χωριστά ώστε να διαπιστώσουμε την αξιοπιστία και συνοχή της κάθε κλίμακας μεμονωμένα.

4.2.1 Κλίμακα Ρατσισμού

p-value (Bartlett test of sphericity) = 0,0001

KMO = 0,933

Μόνο ένας παράγοντας σημειώνει ιδιοτιμή (Eigenvalue) μεγαλύτερη της μονάδας 1. Επομένως η κλίμακα εκτίμησης του ρατσισμού δύναται να προσδιορίζεται από αυτόν τον παράγοντα. Οι ερωτήσεις που εμπεριέχονται στον παράγοντα 1, αφού αφαιρέθηκαν οι ερωτήσεις Se5, Se8 που αφορούν στο σεξισμό, είναι οι R1, R2, R3, R4, R5*, R6*, R7, R8*, R9, R10.

Ο δείκτης αξιοπιστίας εσωτερικής συνέπειας Cronbach's alpha για το σύνολο των ερωτήσεων της διάκρισης του ρατσισμού, που αποτελούν και τον παράγοντα 1, είναι πολύ υψηλός με τιμή 0,9070 (> 0,8) δηλαδή η συνοχή των ερωτήσεων είναι αρκετά καλή.

4.2.2 Κλίμακα Σεξισμού

p-value (Bartlett test of sphericity) = 0,0001

KMO = 0,813

Όπως και με την ανωτέρω διάκριση του ρατσισμού, ο σεξισμός προσδιορίζεται από έναν μόνο παράγοντα, στον οποίο συμμετέχουν οι ερωτήσεις Se1, Se4, Se3, Se2*, Se9. Αυτές οι ερωτήσεις ανήκουν στη μοντέρνα κλίμακα σεξισμού (modern sexism scale), ενώ οι ερωτήσεις που έμειναν εκτός ανήκουν στην παραδοσιακή κλίμακα σεξισμού (old fashioned sexism scale). Η πρώτη κατηγορία ερωτήσεων τείνει να προσδιορίσει τη συμπεριφορά ενός ατόμου ως σεξιστική αποσπώντας πληροφορίες για τις αντιλήψεις του με έμμεσο τρόπο χρησιμοποιώντας επικαλυμμένες ερωτήσεις, ενώ η δεύτερη κατηγορία δεν προσπαθεί να κρύψει την έννοια της διάκρισης μέσα στις ερωτήσεις αλλά την παρουσιάζει ευθέως.

Αποδεικνύεται πως η μοντέρνα κλίμακα είναι περισσότερο επιτυχημένη καθώς οι περισσότεροι άνθρωποι έχουν την τάση να παρουσιάζουν τους εαυτούς τους με τρόπο αρεστό και αποδεκτό. Αυτό σημαίνει πως μπορούν ακόμα και να μετριάζουν τον βαθμό προάσπισης και προβολής των πεποιθήσεων τους ακόμα και όταν πρόκειται για τους ίδιους. Κάθε άτομο προσπαθεί να επιχειρηματολογεί και να υπερασπίζεται τις πεποιθήσεις του, όποιες και αν είναι αυτές, και να επιδεικνύει μια λογική σκέψη πάνω στην οποία τις στηρίζει. Έτσι λοιπόν οι ερωτήσεις, που με ευθύ τρόπο παρουσιάζουν κλίση σε συμπεριφορές διάκρισης, δεν θα επιτύχουν τον σκοπό τους, να αποσπάσουν δηλαδή τις πληροφορίες που αντικατοπτρίζουν αθέμιτες τις πεποιθήσεις του, καθόσον ο ερωτηθείς δεν θα απαντήσει σε τέτοιο βαθμό ώστε να χαρακτηριστεί ρατσιστής, σεξιστής κ.ο.κ. ακόμα και όταν πρόκειται για αυτοχαρακτηρισμό.

Η διανομή του ερωτηματολογίου ηλεκτρονικά μας παρείχε το πλεονέκτημα κάθε συμμετέχοντα να μείνει ανεπηρέαστος από επιρροές όπως αυτή του ερευνητή ή την έκθεση απέναντι σε άλλους συμμετέχοντες. Επίσης τηρήθηκε η εμπιστευτικότητα και η ανωνυμία στις απαντήσεις. Παρ' όλα αυτά βλέπουμε πως η αντίδραση των ατόμων στις ερωτήσεις παραδοσιακής κλίμακας διαφοροποιούνται απ' αυτές της μοντέρνας κλίμακας, κάτι που πιθανώς δείχνει μια εσωτερική λογοκρισία.

Ο δείκτης Cronbach's alpha για το σύνολο των ερωτήσεων της διάκρισης του σεξισμού είναι 0,8101, ενώ για τις ερωτήσεις του παράγοντα 4 είναι 0,7898. Οριακά η εσωτερική συνοχή των ερωτήσεων παραμένει υψηλή.

4.2.3 Κλίμακα Σπισισμού

p-value (Bartlett test of sphericity) = 0,0001

$$\text{KMO} = 0,892$$

Και εδώ η ανάλυση παραγόντων εμφανίζει έναν παράγοντα που συγκεντρώνει το μεγαλύτερο ποσοστό πληροφοριών για τον προσδιορισμό της διάκρισης του σπισισμού με τις ερωτήσεις Sp13, Sp12, Sp11, Sp1*, Sp10*, Sp6, Sp9*. Οι ερωτήσεις αυτές αφορούν κυρίως στη στάση των ανθρώπων για τα εκτρεφόμενα ζώα. Άλλωστε αυτή η κατηγορία ζώων είναι που δημιουργεί σπασιστική συμπεριφορά, εφόσον κάποια ζώα αντιμετωπίζονται ως «φίλοι» και «σύντροφοι» του ανθρώπου ενώ άλλα γνωρίζουν μόνο την εκμετάλλευση.

Ο δείκτης αξιοπιστίας εσωτερικής συνέπειας Cronbach's alpha για το σύνολο των ερωτήσεων της διάκρισης του σπισισμού είναι 0,8983, ενώ για τις ερωτήσεις του παράγοντα 2 έχει υψηλότερη τιμή, 0,9100, και συνεπώς αυτές εμφανίζουν καλύτερη συνοχή.

4.2.4 Κλίμακα Αρτιμελισμού

$$\text{p-value (Bartlett test of sphericity)} = 0,0001$$

$$\text{KMO} = 0,686$$

Η κλίμακα διάκρισης σε άτομα με αναπηρίες παρουσιάζει τα λιγότερο ικανοποιητικά αποτελέσματα όσον αφορά στην αξιοπιστία εσωτερικής συνέπειας και συνοχής των ερωτήσεων. Ο δείκτης αξιοπιστίας εσωτερικής συνέπειας Cronbach's alpha για το σύνολο των ερωτήσεων της διάκρισης σε άτομα με αναπηρίες είναι 0,5536, ενώ για τις ερωτήσεις του παράγοντα 5, Ab4, Ab5, Ab6, έχει ελάχιστα μεγαλύτερη τιμή, 0,5709.

Δεδομένου ότι επιθυμούμε ο δείκτης Cronbach's alpha να είναι μεγαλύτερος του 0,8 για να έχουμε υψηλή συνοχή μεταξύ των ερωτήσεων της κλίμακας, αποδεχόμαστε πως τα αποτελέσματα της εν λόγω κλίμακας εκτίμησης του αρτιμελισμού δεν παρουσιάζει επαρκή στατιστική εγκυρότητα, ωστόσο παραμένει ένα διαθέσιμο εργαλείο εξαγωγής συμπερασμάτων για την παρούσα έρευνα. Επίσης, οι ερωτήσεις του παράγοντα 5 έχουν περισσότερο «προφανείς» απαντήσεις, σε σύγκριση με τις υπόλοιπες της ίδιας κλίμακας, καθώς δεν δημιουργούν εσωτερικά διλήμματα ηθικής, όπως φαίνεται από τη διακύμανση των τιμών των M.O. του αρτιμελισμού (βλ. ενότητα 4.3).

4.2.5 Κλίμακα Ηλικιασμού

$$\text{p-value (Bartlett test of sphericity)} = 0,0001$$

$$\text{KMO} = 0,826$$

Οι ερωτήσεις Ag10, Ag6, Ag3, Ag4, Ag5, Ag11, Ag9, Ag12 αποτελούν τις μεταβλητές του παράγοντα 3, ο οποίος φαίνεται να αντιπροσωπεύει την αλληλεπίδραση στην ενδεχόμενη διαπροσωπική σχέση μεταξύ των ερωτηθέντων και ενός ηλικιωμένου ατόμου.

Ο δείκτης αξιοπιστίας εσωτερικής συνέπειας Cronbach's alpha για το σύνολο των ερωτήσεων και για τις ερωτήσεις του παράγοντα 3 φαίνεται πως δεν σημειώνουν μεγάλη διαφορά μεταξύ τους, παίρνοντας τιμές 0,7676 και 0,7647 αντίστοιχα. Όπως και η κλίμακα της διάκρισης σε άτομα με αναπηρίες έτσι και η κλίμακα ηλικιασμού δεν παρουσιάζουν ικανοποιητικά ποσοστά συνοχής των ερωτήσεων για το σύνολο του δείγματος.

4.3 Μέτρηση – Εκτίμηση των Διακρίσεων

Εφόσον πλέον έχω εκτελέσει τους ελέγχους αξιοπιστίας του δείγματος και έχω διεξάγει ανάλυση παραγόντων, κατάφερα να ομαδοποιήσω τις ερωτήσεις που είχαν τη μεγαλύτερη συσχέτιση μεταξύ τους και ταυτόχρονα τη μεγαλύτερη επιρροή στον παράγοντα που ανήκουν. Για να μπορέσω να “μετρήσω” τον κάθε παράγοντα, που ουσιαστικά είναι ο δείκτης της κάθε διάκρισης, δημιούργησα νέες μεταβλητές ίσες με το άθροισμα των τιμών των μεταβλητών (οι οποίες παίρνουν τιμές από 1 έως 7) δια τον πλήθος των μεταβλητών που απαρτίζουν τον εκάστοτε παράγοντα, όπως φαίνεται παρακάτω:

Παράγοντας 1 (Factor 1) – Ρατσισμός = $(R1 + R2 + R3 + R4 + RevR5 + RevR6 + R7 + RevR8 + R9 + R10) / 10$

Παράγοντας 2 (Factor 2) – Σπισισμός = $(RevSp1 + Sp6 + Sp7 + RevSp9 + RevSp10 + Sp11 + Sp12 + Sp13) / 8$

Παράγοντας 3 (Factor 3) – Ηλικιασμός = $(Ag3 + Ag4 + Ag5 + Ag6 + Ag9 + Ag10 + Ag11 + Ag12) / 8$

Παράγοντας 4 (Factor 4) – Σεξισμός = $(Se1 + RevSe2 + Se3 + Se4 + Se9) / 5$

Παράγοντας 5 (Factor 5) – Αρτιμελισμός = $(Ab4 + Ab5 + Ab6) / 3$

Οι μεταβλητές που στο όνομά τους προέχει το “Rev”, είναι οι αντίστροφες.

4.3.1 Γενική Ανάλυση των Διακρίσεων

Στον ακόλουθο πίνακα συνοψίζονται οι πληροφορίες από ένα πλήθος 915 παρατηρήσεων για την κάθε νέα μεταβλητή που δημιουργήθηκε.

Πίνακας 1: Στατιστική Ανάλυση των Διακρίσεων

	Μέσος Όρος	Τυπική απόκλιση	Ασυμμετρία	Κύρτωση	P25	P50	P75	Ελάχιστη τιμή	Μέγιστη τιμή
Ρατσισμός	2,92	1,41	0,41	2,23	1,70	2,80	4,00	1	7
Σπισισμός	3,59	1,57	-0,08	2,13	2,38	3,75	4,75	1	6,88
Ηλικιασμός	2,68	0,97	0,43	2,95	2,00	2,63	3,25	1	6,25
Σεξισμός	3,25	1,41	0,38	2,45	2,20	3,20	4,20	1	7
Αρτιμελισμός	1,89	0,95	1,57	6,44	1,00	1,67	2,33	1	7

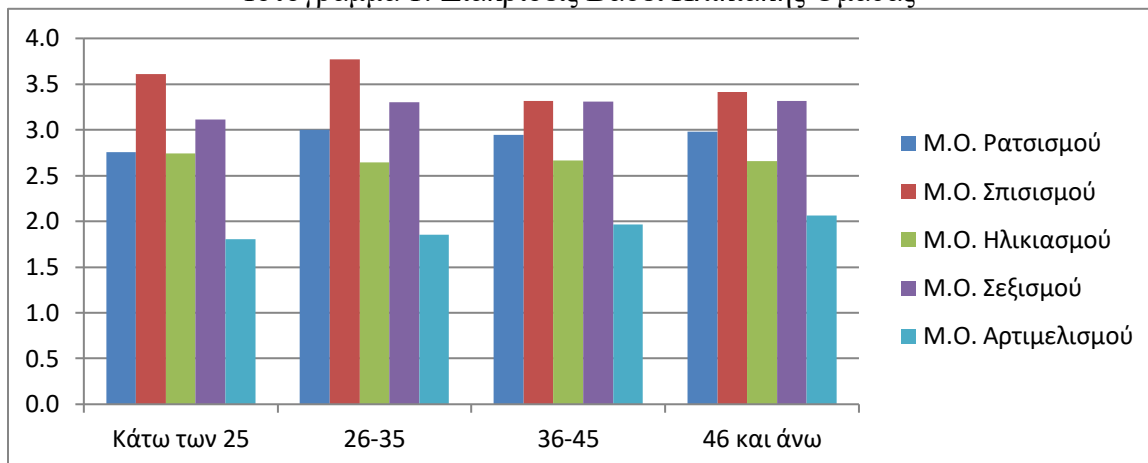
Από τον Πίνακα 1, παρατηρούμε πως το μεγαλύτερο ποσοστό διάκρισης εμφανίζεται στη μορφή του σπισισμού και ύστερα με φθίνουσα σειρά ακολουθούν ο σεξισμός, ο ρατσισμός, η ηλικιακή διάκριση, και τέλος, η διάκριση σε άτομα με αναπηρίες. Επιπλέον, αξιοσημείωτο είναι το γεγονός πως στον σπισισμό και στην ηλικιακή διάκριση δεν υπήρχαν ερωτηθέντες που απάντησαν στο μέγιστο πως συμφωνούν με αυτές τις πεποιθήσεις/συμπεριφορές διάκρισης, σε όλες τις ερωτήσεις των παραγόντων 2 και 3 αντίστοιχα. Δεδομένου ότι η μέγιστη τιμή των μεταβλητών είναι το 7, οι μέσοι όροι κινούνται κυρίως κάτω από τον μέσο, εκτός από τον σπισισμό και τον σεξισμό που βρίσκονται σχεδόν εκεί.

Ακόμα πιο ειδικά εξετάστηκε η τάση των ατόμων σε πεποιθήσεις διακρίσεων με διάφορα κριτήρια, όπως αυτά παρουσιάζονται στον παρακάτω:

4.3.2 Ηλικία

Για να μπορέσουμε να συγκρίνουμε καλύτερα τις ηλικιακές ομάδες, συμπτύξαμε την ομάδα των «κάτω των 18», η οποία εμφανίζει 10 παρατηρήσεις, με την αμέσως επόμενη κατηγορία, «18-25». Επίσης συμπτύξαμε και τις κατηγορίες «56-65», «66-75», «76 και άνω» καθώς το πλήθος των παρατηρήσεων τους είναι 36, 7, και 1 αντίστοιχα, με την αμέσως προηγούμενη, «46-55». Οι νέες 4 ηλικιακές ομάδες εμφανίζονται στο παρακάτω διάγραμμα.

Ιστόγραμμα 1: Διακρίσεις Βάσει Ηλικιακής Ομάδας

Όπως παρατηρούμε από το Ιστόγραμμα 1, η τάση σε συμπεριφορές διάκρισης σε άτομα με αναπηρίες αυξάνεται ελάχιστα καθώς αυξάνεται και η ηλικία των ερωτηθέντων. Το ίδιο φαίνεται να συμβαίνει και με την ηλικιακή διάκριση. Παρ' όλο που δεν εμφανίζει ιδιαίτερη διασπορά το δείγμα για τη συγκεκριμένη διάκριση, θα περιμέναμε η στάση των ατόμων απέναντι στους ηλικιωμένους να γίνεται ευνοϊκότερη καθώς οι ίδιοι γηράσκουν και πλησιάζουν αυτή την ομάδα άσκησης διακρίσεων.

Επίσης αναλογικά με την αύξηση της ηλικίας, με μικρή διακύμανση τιμών, φαίνεται να ακολουθούν ο ρατσισμός και ο σεξισμός. Εύλογο είναι το συμπέρασμα πως τα νεότερα άτομα σε ηλικία είναι περισσότερο δεκτικά στην έννοια της ισότητας και ιδιαίτερος στις δύο πιο διαδεδομένες, ευρέως γνωστές, και πολυσυζητημένες μορφές διάκρισης.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον δείχνει η διάκριση του σπισισμού καθώς οι συμμετέχοντες ηλικίας μεταξύ 26-35, παρουσιάζουν το μεγαλύτερο ποσοστό σπισισμού. Οι ακόμα νεότεροι σε ηλικία ερωτηθέντες σημειώνουν τη μικρότερη τάση προς σπισιστική συμπεριφορά και ακολούθως η τάση αυτή για τους άνω των 36 ετών κινείται ενδιάμεσα από τις δύο προηγούμενες ομάδες.

4.3.3 Φύλο

Πίνακας 2: Διακρίσεις Βάσει Φύλου

	Παρατηρήσεις	Ρατσισμός		Σπισισμός		Ηλικιασμός		Σεξισμός		Αρτιμελισμός	
		M.O.	T.A.	M.O.	T.A.	M.O.	T.A.	M.O.	T.A.	M.O.	T.A.
Άνδρας	349	3,26	1,46	4,28	1,54	2,9	1,0	4,0	1,4	2,1	1,0
Γυναίκα	566	2,71	1,33	3,15	1,43	2,6	0,9	2,8	1,2	1,8	0,9
t-test		5,88		11,29		4,33		13,56		4,04	
p-value		<0,001		<0,001		<0,001		<0,001		<0,001	

Για να ελέγξουμε εάν το φύλο είναι καθοριστικός παράγοντας στην επίδραση του επιπέδου των προκαταλήψεων, συγκρίναμε τους μέσους όρους των απαντήσεων των αντρών και των γυναικών για την κάθε διάκριση, μέσω του στατιστικού ελέγχου t-test (Student, 1908). Εφόσον η τιμή του p-value για όλες τις διακρίσεις είναι μικρότερη από 0,001, η μηδενική υπόθεση H_0 , δηλαδή ότι οι Μ.Ο. των δύο εξεταζόμενων μεταβλητών είναι ίσοι, απορρίπτεται, που σημαίνει πως οι μέσοι όροι (Μ.Ο.) διαφέρουν μεταξύ τους με βεβαιότητα 99,9% και συνεπώς οι απόψεις των δύο φύλων δεν συγκλίνουν.

Γενικό πόρισμα σχετικά με την εμφάνιση και των 5 διακρίσεων βάσει φύλου είναι πως οι άνδρες είναι περισσότερο επιρρεπείς σε συμπεριφορές που προωθούν τις διακρίσεις. Συγκεκριμένα ενώ οι γυναίκες δεν σημειώνουν σε καμία μορφή διάκρισης μέσο όρο μεγαλύτερο του μέσου 3,5 της κλίμακας 1-7, ενώ οι άνδρες από την άλλη βρίσκονται πολύ κοντά στη μέση τιμή για τον ρατσισμό και τον σεξισμό.

Αυτή η καθολική διαφορά στη στάση των δύο φύλων μπορεί κάλλιστα να συσχετιστεί και να ερμηνευτεί από ανάλογες έρευνες που ανέδειξαν τα διαφορετικά επίπεδα ενσυναίσθησης και προσανατολισμού κοινωνικής κυριαρχίας (SDO) μεταξύ τους. Οι γυναίκες σημείωσαν υψηλότερα ποσοστά στην ενσυναίσθηση ενώ οι άντρες στον SDO (Bäckström & Björklund, 2007). Ταυτόχρονα η ενσυναίσθηση, δηλαδή η ικανότητα ενός ατόμου να μπορεί να μπει στη θέση του άλλου, συσχετίζεται σημαντικά και αρνητικά, ως ανασταλτικός παράγοντας, με τον SDO και την προκατάληψη (Sidanius, Levin, & Pratto, 1996)· (Galinsky & Moskowitz, 2000).

4.3.4 Τόπος κατοικίας

Πίνακας 3: Διακρίσεις Βάσει Τόπου Κατοικίας

	Παρατηρήσεις	Ρατσισμός	Σπισισμός	Ηλικιασμός	Σεξισμός	Αρτιμελισμός
Αθήνα και Αττική	424	2,9	3,6	2,7	3,2	1,9
Μεγάλο αστικό κέντρο*	240	2,8	3,4	2,7	3,2	1,8
Άλλο αστικό κέντρο ή πρωτεύουσα νομού	113	3,3	4,0	2,7	3,4	2,0
Κωμόπολη	32	3,1	3,8	2,9	3,8	1,8
Χωριό ή αγροτική περιοχή	54	3,1	3,2	2,7	3,6	2,0
Διαμένω εκτός Ελλάδας	52	2,4	3,4	2,4	3,0	1,7

Υποσημείωση Πίνακα 3: *(Θεσσαλονίκη, Πάτρα, Ηράκλειο Κρήτης, Λάρισα, Βόλος)

Ο τόπος κατοικίας είναι ένας παράγοντας που επηρεάζει τον τρόπο σκέψης και συμπεριφοράς μας, καθώς διαφοροποιούνται οι αρχές, οι αντιλήψεις, οι προκαταλήψεις

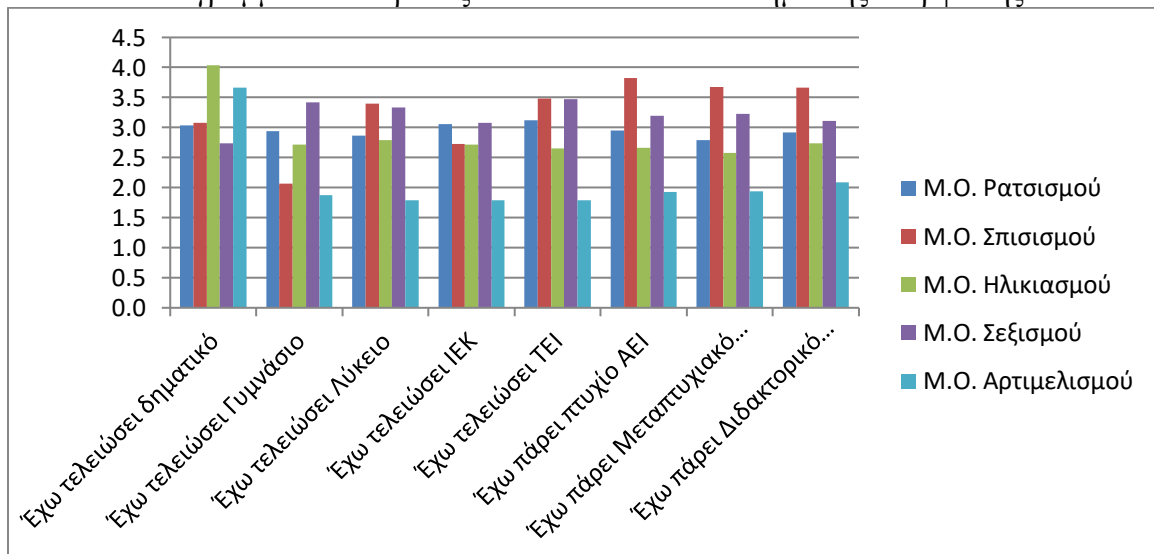
και τα βιώματα με τα οποία γαλουχείται το άτομο κατά τη διάρκεια της ζωής του. Τα άτομα λοιπόν που κατοικούν στο εξωτερικό παρουσιάζουν το μικρότερο βαθμό διάκρισης σε όλες τις μορφές που εξετάζουμε εκτός του σπισισμού.

Σύμφωνα με τον ανωτέρω Πίνακα 3, τον μικρότερο δείκτη σπισισμού έχουν τα άτομα που δήλωσαν πως κατοικούν σε χωριά ή αγροτική περιοχή. Σαφώς η επαφή των ανθρώπων με τα ζώα στα χωριά της επαρχίας είναι μεγαλύτερη από οπουδήποτε αλλού και αυτό δείχνει να τους επηρεάζει στον τρόπο που βλέπουν τα ζώα και την αξία που έχουν. Από την άλλη, το μεγαλύτερο ποσοστό σπισισμού, άνω του μέσου όρου, εμφανίζεται στις αποκεντρωμένες πόλεις, δηλαδή τις πόλεις ή κωμοπόλεις εκτός της πρωτεύουσας και των μεγάλων αστικών κέντρων. Η διαφορά των μέσων των δύο αυτών κατηγοριών είναι στατιστικώς σημαντική σε διάστημα εμπιστοσύνης 99%, καθώς η τιμή του $p\text{-value}=0,0011$ είναι μικρότερη από 0,01 (η τιμή του ελέγχου είναι $t=3,3203$).

Γενική παρατήρηση για όλες τις μορφές διάκρισης αποτελεί το γεγονός πως οι βαθμολογίες, που σημειώνονται στην κλίμακα των διακρίσεων που έχουμε κατασκευάσει, δεν διαφοροποιούνται μεταξύ των περιοχών της Αττικής και των μεγάλων αστικών κέντρων (Θεσσαλονίκη, Πάτρα, Ηράκλειο Κρήτης, Λάρισα, Βόλος), οι οποίες παραμένουν κοντά στο μέσο όρο, δεδομένου ότι συγκεντρώνουν το 73% του δείγματος.

4.3.5 Ακαδημαϊκή Μόρφωση

Ιστόγραμμα 2: Διακρίσεις Βάσει Επιπέδου Ακαδημαϊκής Μόρφωσης

Στην πρώτη κατηγορία ακαδημαϊκής μόρφωσης, δηλαδή αυτοί που έχουν αποφοιτήσει από δημοτικό σχολείο, έχουμε 3 παρατηρήσεις στο σύνολο των 915 παρατηρήσεων του δείγματος. Γι' αυτό τον λόγο η συγκεκριμένη κατηγορία δεν μπορεί να θεωρηθεί αντιπροσωπευτική με τόσο μικρό αριθμό παρατηρήσεων.

Όσον αφορά στις υπόλοιπες κατηγορίες ακαδημαϊκής μόρφωσης και σχετικά με το ποσοστό εκτίμησης της ηλικιακής διάκρισης, βάσει αυτών, παρατηρείται η μη αισθητή διαφοροποίηση μεταξύ τους, συγκριτικά με το γενικότερο μέσο όρο του συνόλου του δείγματος. Ομοίως συμβαίνει και με τη διάκριση σε άτομα με αναπηρίες, με τη μόνη διαφορά ότι ελάχιστα μεγαλύτερη του μέσου όρου εμφανίζεται η τιμή στην κατηγορία των εχόντων διδακτορικό τίτλο, με 36 παρατηρήσεις.

Η κατηγορία που σημειώνει το μεγαλύτερο ποσοστό για τις διακρίσεις του ρατσισμού και του σεξισμού είναι οι 95 δηλώσαντες πως έχουν αποφοιτήσει από Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα (ΤΕΙ). Βέβαια και εδώ η απόκλιση των μέσων όρων της εκτίμησης των διακρίσεων ανά κατηγορία δεν είναι μικρή.

Το μεγαλύτερο εύρος τιμών για τους μέσους όρους ανά κατηγορία ακαδημαϊκής μόρφωσης εμφανίζεται στον σπισισμό. Με μέσο όρο 3,8 και 327 παρατηρήσεις, η κατηγορία των αποφοιτησάντων από Ανώτατο Εκπαιδευτικό Ίδρυμα (ΑΕΙ) καθίσταται η μεγαλύτερη κατηγορία αυτού του κριτηρίου και παράλληλα σημειώνει τη μεγαλύτερη τάση για συμπεριφορά σπισισμού, χωρίς όμως να απομακρύνεται σημαντικά από τον μέσο όρο.

Αντίθετα, τις χαμηλότερες τιμές με διαφορά περίπου μιας μονάδας από τον γενικό μέσο όρο εκτίμησης του σπισισμού (Μ.Ο.: 3,6) παρουσιάζουν οι κατηγορίες αποφοίτων Γυμνασίου (Μ.Ο.: 2,1, παρατηρήσεις: 11) και Ινστιτούτου Επαγγελματικής Κατάρτισης (ΙΕΚ) (Μ.Ο. 2,7, παρατηρήσεις: 47). Και οι δύο τελευταίες κατηγορίες σημειώνουν στατιστικώς σημαντική διαφορά, με διάστημα εμπιστοσύνης 95%, από την κατηγορία της ανωτέρω παραγράφου, και μόνον για τη διάκριση του σπισισμού.

4.3.6 Εργασιακή Απασχόληση

Πίνακας 4: Διακρίσεις Βάσει Εργασιακής Απασχόλησης

	Παρατηρήσεις	Ρατσισμός	Σπισισμός	Ηλικιασμός	Σεξισμός	Αρτιμελισμός
Άνεργος	81	2,5	2,8	2,7	2,9	1,8
Φοιτητής-τρια	161	2,4	3,5	2,7	2,9	1,8
Οικιακά	26	2,9	2,7	2,5	3,0	1,7
Συνταξιούχος	21	3,2	3,8	2,9	3,3	2,0
Δημόσιος τομέας-Μόνιμη εργασία*	303	3,5	4,3	2,8	3,7	2,1
Ιδιωτικός τομέας**	323	2,7	3,2	2,5	3,1	1,8

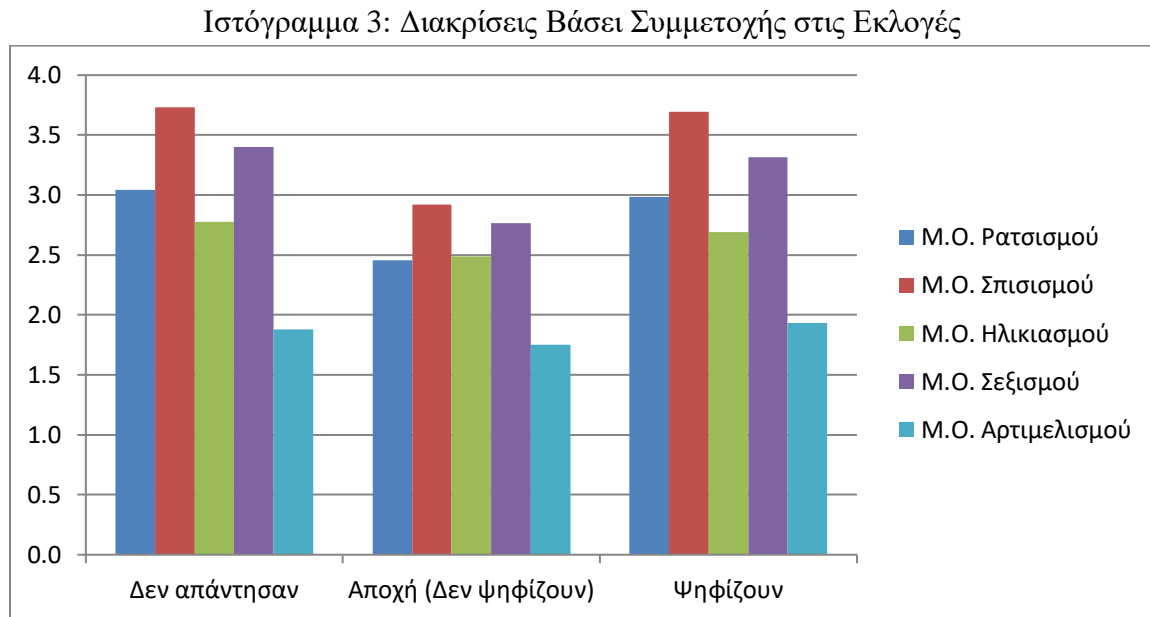
Υποσημείωση Πίνακα 4:

*[Ένοπλες Δυνάμεις/(Μόνιμο προσωπικό), Δημόσιος Υπάλληλος, Σώματα Ασφαλείας]

**[Ελεύθερος Επαγγελματίας/(Αυτοαπασχολούμενος), Ιδιωτικός Υπάλληλος]

Βάσει του κριτηρίου της απασχόλησης των ερωτηθέντων δύο είναι οι κατηγορίες που κινούνται σε όλες τις μορφές διακρίσεων άνω του μέσου όρου, οι συνταξιούχοι και οι απασχολούμενοι στο δημόσιο τομέα με μόνιμη εργασία [Ένοπλες Δυνάμεις/(Μόνιμο προσωπικό), Δημόσιος Υπάλληλος, Σώματα Ασφαλείας], έχοντας 21 και 303 παρατηρήσεις αντίστοιχα.

4.3.7 Συμμετοχή στις Εκλογές (Πολιτικές Πεποιθήσεις)

Στο ανωτέρω Ιστόγραμμα 3 εμφανίζονται 3 κατηγορίες συμμετεχόντων στην έρευνα ανάλογα με τη στάση τους και τη συμμετοχή τους στα κοινά και συγκεκριμένα στις εκλογές. Η πρώτη ομάδα, με 223 παρατηρήσεις είναι αυτοί που επέλεξαν να μην απαντήσουν την ερώτηση για τις πολιτικές τους πεποιθήσεις. Η δεύτερη ομάδα, με 140 παρατηρήσεις είναι αυτοί που συνειδητά απέχουν από την άσκηση τους εκλογικού τους δικαιώματος καθώς επίσης αδιαφορούν στο να λάβουν μια θέση σχετικά με τις πολιτικές τους πεποιθήσεις. Η τελευταία και μεγαλύτερη ομάδα του δείγματος, με 552 παρατηρήσεις είναι αυτοί που εξέφρασαν ελεύθερα (και ανώνυμα) τις πολιτικές τους πεποιθήσεις, δηλώνοντας το κόμμα που τους αντιπροσωπεύει καλύτερα.

Εφόσον η έρευνα δεν αποσκοπεί στην ανάλυση των πολιτικών πεποιθήσεων του δείγματος, οι τρεις αυτές, γενικές κατηγορίες αρκούν στο να επιβεβαιωθεί η Θεωρία Κοινωνικής Κυριαρχίας (SDT), όπου οι άνθρωποι με υψηλό προσανατολισμό στην κοινωνική κυριαρχία (SDO), προτιμούν μια ιεραρχικά στρωματοποιημένη κοινωνία. Ο SDO θεωρείται ως μέτρο των ατομικών διαφορών στα επίπεδα των διακρίσεων βάσει ομάδων, δηλαδή είναι ένα μέτρο της προτίμησης ενός ατόμου για ιεραρχία μέσα σε

οποιοδήποτε κοινωνικό σύστημα και την κυριαρχία πάνω σε πιο ανίσχυρες ομάδες (Dhont et al., 2016).

Στην προαναφερθείσα κατηγορία ανήκουν η πρώτη και η δεύτερη ομάδα ερωτηθέντων καθώς ανεξάρτητα από την δήλωση των προσωπικών τους πολιτικών πεποιθήσεων εμφανίζουν υψηλότερο μέσο όρο σε όλες τις διακρίσεις συγκριτικά με την μεσαία κατηγορία που δηλώνει αποχή από τις εκλογές και από κάθε πολιτική τοποθέτηση, καθόσον σε κάθε άλλη περίπτωση θα εντάσσονταν στις υπόλοιπες δύο κατηγορίες. Αυτή η αποχή υποδηλώνει και μια αδιαφορία ως προς το κομμάτι της εξουσίας, για το ποιο κόμμα θα αποτελεί την πλειοψηφία στην Βουλή των Ελλήνων, ποιος θα είναι ο πρωθυπουργός της χώρας κλπ. Τα άτομα αυτά, παρουσιάζουν ιδιαίτερα μικρότερη τάση σε συμπεριφορές διάκρισης κάθε μορφής, όπως και αποχή από μια διαδικασία πολιτικής και εξουσιαστικής ιεράρχησης.

4.3.8 Δραστηριότητες Ψυχαγωγίας

Πίνακας 5: Διακρίσεις Βάσει Δραστηριοτήτων Ψυχαγωγίας

	Παρατηρήσεις	Ρατσισμός	Σπισισμός	Ηλικιασμός	Σεξισμός	Αρτιμελισμός
Καμία δραστηριότητα με παρουσία ζώων	572	2,6	3,2	2,6	3,0	1,8
Δραστηριότητα με παρουσία ζώων	343	3,4	4,2	2,8	3,7	2,0
Γενικός μέσος όρος	915	2,9	3,6	2,7	3,3	1,9
t-test		-8,35	-10,40	-3,63	-7,32	-3,56
p-value		<0,001	<0,001	<0,001	<0,001	<0,001

Οι συμμετέχοντες που επέλεξαν έστω και μία δραστηριότητα που απαιτούσε την παρουσία ζώων για την ψυχαγωγία τους, παρουσιάζουν σε όλες τις διακρίσεις εμφανή διαφορά, η οποία επιβεβαιώνεται και στατιστικώς καθόσον το p-value είναι μικρότερο από 0,001 σε όλες τις διακρίσεις, μ' αυτούς που επιλέγουν πως η ανάμειξη των ζώων με την ανθρώπινη διασκέδαση δε συμβαδίζει. Η πρώτη κατηγορία του Πίνακα 5, πέραν του γεγονότος ότι σημειώνει μεγαλύτερες βαθμολογίες στις κλίμακες εκτίμησης των διακρίσεων, κινείται και άνω του μέσου όρου ολόκληρου του δείγματος.

Στις διακρίσεις του σπισισμού, ρατσισμού και σεξισμού παρατηρείται η μεγαλύτερη απόκλιση των μέσων όρων των δύο κατηγοριών, ενώ στις άλλες δύο διακρίσεις η απόκλιση αυτών δεν είναι ιδιαίτερα μεγάλη. Ωστόσο, η διαφορά μεταξύ των δύο κατηγοριών για όλες τις διακρίσεις, είναι στατιστικώς σημαντική, εφόσον p-value<0,001

4.3.9 Διατροφικές Επιλογές

Πίνακας 6: Διακρίσεις Βάσει Διατροφικών Επιλογών

	Παρατηρήσεις	Ραττισμός	Σπισισμός	Ηλικιασμός	Σεξισμός	Αρτιμελισμός
Omnivore	658	3,2	4,2	2,8	3,5	2,0
Pescatarian	67	2,8	2,7	2,6	3,0	2,0
Vegetarian	60	*2,4	2,1	2,6	*2,7	*1,8
Vegan	130	2,0	1,4	2,3	2,5	1,6
Γενικός μέσος όρος	915	2,9	3,6	2,7	3,3	1,9

Υποσημείωση: Με αστερίσκο (*) σημειώνονται οι Μ.Ο. που ΔΕΝ εμφανίζουν στατιστικώς σημαντική διαφορά, σε επίπεδο σημαντικότητας 95% ($p\text{-value}<0,05$), από τον Μ.Ο. της κατηγορίας vegan στην αντίστοιχη διάκριση.

Βάσει των τροφών που δήλωσαν πως καταναλώνουν οι συμμετέχοντες ταξινομήθηκαν σε 4 κατηγορίες, όπως αυτές φαίνονται στον Πίνακα 6 και ερμηνεύονται ως εξής: Omnivore: παμφάγος, Pescatarian: χορτοφάγος που τρώει θαλασσινά και ψάρια (αλλά όχι κρέας θηλαστικών ξηράς και πουλερικών), Vegetarian: χορτοφάγος (δεν καταναλώνει κρέας από πουλερικά ή ζώα ξηράς ή θαλάσσης), και Vegan: αυστηρά χορτοφάγος/φυτοφάγος (δεν καταναλώνει καθόλου οποιαδήποτε τροφή ζωικής προέλευσης).

Οι διατροφικές συνήθειες ή καλύτερα οι διατροφικές επιλογές των ερωτηθέντων φαίνεται να παίζουν ιδιαίτερο ρόλο στη στάση τους απέναντι στις διάφορες μορφές διακρίσεων. Όσο λιγότερες ζωικής προέλευσης τροφές επιλέγουν να καταναλώνουν τόσο ο δείκτης εκτίμησης της κάθε διάκρισης φθίνει. Η μεγαλύτερη και αναμενόμενη κλιμάκωση υπάρχει στη διάκριση του σπισισμού και ύστερα στου ραττισμού και του σεξισμού. Αμέσως μετά ακολουθούν η ηλικιακή διάκριση και η διάκριση σε άτομα με αναπηρίες όμως οι αποκλίσεις των τιμών των διαφορετικών κατηγοριών μεταξύ τους αλλά και συγκριτικά με τον γενικό μέσο όρο δεν είναι τόσο σημαντικές όσο των άλλων διακρίσεων.

Η διαφορά των Μ.Ο. όλων των διακρίσεων της κατηγορίας των αυστηρά χορτοφάγων, που σημειώνει το χαμηλότερο βαθμό προκαταλήψεων, με τους αντίστοιχους Μ.Ο. των κατηγοριών των παμφάγων και των χορτοφάγων που καταναλώνουν θαλασσινά ή ψάρια είναι στατιστικώς σημαντική με διάστημα εμπιστοσύνης 99%, καθώς $p\text{-value}<0,01$, εκτός της διάκρισης του ηλικιασμού που η στατιστική σημαντικότητα της διαφοράς βρίσκεται σε διάστημα εμπιστοσύνης 95%, καθώς $p\text{-value}<0,05$. Οι κατηγορίες των αυστηρά χορτοφάγων και των χορτοφάγων εμφανίζουν στατιστικώς σημαντική απόκλιση του επιπέδου διάκρισης μόνο για τον σπισισμό και οριακά για τον ηλικιασμό.

4.3.10 Ικανότητα - Άτομα με ή χωρίς αναπηρία

Πίνακας 7: Διακρίσεις Βάσει Ικανότητας

	Παρατηρήσεις	Ρατσισμός		Σπισισμός		Ηλικιασμός		Σεξισμός		Αρτιμελισμός	
		M.O.	T.A.	M.O.	T.A.	M.O.	T.A.	M.O.	T.A.	M.O.	T.A.
Χωρίς αναπηρία	876	2,9	1,4	3,6	1,6	2,7	1.0	3.3	1.4	1.9	1.0
Με αναπηρία	39	2,5	1,3	3,5	1,6	2,4	0.8	3.3	1.2	1.8	0.9
t-test		1,67		0,37		1,98		-0,18		0,94	
p-value		0,095		0,709		0,048		0,855		0,345	

Αρκετό ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός πως τα άτομα με αναπηρίες που συμπλήρωσαν το εν λόγω ερωτηματολόγιο παρουσίασαν μεγαλύτερη απόκλιση από τους υπόλοιπους συμμετέχοντες στους M.O. των διακρίσεων του ρατσισμού και της ηλικιακής διάκρισης, με στατιστική σημαντικότητα 90% ($p\text{-value}<0,10$) και 95% ($p\text{-value}<0,05$) αντίστοιχα, παρά στον αρτιμελισμό.

Αν και με μικρό δείγμα της μειονοτικής ομάδας των ατόμων με αναπηρία, όπως φαίνεται στον Πίνακα 7, ώστε να εξάγουμε ασφαλή συμπεράσματα για το σύνολό τους, είμαστε στη θέση να υποστηρίξουμε πως η διάκριση του αρτιμελισμού περιγράφεται καλύτερα ως διάκριση υπέρ των ατόμων χωρίς αναπηρία παρά ως διάκριση κατά ατόμων με αναπηρία και αυτό γιατί ενδεχομένως δεν εμφανίζεται η γενικότερη τάση για υποτίμηση των ατόμων με κάποια βλάβη αλλά αντιθέτως εκτιμούνται περισσότερο τα άτομα που είναι πλήρως ικανά, χωρίς βλάβη, ακόμα και αν αυτό δεν είναι δική τους επιλογή.

4.4 Ποιοτική ανάλυση αποτελεσμάτων/ Συσχέτιση ή μη των διακρίσεων

Αναφορικά με την ανάλυση συσχετίσεων όταν θέλουμε να βγάλουμε συμπεράσματα για τη σύνδεση δυο μεταβλητών χρησιμοποιούμε τους συντελεστές συσχέτισης. Οι στατιστικοί έλεγχοι της σχέσης δυο μεταβλητών απαντούν στο εξής ερώτημα: Υπάρχει σχέση; (ελέγχουμε την υπόθεση της ανεξαρτησίας). Ο κατάλληλος συντελεστής είναι ο συντελεστής γραμμικής συσχέτισης του Pearson. Ο συντελεστής συσχέτισης (r) είναι ένας δείκτης που εκφράζει το βαθμό στο οποίο δύο μεταβλητές συνδέονται. Οι τιμές του r κυμαίνονται μεταξύ -1 και 1. Υψηλή θετική τιμή του r δηλώνει ισχυρή σχέση μεταξύ των δύο μεταβλητών, δηλαδή όταν η μια μεταβλητή αυξάνει την τιμή της, η άλλη ομοίως αυξάνει ή αντίστροφα (Κολυβά - Μαχαίρα & Μπόρα - Σέντα, 2013).

H₀ : Τα δύο χαρακτηριστικά είναι ανεξάρτητα

H₁: Τα δύο χαρακτηριστικά είναι εξαρτημένα.

Πίνακας 8: Συντελεστές Συσχέτισης των Διακρίσεων

	Ρατσισμός	Σπισισμός	Ηλικιασμός	Σεξισμός	Αρτιμελισμός
Ρατσισμός	1	-	-	-	-
Σπισισμός	0,4317	1	-	-	-
Ηλικιασμός	0,3670	0,2677	1	-	-
Σεξισμός	0,5442	0,3939	0,2489	1	-
Αρτιμελισμός	0,3262	0,2591	0,4023	0,1813	1

Υποσημείωση: Όλοι οι συντελεστές είναι στατιστικώς σημαντικοί, με διάστημα εμπιστοσύνης 99,9% (p-value<0,001).

Όπως φαίνεται στον ανωτέρω Πίνακα 8, οι πέντε μορφές διακρίσεων που ερευνούμε, συσχετίζονται μεταξύ τους, κάθε μία από αυτές, θετικά και με πολύ υψηλό επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας καθώς το p-value για κάθε ζεύγος διακρίσεων στον έλεγχο γραμμικής συσχέτισης κατά Pearson είναι μικρότερο από 0,001. Η απόλυτη τιμή του συντελεστή γραμμικής συσχέτισης του Pearson μας πληροφορεί για τον βαθμό αυτής της συσχέτισης μεταξύ των εξεταζόμενων μεταβλητών, ενώ το πρόσημο του συντελεστή μας δείχνει την κατεύθυνση μεταβολής τους, δηλαδή αν η αύξηση της μιας μεταβλητής (διάκριση) επιφέρει αύξηση (θετικό πρόσημο συντελεστή) ή μείωση (αρνητικό πρόσημο) της άλλης (Meng, Rosenthal, & Rubin, 1992).

Όλες οι μορφές διακρίσεων που ερευνήσαμε συσχετίζονται θετικά μεταξύ τους με στατιστική σημαντικότητα. Όπως ήταν αναμενόμενο, λαμβάνοντας υπόψη όλες τις προηγούμενες έρευνες συσχέτισης των διακρίσεων του ρατσισμού και του σεξισμού, η συσχέτισή τους είναι η μεγαλύτερη μεταξύ όλων των υπολοίπων. Αμέσως μετά ακολουθούν τα ζεύγη διακρίσεων ρατσισμού – σπισισμού, ηλικιακής διάκρισης – διάκρισης σε άτομα με αναπηρίες και σπισισμού – σεξισμού.

Λόγω αυτής της έντονης συσχέτισης του ρατσισμού και του σεξισμού, εξετάσαμε και τη συσχέτιση που εμφανίζουν οι διακρίσεις μεταξύ τους με κριτήριο το φύλο. Στους ακόλουθους πίνακες 9 και 10 παρουσιάζονται οι συντελεστές συσχέτισης κατά Pearson για τους άνδρες και τις γυναίκες αντίστοιχα.

Πίνακας 9: Συντελεστές Συσχέτισης των Διακρίσεων Βάσει Φύλου

	Ρατσισμός		Σπισισμός		Ηλικιασμός		Σεξισμός		Αρτιμελισμός	
	A	Γ	A	Γ	A	Γ	A	Γ	A	Γ
Ρατσισμός	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-
Σπισισμός	0,3997	0,3947	1	1	-	-	-	-	-	-
Ηλικιασμός	0,3223	0,3697	0,2187	0,2467	1	1	-	-	-	-
Σεξισμός	0,5762	0,4788	0,3062	0,2837	0,2118	0,2111	1	1	-	-
Αρτιμελισμός	0,2651	0,3400	0,2421	0,2205	0,3850	0,3950	0,0920*	0,1746	1	1

Υποσημείωση: A: άνδρας, Γ: γυναίκα, * = στατιστική σημαντικότητα με διάστημα εμπιστοσύνης 90%

Όπως φαίνεται στον ανωτέρω πίνακα 9, ο μοναδικός συντελεστής που εμφανίζει στατιστικώς σημαντική συσχέτιση κατά Pearson με διάστημα εμπιστοσύνης 90% ($p\text{-value}<0,10$) είναι ο συντελεστής συσχέτισης του ζεύγους σεξισμός-αρτιμελισμός για τους άνδρες, ενώ για όλους τους υπόλοιπους το διάστημα εμπιστοσύνης είναι 99% ($p\text{-value}<0,01$).

Ο τρόπος σκέψης των ανδρών σχετικά με ρατσιστικά και σεξιστικά θέματα δείχνει πως είναι αρκετά κοινός, περισσότερο απ' όσο εμφανίζεται στις γυναίκες που όμως η συσχέτιση παραμένει σε υψηλά επίπεδα. Η επόμενη διαφορά στη νοοτροπία των δύο φύλων σημειώνεται στην αλληλεπίδραση του ρατσισμού και του αρτιμελισμού. Αυτή τη φορά οι γυναίκες δείχνουν μεγαλύτερη συσχέτιση αυτών των δύο. Το ίδιο ισχύει και για το ζεύγος σεξισμός-αρτιμελισμός, αλλά εδώ ο συντελεστής συσχέτισης για τους άνδρες δεν είναι στατιστικώς σημαντικός σε υψηλό επίπεδο.

Κεφάλαιο 5: Συμπεράσματα

Στην παρούσα διατριβή εξετάσαμε, με βάση το θεωρητικό πλαίσιο των διακρίσεων, όπως αυτό παρουσιάστηκε μέσα από βιβλιογραφικές μελέτες και εμπειρικές έρευνες, την συσχέτιση των διαφόρων μορφών διακρίσεων, σε μία κοινή βάση. Με αυτόν τον τρόπο διερευνήσαμε την υπόθεση της ύπαρξης μιας κοινής ιδεολογίας πίσω από κάθε μορφή διάκρισης. Χρησιμοποιήσαμε ένα δείγμα 915 παρατηρήσεων, πάνω στο οποίο διεξήχθη ποσοτική και περιγραφική ανάλυση με σκοπό την εξαγωγή στατιστικώς σημαντικών συμπερασμάτων που αφορούν στην πιθανή συσχέτιση των διακρίσεων.

Η αντιμετώπιση κοινωνικών φαινομένων, όπως ενδεικτικά η βία, η εκμετάλλευση, η ταπείνωση, κ.λπ. υπό το πρίσμα μιας κοινής αφετηρίας των διακρίσεων, μπορεί ενδεχομένως να αποτελέσει τη θεμελιώδη βάση για τη μελέτη τέτοιων κοινωνικών ζητημάτων από ειδικευμένα διεπιστημονικά πεδία των κοινωνικών επιστήμων της ψυχολογία και της κοινωνιολογίας (π.χ. κοινωνική ψυχολογία) με στόχο την κατανόηση και τελικά την εξάλειψή τους. Ένας από τους λόγους που θα πρέπει να εστιάσουμε στην πηγή του προβλήματος είναι πως οι συμπεριφορές διάκρισης δημιουργούνται από διαφορετικά υποκείμενα-δράστες και ασκούνται σε διαφορετικά αντικείμενα-στόχους, με διαφορετική ένταση, μορφή, αιτία και αφορμή ανά περίπτωση.

Μέσω της έρευνάς μας στην ελληνική, σημερινή κοινωνία (αν υποθέσουμε ότι το δείγμα μας είναι αντιπροσωπευτικό) βρήκαμε ότι η κοινωνική διάκριση ορισμένων ατόμων ή ομάδων (ανθρώπων και άλλων ζώων) από άλλους μπορεί να επηρεάζεται από πολλούς και διαφορετικούς παράγοντες ταυτόχρονα, όπως το φύλο, οι διατροφικές επιλογές, ο τόπος κατοικίας, κ.λπ.

Το βασικό ερευνητικό ερώτημα της παρούσας έρευνας, εάν δηλαδή οι διακρίσεις του ρατσισμού, του σεξισμού, του σπισισμού, του ηλικιασμού, και του αρτιμελισμού συσχετίζονται, απαντήθηκε, και μάλιστα καταφατικά. Την εντονότερη συσχέτιση μεταξύ όλων εμφανίζουν οι δύο παλαιότερες, πιο διαδεδομένες και περισσότερο μελετημένες μορφές διάκρισης, ο ρατσισμός και ο σεξισμός. Ωστόσο, η θετική και στατιστικώς σημαντική σε διάστημα εμπιστοσύνης 99% αλληλεπίδραση όλων των διακρίσεων επιβεβαιώνει την υπόθεση ενός κοινού τρόπου σκέψης ως κοινή βάση των διακρίσεων κάθε μορφής.

Ένας επιπλέον στόχος της έρευνας αυτής ήταν η διερεύνηση της επιρροής διαφόρων παραγόντων στην τάση για συμπεριφορές διάκρισης. Το φύλο φαίνεται να είναι ένα από τα σημαντικότερα χαρακτηριστικά που επηρεάζει το επίπεδο των προκαταλήψεων, με τους άνδρες να σημειώνουν μεγαλύτερα ποσοστά διάκρισης σε όλες τις μορφές συγκριτικά με τις γυναίκες.

Η σχέση ανθρώπων-ζώων τόσο ως προς την ψυχαγωγία τους όσο και ως προς τις διατροφικές τους επιλογές φάνηκε να συνδέεται με την ένταση των διακρίσεων καθώς

όσο λιγότερη ήταν η συμμετοχή-χρήση των ζώων στις δραστηριότητες και τη διατροφή των συμμετεχόντων στην έρευνα, τόσο μικρότερος ήταν ο βαθμός διάκρισης σε όλες τις μορφές.

Το περιθώριο για περαιτέρω μελέτη και έρευνα επί του θέματος είναι πολύ μεγάλο και αφήνει πρόσφορο έδαφος για ακόμα περισσότερη διερεύνηση της φύσης των προκαταλήψεων που άγουν τα άτομα σε συμπεριφορές διάκρισης. Τέλος, υπάρχουν πολλές ακόμα μορφές και παράγοντες διάκρισης που χρήζουν και δύνανται να διερευνηθούν, όπως για παράδειγμα η κατάχρηση από ένα άτομο ή μια ομάδα ατόμων της θέσης τους σε μια συγκεκριμένη ιεραρχία με αποτέλεσμα την εμφάνιση διακρίσεων (rankism), και η διάκριση κατά των γονέων, οι οποίοι θα πρέπει να συμμορφώνονται σε συγκεκριμένα πρότυπα/στερεότυπα/νόρμες που “ενδείκνυνται” για να είναι κάποιος καλός γονέας, ή διαφορετικά η δυσαρέσκεια των γονέων απέναντι σε άτομα που δεν επιθυμούν να γίνουν γονείς (parentism).

Λόγω της ευαίσθητης, ευμετάβλητης, απρόβλεπτης, ποικιλόμορφης και ραγδαίως εξελισσόμενης φύσης των κοινωνικών και διαπροσωπικών αλληλεπιδράσεων, καταστάσεων και σχέσεων που αναπτύσσονται σε μία κοινωνία, η διεξαγωγή συστηματικών, μέσα στο χρόνο, ερευνών θεωρείται μείζονος σημασίας. Αυτές οι μελέτες θα μας βοηθήσουν αφενός να αναγνωρίσουμε, να κατανοήσουμε, και τελικά να θεραπεύσουμε τις προβληματικές συμπεριφορές διάκρισης, που δημιουργούνται ως απόρροια της αρνητικής κοινωνικής αλληλεπίδρασης των εμπλεκόμενων παραγόντων, και αφετέρου να εντοπίσουμε, να προσδιορίσουμε, και να εξετάσουμε αυτούς τους παράγοντες.

Αν μπορεί να διατυπωθεί με βεβαιότητα ένα μόνο συμπέρασμα από την παρούσα εργασία, αυτό είναι ότι η συσχέτιση μεταξύ των διακρίσεων και οι προσδιοριστικοί παράγοντες αυτών και των διαφορών μεταξύ ατόμων, φαίνεται να είναι ένα εντυπωσιακό πεδίο έρευνας με μεγάλη χρησιμότητα στην δημιουργία μια κοινωνίας που διέπεται από αρχές και αξίες, όπως η κοινωνική ελευθερία μέσω της οποίας διασφαλίζεται η ίση μεταχείριση όλων των μελών ανεξαρτήτου φυλής, φύλου, χρώματος, ηλικίας, είδους και άλλων εν δυνάμει χαρακτηριστικών που θα μπορούσαν να αποτελέσουν παράγοντες διάκρισης.

Πηγές και βιβλιογραφικές αναφορές

- Aaberg, V. A. (2012). A Path to Greater Inclusivity Through Understanding Implicit Attitudes Toward Disability. *Journal of Nursing Education*, 51(9), 505–510. <https://doi.org/10.3928/01484834-20120706-02>
- Allport, G. W. (1954). The Nature of prejudice. In *Addison - Wesley Publishing Company*.
- Alsbrook, L. (1976). Marital Communication and Sexism. *Social Casework*, 57(8), 517–522. <https://doi.org/10.1177/104438947605700805>
- Altay, S. (2019). Patriarchy and Women’s Subordination: A Theoretical Analysis. *E-Şarkiyat İlmî Araştırmaları Dergisi/Journal of Oriental Scientific Research (JOSR)*, 11(1), 417–427. <https://doi.org/10.26791/sarkiat.541704>
- Altemeyer, B. (1998). The other “authoritarian personality.” *Advances in Experimental Social Psychology*, 30, 47–92.
- Amodio, D. M., & Mendoza, S. A. (2011). Implicit intergroup bias: Cognitive, affective, and motivational underpinnings. In B. Gawronski & B. K. Payne (Eds.), *Handbook of Implicit Social Cognition: Measurement, Theory, and Applications* (Pp. 353-374). New York City: Guilford Press.
- Antonak, R. F., & Livneh, H. (2000). Measurement of attitudes towards persons with disabilities. *Disabil Rehabil*, 22(5), 211–224.
- Archambault, M. E., Van Rhee, J. A., Marion, G. S., & Crandall, S. J. (2008). Utilizing Implicit Association Testing to Promote Awareness of Biases Regarding Age and Disability. *The Journal of Physician Assistant Education*, 19(4), 20–26. <https://doi.org/10.1097/01367895-200819040-00003>
- Bäckström, M., & Björklund, F. (2007). Structural Modeling of Generalized Prejudice. *Journal of Individual Differences*, 28(1), 10–17. <https://doi.org/10.1027/1614-0001.28.1.10>
- Bartlett, M. S. (1954). A Note on the Multiplying Factors for Various χ^2 Approximations. *Journal of the Royal Statistical Society*, 16(2), 296–298. <https://doi.org/10.1111/j.2517-6161.1954.tb00174.x>
- Bartlett, Maurice Stevenson. (1950). Tests of Significance in Factor Analysis. *British Journal of Statistical Psychology*, 3(2), 77–85. <https://doi.org/10.1111/j.2044-8317.1950.tb00285.x>
- Berinsky, A. J., Huber, G. A., & Lenz, G. S. (2012). Evaluating online labor markets for experimental research: Amazon.com’s mechanical turk. *Political Analysis*, 20(3), 351–368. <https://doi.org/10.1093/pan/mpr057>
- Blaxter, L., Hughes, C., & Tight, M. (2001). How to research (2nd Ed). In *Thinking*. Philadelphia, PA, Open University Press.

- Bohner, G., Ahlborn, K., & Steiner, R. (2010). How sexy are sexist men? Women's perception of male response profiles in the ambivalent sexism inventory. *Sex Roles*. <https://doi.org/10.1007/s11199-009-9665-x>
- Branscombe, N. R. (1998). Thinking about one's gender group's privileges or disadvantages: Consequences for well-being in women and men. *British Journal of Social Psychology*, *37*, 167–184. <https://doi.org/10.1111/j.2044-8309.1998.tb01163.x>
- Broom, D. M., Sena, H., & Moynihan, K. L. (2009). Pigs learn what a mirror image represents and use it to obtain information. *Animal Behaviour*. <https://doi.org/10.1016/j.anbehav.2009.07.027>
- Brown, C. (2015). Fish intelligence, sentience and ethics. *Animal Cognition*, *18*(1), 1–17. <https://doi.org/10.1007/s10071-014-0761-0>
- Buhrmester, M., Kwang, T., & Gosling, S. D. (2011). Amazon's mechanical Turk: A new source of inexpensive, yet high-quality, data? *Perspectives on Psychological Science*. <https://doi.org/10.1177/1745691610393980>
- Cameron, J. E. (2001). Social identity, modern sexism, and perceptions of personal and group discrimination by women and men. *Sex Roles*, *45*(11–12), 743–766. <https://doi.org/10.1023/A:1015636318953>
- Campbell, F. K. (2009). Contours of Ableism: The Production of Disability and Abledness. In *Contours of Ableism: The Production of Disability and Abledness*. <https://doi.org/10.1057/9780230245181>
- Cary, L. A., Chasteen, A. L., Remedios, J., & Pruchno, R. (2017). The ambivalent ageism scale: Developing and validating a scale to measure benevolent and hostile ageism. *Gerontologist*, *57*(2), e27–e36. <https://doi.org/10.1093/geront/gnw118>
- Caviola, L., Everett, J. A. C. C., & Faber, N. S. (2018). The Moral Standing of Animals: Towards a Psychology of Speciesism. *Journal of Personality and Social Psychology*. The Moral Standing of Animals: Towards a Psychology of Speciesism. *Journal of Personality and Social Psychology*, *116*(6), 1011–1029. <https://doi.org/10.1037/pspp0000182>
- Chasteen, A. L., Pichora-Fuller, M. K., Smith, S., Dupuis, K., & Singh, G. (2015). Do negative views of aging influence memory and auditory performance through self-perceived abilities? *Psychology and Aging*, *30*(4), 881–893. <https://doi.org/10.1037/a0039723>
- Corlett, J. A. (1998, January). ANALYZING RACISM. *University of Illinois Press on Behalf of North American Philosophical*, pp. 23–50. Retrieved from https://www.jstor.org/stable/40436005?seq=1&cid=pdf-reference#references_tab_contents
- Cowie, L. J., Greaves, L. M., & Sibley, C. G. (2019). Sexuality and sexism: Differences in ambivalent sexism across gender and sexual identity. *Personality and Individual*

Differences, 148(November 2018), 85–89.
<https://doi.org/10.1016/j.paid.2019.05.023>

Cronbach, L. J. (1951). Coefficient alpha and the internal structure of tests. *Psychometrika*, 16(3), 297–334. <https://doi.org/10.1007/BF02310555>

Dardenne, B., Dumont, M., & Bollier, T. (2007). Insidious Dangers of Benevolent Sexism: Consequences for Women’s Performance. *Journal of Personality and Social Psychology*. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.93.5.764>

Dhont, K., Hodson, G., Costello, K., & MacInnis, C. C. (2014). Social dominance orientation connects prejudicial human-human and human-animal relations. *Personality and Individual Differences*, 61–62, 105–108.
<https://doi.org/10.1016/j.paid.2013.12.020>

Dhont, K., Hodson, G., & Leite, A. C. (2016). Common Ideological Roots of Speciesism and Generalized Ethnic Prejudice: The Social Dominance Human–Animal Relations Model (SD-HARM). *European Journal of Personality*, 30(6), 507–522.
<https://doi.org/10.1002/per.2069>

Eastwick, P. W., Eagly, A. H., Glick, P., Johannesen-Schmidt, M. C., Fiske, S. T., Blum, A. M. B., ... Volpato, C. (2006). Is traditional gender ideology associated with sex-typed mate preferences? A test in nine nations. *Sex Roles*.
<https://doi.org/10.1007/s11199-006-9027-x>

Ekehammar, B. O., Akrami, N., Gylje, M., & Zakrisson, I. (2004, September). What matters most to prejudice: Big five personality, social dominance orientation, or right-wing authoritarianism? *European Journal of Personality*, Vol. 18, pp. 463–482. <https://doi.org/10.1002/per.526>

European, F. R. A., & Agency, U. (2018). *Fundamental Rights Report 2018*.
<https://doi.org/10.2811/261027>

Faludi, S. (1991). *Backlash: The undeclared war against women*. London: Vintage.

Feinberg, J. (1987). The Moral Limits of the Criminal Law Volume 1: Harm to Others. In *The Moral Limits of the Criminal Law Volume 1: Harm to Others*.
<https://doi.org/10.1093/0195046641.001.0001>

Fraboni, M., Saltstone, R., & Hughes, S. (1990). The Fraboni Scale of Ageism (FSA): An Attempt at a More Precise Measure of Ageism. *Canadian Journal on Aging / La Revue Canadienne Du Vieillissement*, 9(1), 56–66.
<https://doi.org/10.1017/S0714980800016093>

Francione, G. L. (2004). *Rutgers Law School (Newark) Animals – Property or Persons?*
<https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780195305104.003.0006>

Friedman, C., & Owen, A. L. (2017). Defining Disability: Understandings of and Attitudes Towards Ableism and Disability. *Disability Studies Quarterly*, 37(1).
<https://doi.org/10.18061/dsq.v37i1.5061>

- Galinsky, A. D., & Moskowitz, G. B. (2000). Perspective-taking: Decreasing stereotype expression, stereotype accessibility, and in-group favoritism. *Journal of Personality and Social Psychology*, 78(4), 708–724. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.78.4.708>
- Garthwaite, K. (2011). “The language of shirkers and scroungers?” Talking about illness, disability and coalition welfare reform. *Disability and Society*, 26(3), 369–372. <https://doi.org/10.1080/09687599.2011.560420>
- Gill, C. J. (1997). Four types of intergration in disability identity development. *Journal of Vocational Rehabilitation*. [https://doi.org/10.1016/S1052-2263\(97\)00020-2](https://doi.org/10.1016/S1052-2263(97)00020-2)
- Glasser, C. L. (2011). *The Brock Review*. 12(1).
- Glick, P., & Fiske, S. T. (1996). The ambivalent sexism inventory: Differentiating hostile and benevolent sexism. *Journal of Personality and Social Psychology*. <https://doi.org/10.1111/ppl.12599>
- Glick, P., & Fiske, S. T. (2001). An ambivalent alliance: Hostile and benevolent sexism as complementary justifications for gender inequality. *American Psychologist*. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.56.2.109>
- Glick, P., Fiske, S. T., Masser, B., Manganelli, A. M., Huang, L. L., Rodríguez Castro, Y., ... Wells, R. (2004). Bad but Bold: Ambivalent Attitudes Toward Men Predict Gender Inequality in 16 Nations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 86(5), 713–728. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.86.5.713>
- Glick, P., Fiske, S. T., Mladinic, A., Saiz, J. L., Abrams, D., Masser, B., ... López, W. L. (2000). Beyond prejudice as simple antipathy: Hostile and benevolent sexism across cultures. *Journal of Personality and Social Psychology*. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.79.5.763>
- Growth, P. I. (1997). *Adult Development , Psychology of*. 17, 135–139.
- Hammond, M. D., & Overall, N. C. (2015). Benevolent Sexism and Support of Romantic Partner’s Goals: Undermining Women’s Competence While Fulfilling Men’s Intimacy Needs. *Personality and Social Psychology Bulletin*. <https://doi.org/10.1177/0146167215593492>
- Harris, L. T., & Fiske, S. T. (2007). Social groups that elicit disgust are differentially processed in mPFC. *Social Cognitive and Affective Neuroscience*, 2(1), 45–51. <https://doi.org/10.1093/scan/nsl037>
- Hehir, T. (2002). Eliminating Ableism in Education. *Harvard Educational Review*, 72(1), 1–33. <https://doi.org/10.17763/haer.72.1.03866528702g2105>
- Hehir, T. (2007). Confronting ableism. *Educational Leadership*, 64(5), 8–14.
- Heyder, A., & Schmidt, P. (2016). Authoritarianism and Ethnocentrism in East and West Germany: Does the System Matter? In *Germans or Foreigners?* (pp. 187–209). https://doi.org/10.1057/9780230608825_9

- Hyers, L. L. (2015). *Myths used to legitimize the exploitation of animals : An application of Social Dominance Theory* REVIEWS & RESEARCH REPORTS *Myths used to legitimize the exploitation of animals : An application of Social Dominance Theory*. 7936. <https://doi.org/10.2752/089279306785415538>
- Kafer, A. (2013). Bodies of nature: The environmental politics of disability. In *Feminist, Queer, Crip*.
- Kaiser, H. F. (1974). An index of factorial simplicity. *Psychometrika*, 39(1), 31–36. <https://doi.org/10.1007/BF02291575>
- Karkowski, A. M. (2008). *Speciesism and Sexism This study examined parallels between sexism and speciesism . Students completed the Modern Sexism*. 2008.
- Kattari, S. K. (2017). Development of the Ableist Microaggression Scale and Assessing the Relationship Between Ableist Microaggressions and the Mental Health of Disabled Adults (University of Denver). Retrieved from <https://digitalcommons.du.edu/etd/1283>
- Kattari, S. K. (2019). The Development and Validation of the Ableist Microaggression Scale. *Journal of Social Service Research*, 45(3), 400–417. <https://doi.org/10.1080/01488376.2018.1480565>
- Lawson, E. (1996). *Encyclopedia Of Human Rights* (2nd Editio). Washington, DC: Taylor & Francis.
- Leonardi, M., Bickenbach, J., Ustun, T. B., Kostanjsek, N., & Chatterji, S. (2006). The definition of disability: what is in a name? *Lancet*, 368(9543), 1219–1221. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(06\)69498-1](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(06)69498-1)
- Linton, S. (1998). Claiming disability: Knowledge and identity. In *Claiming disability: Knowledge and identity*.
- McConahay, J. B. (1986). Modern racism, ambivalence, and the modern racism scale. In *Prejudice, Discrimination, and Racism*.
- Meng, X. L., Rosenthal, R., & Rubin, D. B. (1992). Comparing correlated correlation coefficients. *Psychological Bulletin*, 111(1), 172–175. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.111.1.172>
- Montañés, P., de Lemus, S., Moya, M., Bohner, G., & Megías, J. L. (2013). How Attractive Are Sexist Intimates to Adolescents? The Influence of Sexist Beliefs and Relationship Experience. *Psychology of Women Quarterly*. <https://doi.org/10.1177/0361684313475998>
- Moore, L. J. (2013). Speciesism. *Research Gate*, 12(1), 12–13. <https://doi.org/10.1177/1536504213476240>
- Osborne, J. W., & Costello, A. B. (2005). Best Practise in Exploratory Factor Analysis: Four Recommendations for Getting the Most From Your Analysis. *Practical*

Assessment, Research & Evaluation. <https://doi.org/10.1.1.110.9154>

- Ostrove, J. M., & Crawford, D. (2006). "One lady was so busy staring at me she walked into a wall": Interability Relations from the Perspective of Women with Disabilities. *Disability Studies Quarterly*, 26(3). <https://doi.org/10.18061/dsq.v26i3.717>
- Pruett, S. R., & Chan, F. (2006). The development and psychometric validation of the disability attitude implicit association test. *Rehabilitation Psychology*. <https://doi.org/10.1037/0090-5550.51.3.202>
- Putnam, M. (2005). Conceptualizing disability: Developing a framework for political disability identity. *Journal of Disability Policy Studies*. <https://doi.org/10.1177/10442073050160030601>
- Rand, D. G. (2012). The promise of Mechanical Turk: How online labor markets can help theorists run behavioral experiments. *Journal of Theoretical Biology*, 299, 172–179. <https://doi.org/10.1016/j.jtbi.2011.03.004>
- Räthzel, N. (2000). Theorien über Rassismus. In *Theorien über Rassismus*.
- Rinker, T. (2014). On the Treatment of Likert Data. *Psychometric Theory in Education*, (May). Retrieved from <https://www.researchgate.net/publication/262011454>
- Rogers, L. J., & Swadener, B. B. (2001). Semiotics and dis/ability : interrogating categories of difference. In *Cultural studies*.
- Shakespeare, T. (2010). The Social Model of Disability. In L. J. Davis (Ed.), *The Disability Studies Reader* (pp. 266–273). New York: Routl.
- Shapiro, D. N., Chandler, J., & Mueller, P. A. (2013). Using mechanical turk to study clinical populations. *Clinical Psychological Science*. <https://doi.org/10.1177/2167702612469015>
- Sidanius, J., Levin, S., & Pratto, F. (1996). Consensual social dominance orientation and its correlates within the hierarchical structure of American society. *International Journal of Intercultural Relations*, 20(3–4), 385–408. [https://doi.org/10.1016/0147-1767\(96\)00025-9](https://doi.org/10.1016/0147-1767(96)00025-9)
- Sidanius, J., & Pratto, F. (1999). Social Dominance : An Intergroup Theory of Social Hierarchy and Oppression. *New York: Cambridge University Press*, 403. Retrieved from <https://www.jstor.org/stable/2655372>
- Singer, P. (2011). *Η Απελευθέρωση των Ζώων* (Σ. Καραγεωργάκης, Trans.). Θεσσαλονίκη: Αντιγόνη. (Original work published 1975).
- Snyder, S. L., & Mitchell, D. T. (2006). *Cultural Locations of Disability*. <https://doi.org/10.7208/chicago/9780226767307.001.0001>
- Spence, J. T., & Hahn, E. D. (1997). The attitudes toward women scale and attitude change in college students. *Psychology of Women Quarterly*.

<https://doi.org/10.1111/j.1471-6402.1997.tb00098.x>

Stangor, C., Sullivan, L. A., & Ford, T. E. (1991). Affective and Cognitive Determinants of Prejudice. *Social Cognition*, 9(4), 359–380.
<https://doi.org/10.1521/soco.1991.9.4.359>

StataCorp. (2015). Stata Statistical Software: Release 15.1. College Station, TX: StataCorp LP. 2015. <https://doi.org/10.2307/2234838>

Student. (1908). The propable error of a mean. *Biometrika*, Vol. 6, pp. 1–25. Retrieved from <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007%2FBF02310555.pdf>

Swim, J. K., Aikin, K. J., Hall, W. S., & Hunter, B. A. (1995). Sexism and Racism: Old-Fashioned and Modern Prejudices. *Journal of Personality and Social Psychology*, 68(2), 199–214. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.68.2.199>

Thomas, C. (2004). Rescuing a social relational understanding of disability. *Scandinavian Journal of Disability Research*, 6(1), 22–36.
<https://doi.org/10.1080/15017410409512637>

Tougas, F., Brown, R., Beaton, A. M., & Joly, S. (1995). Neosexism: Plus Ça Change, Plus C'est Pareil. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 21, 842–849.
<https://doi.org/10.1177/0146167295218007>

Unesco. «Against Racism, Violence and Discrimination», *Statement on «Race»*. , (1995).

Viki, G. T., Abrams, D., & Hutchison, P. (2003). The “True” Romantic: Benevolent Sexism and Paternalistic Chivalry. *Sex Roles*.
<https://doi.org/10.1023/A:1025888824749>

Wolbring, G. (2008). The politics of Ableism. *Development*.
<https://doi.org/10.1057/dev.2008.17>

World Health Organization. (2001). *International Classification of Functioning, Disability and Health*. Geneva.

World Health Organization. (2015). *World Report on Ageing and Health*. Retrieved from https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/186463/9789240694811_eng.pdf;jsessionid=4FCD758B075235A6A78A0A5442C25AA9?sequence=1

Zick, A., & Schmidt, P. (2008). *The Syndrome of Group-Focused Enmity: The Interrelation of Prejudices Tested with Multiple Cross-Sectional and Panel Data*. *Beate K upper*. 64(2), 363–383.

Γενική Γραμματεία του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης. (2019). *Κατευθυντήριες γραμμές της ΕΕ για τα ανθρώπινα δικαιώματα όσον αφορά την απαγόρευση των διακρίσεων στην εξωτερική δράση*. Retrieved from <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-6337-2019-INIT/el/pdf>

Καβουνίδη, Τ., Γναρδέλλης, Χ., Αλεξιάς, Γ., & Παρατηρητήριο Απασχόλησης

Ερευνητική - Πληροφορική Α.Ε. (2003). *Ερευνα για την οικονομική και κοινωνική ένταξη των μεταναστών* (Μελέτες (Π)). Αθήνα: Παρατηρητήριο Απασχόλησης Ερευνητική - Πληροφορική Α.Ε.

Κολυβά - Μαχαίρα, Φ., & Μπόρα - Σέντα, Ε. (2013). *Στατιστική: Θεωρία- Εφαρμογές* (2η). Θεσσαλονίκη: Ζήτη.

Κυριαζή, Ν. (2002). *Η κοινωνιολογική έρευνα. Κριτική επισκόπηση των μεθόδων και των τεχνικών* (15η εκδ.). ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ Α.Ε.

Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών. (1965). *Διεθνής Σύμβαση για την Κατάργηση κάθε Μορφής Φυλετικών Διακρίσεων, ICERD*.

Τσαγκράκης, Ι. (2009). *Ιδιοτιμές & Ιδιοδιανύσματα Διαγωνιοποίηση Πινάκων*. Πανεπιστήμιο Κρήτης, Σχολή Θετικών Επιστήμων Τμήμα Επιστήμης Υπολογιστών: Σημειώσεις Διαλέξεων του Μαθήματος.

Παραρτήματα

«Ερωτηματολόγιο: Στάσεις και απόψεις στην Ελλάδα για διάφορα κοινωνικά ζητήματα»

Παράρτημα

Στάσεις και απόψεις στην Ελλάδα για διάφορα κοινωνικά ζητήματα

Αγαπητοί συμμετέχοντες,

Οι πληροφορίες που συλλέγονται μέσω του ερωτηματολογίου θα χρησιμοποιηθούν για την εκπόνηση διπλωματικής εργασίας στο πλαίσιο του Μεταπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών «Εφαρμοσμένων Οικονομικών και Διοίκησης» του Τμήματος Οικονομικής και Περιφερειακής Ανάπτυξης του Παντείου Πανεπιστημίου, στο μάθημα "Εταιρική και Κοινωνική Υπευθυνότητα Επιχειρήσεων".

Μέσος χρόνος συμπλήρωσης: οκτώ (8) λεπτά.

Οι ερωτήσεις ζητούν καθαρά την προσωπική σας άποψη και, ως εκ τούτου, δεν υπάρχουν σωστές και λάθος απαντήσεις. Οι απαντήσεις σας σε όλες τις ερωτήσεις είναι ανώνυμες και εμπιστευτικές, και θα χρησιμοποιηθούν μόνο ομαδοποιημένες για τους σκοπούς της έρευνας.

Δεδομένου ότι μέσω του ερωτηματολογίου συλλέγονται και υπόκεινται σε επεξεργασία προσωπικά δεδομένα, ισχύει ο ευρωπαϊκός Γενικός Κανονισμός για την Προστασία Δεδομένων (GDPR) 2016/679. Η συμπλήρωση του ερωτηματολογίου είναι προαιρετική και μέσω της συμμετοχής σας δηλώνετε υπεύθυνα ότι συναινείτε στην επεξεργασία των προσωπικών σας δεδομένων. Η συλλογή και η επεξεργασία των απαντήσεων γίνεται σύμφωνα με τον ισχύοντα Νόμο περί ευαίσθητων δεδομένων (ΓΚΠΔ), βλ. Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα (www.dpa.gr).

Το παρόν ερωτηματολόγιο, καθώς και οι πληροφορίες που εμπεριέχονται σ' αυτό, αποτελούν πνευματική ιδιοκτησία και προστατεύονται από τους νόμους περί πνευματικής ιδιοκτησίας της Ελλάδας και απαγορεύεται να αντιγράφονται ή να χρησιμοποιούνται από τρίτους για οποιονδήποτε σκοπό και χωρίς τη ρητή έγγραφη άδεια των ερευνητών.

Σας ευχαριστούμε εκ των προτέρων για τη συμμετοχή σας!

Ερευνητής: Ανδρέας Καράτσης, Μεταπτυχιακός Σπουδαστής
Επιβλέπουσα Καθηγήτρια, Υπεύθυνη Προστασίας Δεδομένων: Αν. Ψειρίδου, Επίκ. Καθηγήτρια
ΤΟΠΑ, pseiridis@panteion.gr Πάντειο Πανεπιστήμιο, 2018.

* **Απαιτείται**

Επιλέξτε τις απαντήσεις που ταιριάζουν καλύτερα σε εσάς.

1. Ηλικία *

Να επισημαίνεται μόνο μία επιλογή.

- Κάτω των 18
- 18-25
- 26-35
- 36-45
- 46-55
- 56-65
- 66-75
- 76 και άνω

2. Φύλο *

Να επισημαίνεται μόνο μία επιλογή.

- Άνδρας
- Γυναίκα

3. Οικογενειακή κατάσταση *

Να επισημαίνεται μόνο μία επιλογή.

- Άγαμος-η
- Έγγαμος-η ή σε σύμφωνο συμβίωσης
- Διαζευγμένος-η
- Χήρος-α

4. Εθνικότητα *

Να επισημαίνεται μόνο μία επιλογή.

- Ελληνική
- Αλβανική
- Βουλγαρική
- Ρουμανική
- Πακιστανική
- Γεωργιανή
- Ουκρανική
- Βρετανική
- Κυπριακή
- Άλλο: _____

5. Τόπος διαμονής στην Ελλάδα *

Να επισημαίνεται μόνο μία επιλογή.

- Αθήνα και Αττική
- Μεγάλο αστικό κέντρο (Θεσσαλονίκη, Πάτρα, Ηράκλειο Κρήτης, Λάρισα, Βόλος)
- Άλλο αστικό κέντρο ή πρωτεύουσα νομού
- Κομόπολη
- Χωριό ή αγροτική περιοχή
- Διαμένω εκτός Ελλάδος
- Άλλο: _____

6. Μορφωτικό επίπεδο *

Να επισημαίνεται μόνο μία επιλογή.

- Έχω τελειώσει Δημοτικό
- Έχω τελειώσει Γυμνάσιο
- Έχω τελειώσει Λύκειο
- Έχω τελειώσει ΙΕΚ
- Έχω τελειώσει ΤΕΙ Έχω
- πάρει πτυχίο ΑΕΙ
- Έχω πάρει Μεταπτυχιακό δίπλωμα
- Έχω πάρει Διδακτορικό δίπλωμα

7. Επάγγελμα (Τωρινή απασχόληση) *

Αν σας αντιπροσωπεύουν δύο (2) ή περισσότερες κατηγορίες, επιλέξτε αυτήν από την οποία προκύπτει το μεγαλύτερο ποσοστό του εισοδήματός σας.

Να επισημαίνεται μόνο μία επιλογή.

- Δημόσιος Υπάλληλος
- Ιδιωτικός Υπάλληλος
- Ελεύθερος Επαγγελματίας / (Αυτοαπασχολούμενος)
- Συνταξιούχος
- Φοιτητής-τρια
- Άνεργος
- Οικιακά
- Ένοπλες Δυνάμεις / (Μόνιμο προσωπικό)
- Σώματα Ασφαλείας

8. Μηνιαίο καθαρό οικογενειακό εισόδημα, από εργασία ή περιουσία ή/και δωρεές, σε έναν τυπικό μήνα. (Στην περίπτωση που δεν γνωρίζετε το συνολικό εισόδημα του νοικοκυριού σας, απαντήστε για το ατομικό σας εισόδημα, επιλέγοντας "1" στην επόμενη ερώτηση) *

Να επισημαίνεται μόνο μία επιλογή.

- 0€
- 1-500€
- 501-1000€
- 1001-1500€
- 1501-2000€
- 2001€-2500€
- 2501€-3000€
- 3001€-3500€
- 3501€-4000€
- 4001€ και άνω

9. Πόσα μέλη του νοικοκυριού σας μοιράζονται αυτό το εισόδημα; *

Να επισημαίνεται μόνο μία επιλογή.

- 1
- 2
- 3
- 4
- 5
- 6
- Άλλο: _____

10. Σε μία κλίμακα από το 1 έως το 10 (όπου 1 σημαίνει το φτωχότερο 10% της κοινωνίας και 10 σημαίνει το πλουσιότερο 10% της κοινωνίας) πού θα ταξινομούσατε την εισοδηματική κατάσταση του νοικοκυριού σας με βάση το μηνιαίο του εισόδημα; *

Να επισημαίνεται μόνο μία επιλογή.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
	<hr/>										
(το φτωχότερο 10% της κοινωνίας)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	(το πλουσιότερο 10% της κοινωνίας)

11. Επιλέξτε ποιο από τα παρακάτω σας αντιπροσωπεύει περισσότερο (προαιρετική ερώτηση)

Να επισημαίνεται μόνο μία επιλογή.

- ANEL
- ANTAPSYA
- Ελληνική Λύση Ένωση
- Κεντρών ΔΗΜΑΡ
- Κίνημα Αλλαγής
- ΚΚΕ
- ΛΑΟΣ
- ΝΔ
- Οικολόγοι Πράσινοι
- ΠΑΣΟΚ
- Ποτάμι
- ΣΥΡΙΖΑ
- Χρυσή Αυγή Άκυρο/
- Λευκό
- Αναποφάσιστος/η
- Δεν απαντώ
- Δεν ψηφίζω
- Άλλο: _____

Σημειώστε εάν ισχύει ένα ή περισσότερα από τα κάτωθι για εσάς.

Εάν ίσχυε κάτι από τα παρακάτω για εσάς στο παρελθόν αλλά πλέον αυτό έχει αλλάξει, επιλέξτε τις απαντήσεις οι οποίες σας εκφράζουν την τρέχουσα χρονική στιγμή και αντικατοπτρίζουν τις τρέχουσες πεποιθήσεις σας.

12. Δραστηριότητες που μου προσφέρουν διασκέδαση: *

Επιλέξτε όλα όσα ισχύουν.

- Επίσκεψη σε ζωολογικό κήπο
- Επίσκεψη σε φάρμα με ζώα
- Επίσκεψη σε ενυδρείο
- Παρακολούθηση παράστασης σε τσίρκο με ζώα
- Παρακολούθηση θεάματος σε ροντέο ή ταυρομαχίες
- Παρακολούθηση κυνομαχιών (μάχη σκύλων) Παρακολούθηση
- κυνοδρομιών (αγώνες ταχύτητας σκύλων) Παρακολούθηση
- ιπποδρομιών (αγώνες ταχύτητας αλόγων) Βόλτα με άμαξα με
- άλογα
- Βόλτα στη ράχη πόνι/ αλόγου/ γαϊδάρου
- Ιππασία
- Ψάρεμα
- Κυνήγι
- Κανένα από τα παραπάνω

13. Καταναλώνω: *

Επιλέξτε όλα όσα ισχύουν.

- Κρέας (λευκό ή κόκκινο κρέας – γαλοπούλα, κοτόπουλο, μοσχάρι, χοίρο, αρνί, κατσίκι)
- Γαλακτοκομικά
- Αυγά από κόττες ή άλλα πουλερικά
- Προϊόντα μέλισσας (π.χ. μέλι, πρόπολη, γύρη, κερί, βασιλικός πολτός) Ψάρια
- Αυγά ψαριών (π.χ. χαβιάρι, αυγοτάραχο)
- Μαλάκια (π.χ. χταπόδι, σουπιά, καλαμάρι, θράψαλο, σαλιγκάρι)
- Οστρακόδερμα (π.χ. αστακός, καβούρι, караβίδα, γαρίδα)
- Οστρακοειδή (π.χ. μύδια, χτένια, στρείδια, αχιβάδες, γυαλιστερές, κυδώνια)
- Κανένα από τα παραπάνω

14. Χρησιμοποιώ/ρούχα/υποδήματα/τσάντες/ζώνες/αξεσουάρ/διακοσμητικά/έπιπλα και άλλα προϊόντα από: *

Επιλέξτε όλα όσα ισχύουν.

- Δέρμα από ζώα (π.χ. μοσχारीού, κροκόδειλου, φιδιού)
- Γούνα από ζώα
- Μαλλί ζώων (π.χ. Λάμπσγουλ, Μερινό, Αγκορά, Αλπακά, Κασμίρ, Μοχέρ)
- Μετάξι
- Ελεφαντόδοντο
- Κέρατο από ζώα (π.χ. ελαφιού, ρινόκερου)
- Κανένα από τα παραπάνω

Επιλέξτε την απάντηση που ταιριάζει καλύτερα σε εσάς.

15. Συγκατοικείτε μαζί με κάποιον ηλικιωμένο; *

Να επισημαίνεται μόνο μία επιλογή.

- Ναι
- Όχι

Επιλέξτε την απάντηση που ταιριάζει καλύτερα σε εσάς.

16. Έχετε κάποια μορφή βλάβης/ αναπηρίας (ιατρικά αποδεδειγμένη); *

Να επισημαίνεται μόνο μία επιλογή.

- Ναι *Παράβλεψη και μετάβαση στην ερώτηση 17.*
- Όχι *Παράβλεψη και μετάβαση στην ερώτηση 19.*

Επιλέξτε τις απαντήσεις που ταιριάζουν καλύτερα σε εσάς.

17. Η βλάβη μου είναι (αφορά στο ποσοστό βλάβης): *

Να επισημαίνεται μόνο μία επιλογή.

- Ολική
- Μερική

18. Το είδος της βλάβης μου είναι: *

Να επισημαίνεται μόνο μία επιλογή.

- Κινητική Αναπηρία (π.χ. εγκεφαλική παράλυση, τετραπληγία, παραπληγία)
- Αισθητηριακή Αναπηρία (π.χ. Κώφωση, τύφλωση)
- Ψυχική Αναπηρία (π.χ. μανιοκατάθλιψη, σχιζοφρένεια.)
- Νοητική Αναπηρία (π.χ. αυτισμός, σύνδρομο Down, νοητική αναπηρία.)
- Άλλες αναπηρίες (π.χ. βαριές και πολλαπλές αναπηρίες.)
- Άλλη (δεν θέλω να εξηγήσω τι)
- Άλλο: _____

Επιλέξτε την απάντηση που ταιριάζει καλύτερα σε εσάς.

19. Έχει κάποιο άλλο άτομο στο στενό οικογενειακό σας περιβάλλον κάποια μορφή βλάβης/ αναπηρίας (ιατρικά αποδεδειγμένη); *

Να επισημαίνεται μόνο μία επιλογή.

- Ναι *Παράβλεψη και μετάβαση στην ερώτηση 20.*
- Όχι *Παράβλεψη και μετάβαση στην ερώτηση 22.*

Επιλέξτε τις απαντήσεις που ταιριάζουν καλύτερα σε εσάς.

20. Η βλάβη του είναι (αφορά στο ποσοστό βλάβης): *

Να επισημαίνεται μόνο μία επιλογή.

- Ολική
- Μερική

21. Το είδος της βλάβης του είναι: *

Να επισημαίνεται μόνο μία επιλογή.

- Κινητική Αναπηρία (π.χ. εγκεφαλική παράλυση, τετραπληγία, παραπληγία)
- Αισθητηριακή Αναπηρία (π.χ. Κώφωση, τύφλωση)
- Ψυχική Αναπηρία (π.χ. μανιοκατάθλιψη, σχιζοφρένεια.)
- Νοητική Αναπηρία (π.χ. αυτισμός, σύνδρομο Down, νοητική αναπηρία.)
- Άλλες αναπηρίες (π.χ. βαριές και πολλαπλές αναπηρίες.)
- Άλλη (δεν θέλω να εξηγήσω τι)
- Άλλο: _____

Απαντήστε σε μια κλίμακα (Likert scale) από το 1 έως το 7 για κάθε δήλωση, ως ακολούθως: 1 =

διαφωνώ απόλυτα

2 = διαφωνώ

3 = διαφωνώ λίγο

4 = ούτε διαφωνώ, ούτε συμφωνώ 5 =

συμφωνώ λίγο

6 = συμφωνώ

7 = συμφωνώ απόλυτα

22. 1. Τα τελευταία χρόνια, η κυβέρνηση και τα μέσα ενημέρωσης έχουν δείξει περισσότερο σεβασμό στους πρόσφυγες απ' όσο θα έπρεπε. *

Να επισημαίνεται μόνο μία επιλογή.

	1	2	3	4	5	6	7	
διαφωνώ απόλυτα	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	συμφωνώ απόλυτα

22. 2. Οι νόμιμοι μετανάστες δεν θα έπρεπε να γίνονται πιεστικοί όπου δεν είναι επιθυμητοί. *

Να επισημαίνεται μόνο μία επιλογή.

	1	2	3	4	5	6	7	
διαφωνώ απόλυτα	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	συμφωνώ απόλυτα

24. 3. Τα τελευταία χρόνια, οι νόμιμοι μετανάστες έχουν αποκτήσει περισσότερη οικονομική ανεξαρτησία απ' όσο θα έπρεπε. *

Να επισημαίνεται μόνο μία επιλογή.

	1	2	3	4	5	6	7	
διαφωνώ απόλυτα	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	συμφωνώ απόλυτα

25. 4. Η προκατάληψη εις βάρος των νόμιμων μεταναστών δεν είναι πλέον πρόβλημα στην Ελλάδα. *

Να επισημαίνεται μόνο μία επιλογή.

	1	2	3	4	5	6	7	
διαφωνώ απόλυτα	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	συμφωνώ απόλυτα

26. 5. Οι πρόσφυγες θα πρέπει να έχουν τα ίδια δικαιώματα και υποχρεώσεις, και τις ίδιες ευκαιρίες εξέλιξης με τους ντόπιους. *

Να επισημαίνεται μόνο μία επιλογή.

	1	2	3	4	5	6	7	
διαφωνώ απόλυτα	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	συμφωνώ απόλυτα

27. 6. Θα συμφωνούσα εάν το παιδί μου παντρευόταν έναν μετανάστη. *

Να επισημαίνεται μόνο μία επιλογή.

	1	2	3	4	5	6	7	
διαφωνώ απόλυτα	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	συμφωνώ απόλυτα

28. 7. Η χώρα καταγωγής ενός νόμιμου μετανάστη επηρεάζει τη στάση μου απέναντί του. *

Να επισημαίνεται μόνο μία επιλογή.

	1	2	3	4	5	6	7	
διαφωνώ απόλυτα	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	συμφωνώ απόλυτα

29. 8. Οι νόμιμοι μετανάστες αποτελούν ισότιμα μέλη της ελληνικής κοινωνίας. *

Να επισημαίνεται μόνο μία επιλογή.

	1	2	3	4	5	6	7	
διαφωνώ απόλυτα	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	συμφωνώ απόλυτα

30. 9. Οι μετανάστες διαταράσσουν αρνητικά τις ισορροπίες της ελληνικής κοινωνίας. *

Να επισημαίνεται μόνο μία επιλογή.

	1	2	3	4	5	6	7	
διαφωνώ απόλυτα	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	συμφωνώ απόλυτα

31. 10. Οι νόμιμοι μετανάστες θα έπρεπε να εξαλείφουν όλα τα χαρακτηριστικά που τους διαφοροποιούν, ώστε να αφομοιώνονται πλήρως στην ελληνική κοινωνία. *

Να επισημαίνεται μόνο μία επιλογή.

	1	2	3	4	5	6	7	
διαφωνώ απόλυτα	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	συμφωνώ απόλυτα

Απαντήστε σε μια κλίμακα (Likert scale) από το 1 έως το 7 για κάθε δήλωση, ως ακολούθως:

1 = διαφωνώ απόλυτα

2 = διαφωνώ

3 = διαφωνώ λίγο

4 = ούτε διαφωνώ, ούτε συμφωνώ

5 = συμφωνώ λίγο

6 = συμφωνώ
7 = συμφωνώ απόλυτα

32. 1. Οι διακρίσεις εις βάρος των γυναικών δεν είναι πλέον πρόβλημα στην Ελλάδα. *

Να επισημαίνεται μόνο μία επιλογή.

	1	2	3	4	5	6	7	
διαφωνώ απόλυτα	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	συμφωνώ απόλυτα

33. 2. Οι γυναίκες συχνά χάνουν καλές θέσεις εργασίας λόγω διακρίσεων βάσει φύλου. *

Να επισημαίνεται μόνο μία επιλογή.

	1	2	3	4	5	6	7	
διαφωνώ απόλυτα	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	συμφωνώ απόλυτα

34. 3. Είναι σπάνιο να βλέπουμε τις γυναίκες να αντιμετωπίζονται με σεξιστικό τρόπο στα ΜΜΕ (τηλεόραση, διαφημίσεις κλπ). *

Να επισημαίνεται μόνο μία επιλογή.

	1	2	3	4	5	6	7	
διαφωνώ απόλυτα	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	συμφωνώ απόλυτα

35. 4. Η κοινωνία έχει φτάσει στο σημείο όπου οι γυναίκες και οι άνδρες έχουν ίσες ευκαιρίες για επιτυχία. *

Να επισημαίνεται μόνο μία επιλογή.

	1	2	3	4	5	6	7	
διαφωνώ απόλυτα	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	συμφωνώ απόλυτα

36. 5. Μια γυναίκα με προκλητικό ντύσιμο είναι λογικό να προκαλέσει ανεπιθύμητες (π.χ. βίαιες) συμπεριφορές απέναντί της. *

Να επισημαίνεται μόνο μία επιλογή.

	1	2	3	4	5	6	7	
διαφωνώ απόλυτα	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	συμφωνώ απόλυτα

37. 6. Οι γυναίκες δεν είναι τόσο έξυπνες όσο οι άνδρες. *

Να επισημαίνεται μόνο μία επιλογή.

	1	2	3	4	5	6	7	
διαφωνώ απόλυτα	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	συμφωνώ απόλυτα

38. 7. Οι γυναίκες δεν είναι κατάλληλες για όλες τις επιστήμες. *

Να επισημαίνεται μόνο μία επιλογή.

	1	2	3	4	5	6	7	
διαφωνώ απόλυτα	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	συμφωνώ απόλυτα

39. 8. Οι γυναίκες είναι από τη φύση τους πιο κατάλληλες από τους άνδρες στην φροντίδα σπιτιού, παιδιών, ηλικιωμένων. *

Να επισημαίνεται μόνο μία επιλογή.

	1	2	3	4	5	6	7	
διαφωνώ απόλυτα	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	συμφωνώ απόλυτα

40. 9. Στην κοινωνία μας, οι νυμφευμένοι/δεσμευμένοι άνδρες έχουν τα ίδια δικαιώματα με τις παντρεμένες/δεσμευμένες γυναίκες σχετικά με την διασκέδασή τους. *

Να επισημαίνεται μόνο μία επιλογή.

	1	2	3	4	5	6	7	
διαφωνώ απόλυτα	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	συμφωνώ απόλυτα

Απαντήστε σε μια κλίμακα (Likert scale) από το 1 έως το 7 για κάθε δήλωση, ως ακολούθως:

1 = διαφωνώ απόλυτα

2 = διαφωνώ

3 = διαφωνώ λίγο

4 = ούτε διαφωνώ, ούτε συμφωνώ

5 = συμφωνώ λίγο

6 = συμφωνώ

7 = συμφωνώ απόλυτα

41. 1. Με ενοχλεί το να βλέπω ζώα προκειμένου να τραφώ. *

Να επισημαίνεται μόνο μία επιλογή.

	1	2	3	4	5	6	7	
διαφωνώ απόλυτα	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	συμφωνώ απόλυτα

42. 2. Με ενοχλεί το να βλέπω ζώα προκειμένου να ντυθώ. *

Να επισημαίνεται μόνο μία επιλογή.

	1	2	3	4	5	6	7	
διαφωνώ απόλυτα	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	συμφωνώ απόλυτα

43. 3. Με ενοχλεί το να βλέπω ζώα προκειμένου να διασκεδάσω.*

Να επισημαίνεται μόνο μία επιλογή.

	1	2	3	4	5	6	7	
διαφωνώ απόλυτα	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	συμφωνώ απόλυτα

44. 4. Οι άνθρωποι έχουν το δικαίωμα να χρησιμοποιούν τα ζώα όπως αυτοί επιθυμούν.*

Να επισημαίνεται μόνο μία επιλογή.

	1	2	3	4	5	6	7	
διαφωνώ απόλυτα	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	συμφωνώ απόλυτα

45. 5. Είναι ηθικά αποδεκτό να σκοτώνουμε ζώα, επειδή είναι λιγότερο έξυπνα από τους ανθρώπους.*

Να επισημαίνεται μόνο μία επιλογή.

	1	2	3	4	5	6	7	
διαφωνώ απόλυτα	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	συμφωνώ απόλυτα

46. 6. Είναι ηθικά αποδεκτό τα ζώα (συντροφιάς και εκτρεφόμενα) να αποτελούν ιδιοκτησία των ανθρώπων.*

Να επισημαίνεται μόνο μία επιλογή.

	1	2	3	4	5	6	7	
διαφωνώ απόλυτα	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	συμφωνώ απόλυτα

47. 7. Είναι ηθικά αποδεκτό να χρησιμοποιούμε ζώα για να κάνουμε πειράματα που δεν θα κάναμε πάνω σε ανθρώπους, για ιατρικό σκοπό.*

Να επισημαίνεται μόνο μία επιλογή.

	1	2	3	4	5	6	7	
διαφωνώ απόλυτα	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	συμφωνώ απόλυτα

48. 8. Είναι ηθικά αποδεκτό να χρησιμοποιούμε ανθρώπους που ζουν χρόνια σε φυτική κατάσταση (εγκεφαλική βλάβη) για να κάνουμε πειράματα που δεν θα κάναμε πάνω σε υγιείς ανθρώπους, με ιατρικό σκοπό.*

Να επισημαίνεται μόνο μία επιλογή.

	1	2	3	4	5	6	7	
διαφωνώ απόλυτα	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	συμφωνώ απόλυτα

49. 9. Θα έπρεπε οι νόμοι (ενδεικτικά ν.4039/12) περί ευζωίας των ζώων συντροφιάς να ισχύουν και για τα εκτρεφόμενα ζώα. *

Να επισημαίνεται μόνο μία επιλογή.

	1	2	3	4	5	6	7	
διαφωνώ απόλυτα	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	συμφωνώ απόλυτα

50. 10. Η απομάκρυνση ενός μωρού από τη μητέρα του είναι εξίσου τραγικό γεγονός είτε συμβεί σε άνθρωπο είτε σε αγελάδα. *

Να επισημαίνεται μόνο μία επιλογή.

	1	2	3	4	5	6	7	
διαφωνώ απόλυτα	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	συμφωνώ απόλυτα

51. 11. Είναι ηθικά αποδεκτό να χρησιμοποιούμε ζώα για να καταναλώνουμε το κρέας τους. *

Να επισημαίνεται μόνο μία επιλογή.

	1	2	3	4	5	6	7	
διαφωνώ απόλυτα	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	συμφωνώ απόλυτα

52. 12. Είναι ηθικά αποδεκτό να χρησιμοποιούμε ζώα για να καταναλώνουμε τα παράγωγά τους (π.χ. αυγά, γάλα, μέλι). *

Να επισημαίνεται μόνο μία επιλογή.

	1	2	3	4	5	6	7	
διαφωνώ απόλυτα	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	συμφωνώ απόλυτα

53. 13. Είναι ηθικά αποδεκτό να χρησιμοποιούμε ψάρια για να καταναλώνουμε το κρέας τους ή τα αυγά τους (χαβιάρι, αυγοτάραχο). *

Να επισημαίνεται μόνο μία επιλογή.

	1	2	3	4	5	6	7	
διαφωνώ απόλυτα	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	συμφωνώ απόλυτα

Απαντήστε σε μια κλίμακα (Likert scale) από το 1 έως το 7 για κάθε δήλωση, ως ακολούθως:

1 = διαφωνώ απόλυτα

2 = διαφωνώ

3 = διαφωνώ λίγο

4 = ούτε διαφωνώ, ούτε συμφωνώ

5 = συμφωνώ λίγο

6 = συμφωνώ

7 = συμφωνώ απόλυτα

54. 1. Όταν βλέπω ένα άτομο με αναπηρία αισθάνομαι την ανάγκη να κάνω κάτι ώστε να τον/ την βοηθήσω. *

Να επισημαίνεται μόνο μία επιλογή.

	1	2	3	4	5	6	7	
διαφωνώ απόλυτα	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	συμφωνώ απόλυτα

55. 2. Αισθάνομαι οίκτο όταν βλέπω κάποιον άνθρωπο με αναπηρία. *

Να επισημαίνεται μόνο μία επιλογή.

	1	2	3	4	5	6	7	
διαφωνώ απόλυτα	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	συμφωνώ απόλυτα

56. 3. Δεν θα περίμενα ένα άτομο, που έχει κάποια αναπηρία, να δουλεύει ή να λαμβάνει μέρος σε εθελοντικές δραστηριότητες. *

Να επισημαίνεται μόνο μία επιλογή.

	1	2	3	4	5	6	7	
διαφωνώ απόλυτα	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	συμφωνώ απόλυτα

57. 4. Δεν θα έβγαίνα ποτέ «ερωτικό» ραντεβού με κάποιον άνθρωπο που έχει αναπηρία. *

Να επισημαίνεται μόνο μία επιλογή.

	1	2	3	4	5	6	7	
διαφωνώ απόλυτα	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	συμφωνώ απόλυτα

58. 5. Πιστεύω πως τα άτομα με αναπηρία δεν θα πρέπει να κάνουν παιδιά ή/και να δημιουργούν οικογένεια. *

Να επισημαίνεται μόνο μία επιλογή.

	1	2	3	4	5	6	7	
διαφωνώ απόλυτα	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	συμφωνώ απόλυτα

59. 6. Πιστεύω πως δεν αξίζει να ζει κάποιος εάν πρόκειται να ζει με αναπηρία. *

Να επισημαίνεται μόνο μία επιλογή.

	1	2	3	4	5	6	7	
διαφωνώ απόλυτα	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	συμφωνώ απόλυτα

60. 7. Τις επιπλέον παροχές που χρειάζεται ένα άτομο με αναπηρία για την καθημερινή του διαβίωση θα πρέπει να τις επωμίζεται οικονομικά το κράτος.*

Να επισημαίνεται μόνο μία επιλογή.

	1	2	3	4	5	6	7	
διαφωνώ απόλυτα	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	συμφωνώ απόλυτα

Απαντήστε σε μια κλίμακα (Likert scale) από το 1 έως το 7 για κάθε δήλωση, ως ακολούθως:

1 = διαφωνώ απόλυτα

2 = διαφωνώ

3 = διαφωνώ λίγο

4 = ούτε διαφωνώ, ούτε συμφωνώ

5 = συμφωνώ λίγο

6 = συμφωνώ

7 = συμφωνώ απόλυτα

61. 1. Το να αυτοκτονήσει ένας έφηβος είναι πιο τραγικό γεγονός από το να αυτοκτονήσει κάποιος ηλικιωμένος.*

Να επισημαίνεται μόνο μία επιλογή.

	1	2	3	4	5	6	7	
διαφωνώ απόλυτα	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	συμφωνώ απόλυτα

62. 2. Πολλοί ηλικιωμένοι είναι φιλοχρήματοι και φυλάνε τα χρήματα και τα υπάρχοντά τους.*

Να επισημαίνεται μόνο μία επιλογή.

	1	2	3	4	5	6	7	
διαφωνώ απόλυτα	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	συμφωνώ απόλυτα

63. 3. Δεν μου αρέσει όταν κάποιος ηλικιωμένος προσπαθεί να μου πιάσει κουβέντα.*

Να επισημαίνεται μόνο μία επιλογή.

	1	2	3	4	5	6	7	
διαφωνώ απόλυτα	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	συμφωνώ απόλυτα

64. 4. Το να αισθάνεται κάποιος μελαγχολικά όταν τριγύρω του υπάρχουν πολλοί ηλικιωμένοι είναι πιθανώς ένα κοινό συναίσθημα.*

Να επισημαίνεται μόνο μία επιλογή.

	1	2	3	4	5	6	7	
διαφωνώ απόλυτα	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	συμφωνώ απόλυτα

65. 5. Δεν θα έπρεπε να εμπιστευόμαστε τους περισσότερους ηλικιωμένους για να φροντίσουν ένα βρέφος. *

Να επισημαίνεται μόνο μία επιλογή.

	1	2	3	4	5	6	7	
διαφωνώ απόλυτα	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	συμφωνώ απόλυτα

66. 6. Θα προτιμούσα να μην συγκατοικώ με κάποιον ηλικιωμένο. *

Να επισημαίνεται μόνο μία επιλογή.

	1	2	3	4	5	6	7	
διαφωνώ απόλυτα	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	συμφωνώ απόλυτα

67. 7. Οι ηλικιωμένοι αξίζουν τα ίδια δικαιώματα και ελευθερίες με τα υπόλοιπα μέλη της κοινωνίας μας. *

Να επισημαίνεται μόνο μία επιλογή.

	1	2	3	4	5	6	7	
διαφωνώ απόλυτα	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	συμφωνώ απόλυτα

68. 8. Πιστεύω πως οι ηλικιωμένοι έχουν ακόμα δικαίωμα στο να ερωτευτούν. *

Να επισημαίνεται μόνο μία επιλογή.

	1	2	3	4	5	6	7	
διαφωνώ απόλυτα	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	συμφωνώ απόλυτα

69. 9. Οι ηλικιωμένοι θα πρέπει να βρίσκουν φίλους στη δική τους ηλικία. *

Να επισημαίνεται μόνο μία επιλογή.

	1	2	3	4	5	6	7	
διαφωνώ απόλυτα	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	συμφωνώ απόλυτα

70. 10. Προσωπικά θα προτιμούσα να μην περάσω πολύ χρόνο με έναν ηλικιωμένο. *

Να επισημαίνεται μόνο μία επιλογή.

	1	2	3	4	5	6	7	
διαφωνώ απόλυτα	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	συμφωνώ απόλυτα

71. 11. Είναι καλύτερο οι ηλικιωμένοι να κατοικούν σε μέρη όπου δεν ενοχλούν κανέναν. *

Να επισημαίνεται μόνο μία επιλογή.

	1	2	3	4	5	6	7	
διαφωνώ απόλυτα	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	συμφωνώ απόλυτα

72. 12. Θα ήμουν πιο επιεικής με ένα μικρό παιδί που θα προκαλούσε ένα οικιακό ατύχημα (ζημιά) παρά με έναν ηλικιωμένο. *

Να επισημαίνεται μόνο μία επιλογή.

	1	2	3	4	5	6	7	
διαφωνώ απόλυτα	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	συμφωνώ απόλυτα

